

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.
ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ
ΚΑΛΥΜΝΙΩΝ.

Επιβλέπων Καθηγητής : Ανδρέας Αλεξόπουλος

Ονοματεπώνυμο φοιτήτριας:

Αικατερίνη Σαρούκου

ΑΜ:2004044

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	7
1.1 Η έννοια του τουρισμού.....	7
1.2 Τουριστική και οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας.....	8
1.2.Τουριστική και κοινωνική ανάπτυξη.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	13
2.1 Γενικά για την Κάλυμνο.....	13
2.1.Α Τομείς οικονομίας και απασχόλησης.....	17
2.2 Πολιτισμός και Τουριστική ανάπτυξη.....	19
2.3 Η σημασία του Τουρισμού στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας της Κάλυμνου.....	21
2.4 Προβλήματα που προέκυψαν από την μη αξιοποίηση της τουριστικής δυνατότητας της Κάλυμνου στις δεκαετίες 1980-1990.....	25
2.5 Προβλήματα που ανέκοψαν την τουριστική ανάπτυξη της Κάλυμνου.....	26
2.6 Νέες προοπτικές τουριστικής ανάπτυξης.....	29
2.7 Εναλλακτικές μορφές τουρισμού.....	30
2.8 Μαζικός Τουρισμός.....	32

2.9 Αναρριχητικός τουρισμός.....	34
2.10 Περιπατητικός τουρισμός.....	41
2.11 Σπηλαιολογία και τουρισμός.....	45
2.12 Θρησκευτικός τουρισμός.....	47
2.13 Καταδυτικός τουρισμός-Σπογγαλιεία.....	51
2.14 Αγροτουρισμός και Μελισσοκομεία.....	56
2.15 Ιαματικός τουρισμός.....	59
2.16 Αξιοποίηση αθλητικών διοργανώσεων.....	62
2.17 Ειδικές δράσεις με τουριστικές προοπτικές(προγράμματα εκμάθησης ελληνικής γλώσσας σε ξενόγλωσσους φοιτητές) Μικρονήσια.....	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	66
3.1 Πόροι χρηματοδότησης και ο ρόλος πρώτου και δεύτερου βαθμού ΟΤΑ στην αξιοποίηση των ειδικών μορφών τουρισμού	66
3.2 Προοπτικές τουριστικής ανάπτυξης	69
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.....	72
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	
4.1 Συμπεράσματα.....	72
4.2 Προτάσεις.....	74
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	80
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	81

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αειφορία της οικονομικής ανάπτυξης ενός τόπου, μιας χώρας, αλλά και ολόκληρου του κόσμου, αποτελεί το κύριο ζητούμενο των σύγχρονων κοινωνιών. Η οικονομία άλλωστε, έχει ως έννοια σημασία δυναμική και στοχεύει στη συνεχή πρόοδο και ανάπτυξη.

Μέχρι πρότινος ουδείς αμφισβητούσε ότι η οικονομική ανάπτυξη θα έλυne τα κυριότερα προβλήματα του ανθρώπου και θα εξασφάλιζε την ποιότητα ζωής που η τεχνολογική και επιστημονική εξέλιξη υπόσχονται. Σήμερα, αντιλαμβανόμαστε ότι και οι πιο προηγμένες οικονομίες αντιμετωπίζουν την οικονομική ανάπτυξη ως μέγεθος αυτοτελές και άσχετο προς την ποιότητα της ζωής. Έτσι η ευημερία των οικονομικών δεικτών και η αντιμετώπιση των οικονομικών δυσκολιών δε σημαίνει και ευημερία των κοινωνιών, ούτε απαραίτητως και ποιότητα ζωής. Ας αναλογιστούμε το μέγεθος του οικολογικού προβλήματος, ως απότοκου της οικονομικής ανάπτυξης και του καταναλωτικού πνεύματος, για να αντιληφθούμε πως οι δύο αυτές έννοιες δε συμβαδίζουν.

Ο τουρισμός αποτελεί μια από τις σημαντικότερες οικονομικές δραστηριότητες του τόπου μας. Όμως ο στόχος της τουριστικής ανάπτυξης ενός τόπου είναι η διατηρήσιμη ανάπτυξη, η οποία να ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να αδυνατίζει την ικανότητα των μελλοντικών γενιών να ικανοποιήσουν τις δικές τους. Στόχος της παρούσας μελέτης είναι να καταδείξει τους στόχους της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης προβάλλοντας την περίπτωση του Δήμου Καλυμνίων, ενός νησιού του συμπλέγματος των Δωδεκανήσων με ήπια τουριστική ανάπτυξη και με χρονίζοντα προβλήματα υποδομών, αλλά και έλλειψης ενός ολοκληρωμένου και μακροχρόνιας πνοής σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης.

Στόχοι της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης πρέπει να είναι η αυτοτροφοδοτούμενη ανάπτυξη, η διατήρηση των ανανεώσιμων φυσικών πόρων, η διαφύλαξη του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, η διαφύλαξη και αναπαραγωγή του πολιτιστικού γίνεσθαι, η διατήρηση του κοινωνιολογικού και ψυχολογικού ιστού, η διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής ιδιαιτερότητας, η αναβάθμιση των ποιοτικών τοπικών χαρακτήρων, η μη αλλοίωση και αλλοτρίωση του φυσικού, αλλά και του ανθρώπινου περιβάλλοντος, η μη αλλοτρίωση του τρόπου διαβίωσης των μόνιμων κατοίκων, η οικονομική-κοινωνική-πολιτιστική βιωσιμότητας των τουριστικών προορισμών.

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων μεθοδολογικά είναι αναγκαία η ανάλυση τριών στοιχείων: α) της φέρουσας χωρητικότητας β) των ορίων των αποδεκτών αλλαγών γ) της χρήσης των εκτιμήσεων της περιβαλλοντικής επίπτωσης. Η ανάλυση των εναλλακτικών μορφών της τουριστικής ανάπτυξης λαμβάνει υπόψη της αυτά τα στοιχεία.

Το ολοκληρωμένο ενδογενές τοπικό σύστημα έχει την ανάγκη στήριξης και συνεργασίας με την τουριστική διοίκηση, προκειμένου να επιτύχει τη μέγιστη δυνατή διαφοροποίηση του προσφερόμενου πακέτου ποιοτικών τουριστικών υπηρεσιών. Η αειφόρος τουριστική ανάπτυξη αναδεικνύεται μέσα από την αμφίδρομη σχέση τουριστικής διοίκησης και ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης του χώρου υποδοχής. Πράγματι, με καλά προσδιορισμένους τους στόχους της αειφόρου ανάπτυξης του τουρισμού, η ολοκληρωμένη διοίκηση ολικής τουριστικής ποιότητας προσεγγίζει τα μέγιστα τους στόχους αυτούς. Στηρίζει την αειφόρο ανάπτυξη, συμβάλλει στην ποιοτική της αναβάθμιση, σέβεται την τοπική ιδιαιτερότητα και την πολιτιστική ταυτότητα, συμφιλιώνει την κοινωνική φέρουσα χωρητικότητα με την τοπική ανάπτυξη, υποδειχνει την αναγκαιότητα της αμφίδρομης σχέσης τουρίστα-φιλοξενούντα, λαμβάνει σοβαρά υπόψη τις τοπικές υποδείξεις και συμβάλλει στην ιδέα της γενικότερης τουριστικής ανάπτυξης.

Τέλος, η ανάλυση των ανθρωπίνων, φυσικών και πολιτιστικών πόρων σε σχέση με τη φέρουσα χωρητικότητα, τα όρια των αποδεκτών αλλαγών και τη χρήση των εκτιμήσεων της περιβαλλοντικής επίπτωσης, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι τοπικές κοινωνίες μπροστά στη διαμορφούμενη κοινωνικοοικονομική

πραγματικότητα δεν μπορούν πλέον να μένουν αμέτοχες στον αειφόρο σχεδιασμό του τουριστικού προϊόντος, ώστε να μην εξαντληθούν οι ανανεώσιμοι πόροι και να μην υπονομευθεί η μελλοντική εξέλιξη της τοπικής οικονομίας. Η περίπτωση του Δήμου Καλυμνίων καταδεικνύει αυτή την αναγκαιότητα. Σε ένα παγκοσμιοποιημένο διεθνές περιβάλλον, έντονα ανταγωνιστικό και συνεχώς μεταβαλλόμενο η ύπαρξη στρατηγικών σχεδιασμών που θα αναδεικνύουν την τοπική ιδιαιτερότητα και θα προστατεύουν τους τοπικούς πόρους εξασφαλίζοντας και την ποιότητα της παροχής των τουριστικών υπηρεσιών αποτελεί το ζητούμενο μιας ολοκληρωμένης δράσης και παρέμβασης. Αποτελεί την ηθική υποχρέωση των σημερινών γενιών, των τοπικών κοινωνιών και των αρχών, απέναντι στις νέες γενιές που οραματίζονται ένα ελπιδοφόρο μέλλον και μια συνεχή πρόοδο, ανάπτυξη και ευημερία.¹

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η ανάδειξη των τουριστικών δυνατοτήτων της Καλύμνου αλλά και ανάδειξη των προβλημάτων και των αστοχιών που άφησαν ανεκμετάλλευτο τον πλούτο και την φήμη του νησιού.

Η εργασία διαρθρώνεται από τέσσερα βασικά κεφάλαια. Στο κεφάλαιο 1 αναπτύσσεται η έννοια του τουρισμού, στο κεφάλαιο 2 και η περίπτωση του δήμου Καλυμνίων, και αναλύονται οι μορφές εναλλακτικού τουρισμού που μπορούν να αναπτυχθούν στο νησί, στο κεφάλαιο 3 παρουσιάζονται οι προοπτικές τουριστικής ανάπτυξης με την SWOT Analysis και στο κεφάλαιο 4 παρουσιάζονται τα συμπεράσματα και οι καινοτόμες προτάσεις.

---

¹ Δρ Α.ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, Ευαίσθητοποιημένη Τοπική Κοινωνία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1 Η έννοια του Τουρισμού

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού « ως τουρισμό εννοούμε το σύνολο των σχέσεων και των φαινομένων που προκύπτουν μέσω του ταξιδιού (σε διεθνές και εγχώριο επίπεδο) και της παραμονής των ατόμων σε κάποιο συγκεκριμένο τόπο παραμονής. Ο τόπος παραμονής για τα άτομα αυτά δεν είναι ο κύριος και ο μόνιμος τόπος κατοικίας αλλά ούτε και ο τόπος εργασίας τους».

- Ο τουρισμός είναι αποτέλεσμα μεμονωμένης ή ομαδικής μετακίνησης ανθρώπων σε διάφορους τουριστικούς προορισμούς και η διαμονή τους σε αυτούς επί τουλάχιστον ένα 24ωρο με σκοπό την ικανοποίηση των ψυχαγωγικών τους αναγκών.
- Οι διάφορες μορφές του τουρισμού περιλαμβάνουν απαραίτητα δύο βασικά στοιχεία: Το ταξίδι στον τουριστικό προορισμό και τη διαμονή σε αυτόν, συμπεριλαμβανομένου της διατροφής.
- Το και η διαμονή λαμβάνουν χώρα εκτός του τόπου της μόνιμης διαμονής των ανθρώπων που αποφασίζουν να μετακινηθούν για τουριστικούς λόγους.
- Η μετακίνηση ανθρώπων σε διάφορους τουριστικούς προορισμούς είναι προσωρινού και βραχυχρόνιου χαρακτήρα, που σημαίνει ότι πρόθεσή τους είναι να επιστρέψουν στον τόπο της μόνιμης κατοικίας τους μέσα σε λίγες, μέρες βδομάδες ή μήνες.
- Οι άνθρωποι επισκέπτονται τουριστικούς προορισμούς για τουριστικούς λόγους, δηλαδή για λόγους άλλους από εκείνους της μόνιμης διαμονής τους ή της επαγγελματικής απασχόλησής τους.

Διακρίσεις του Τουρισμού

- Εγχώριος Τουρισμός
- Εξερχόμενος Τουρισμός
- Εισερχόμενος Τουρισμός
- Διεθνής Τουρισμός

- Εσωτερικός Τουρισμός
- Εθνικός Τουρισμός

Ο τουρισμός σαν σύγχρονο οικονομικό και κοινωνικό φαινόμενο έχει πάρει μια μαζικό χαρακτήρα. Από προνόμιο των πλουσίων, έγινε δικαίωμα των εργαζομένων, των πολλών. Οι παράγοντες που συνέβαλλαν κυρίως στην αλματώδη ανάπτυξη του τουρισμού μεταπολεμικά, ήταν η αύξηση των εισοδημάτων και του ελεύθερου χρόνου στις ανεπτυγμένες χώρες, η μεγάλη ανάπτυξη των μεταφορών και τέλος η ανάπτυξη του οργανωμένου μαζικού και τελικά φτηνά τουρισμού. Ο μαζικός τουρισμός αποτελεί το είδος του τουρισμού που έχει επικρατήσει και αυτό οφείλεται κυρίως στο ιδιαίτερα χαμηλό κόστος μεταφοράς και διαμονής που επιτυγχάνει.

Ο τουρισμός αποτελεί μια βασική οικονομική δραστηριότητα στις μέρες μας για την Ελλάδα αλλά και για πολλές χώρες. Ο ρόλος του για την οικονομική ανάπτυξη αναμένεται να αναπτυχθεί περαιτέρω στο μέλλον, καθόσον ο ελεύθερος χρόνος, η αναψυχή, οι διακοπές κερδίζουν μια κεντρική θέση στις σύγχρονες κοινωνίες. Κατά τις τελευταίες δεκαετίες ο τουρισμός έχει αποδείξει καθαρά ότι έχει την δυνατότητα να δημιουργεί πλούτο και οικονομική άνθηση για ολόκληρες περιφέρειες και προορισμούς, θέσεις εργασίας και ευημερία για τους κατοίκους τους. Περιοχές και τόποι στηρίζονται ή προσβλέπουν σ' αυτόν στο μέλλον.

Για αρκετά συναπτά έτη οι ευρωπαϊκές χώρες αποτελούν πόλο έλξης για τον παγκόσμιο τουρισμό. Έτσι και η Ελλάδα. Ο τουρισμός είναι η βαριά βιομηχανία της Ελλάδας καθώς είναι σε θέση να προσφέρει και να ικανοποιήσει τον κάθε λογής τουρίστα, με τα τόσα σπάνια ομορφιάς μέρη, με τεράστιο σύμπλεγμα νήσων, τον συνδυασμό βουνού και θάλασσας, αρχαίας ιστορίας, τεχνολογίας και πολιτισμού.

1.2 Τουριστική οικονομία και ανάπτυξη της Ελλάδας

Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους βασικούς πυλώνες οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της χώρας, συνεισφέροντας περίπου το ένα πέμπτο του Ακαθάριστου

Εγχώριου Προϊόντος και της Απασχόλησης. Ταυτοχρόνως, όμως, λόγω της ευρύτητας του αντικειμένου του, πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένας τομέας με καταλυτικές επιπτώσεις στο σύνολο της ελληνικής κοινωνίας, αφού το παραγόμενο προϊόν διαχέεται σε όλες τις κοινωνικές ομάδες της χώρας και επηρεάζει άμεσα την ποιότητα ζωής των Ελλήνων πολιτών.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, ο τουρισμός είναι μια από τις πλέον αναπτυσσόμενες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες αλλά και ένα ιδιαίτερα «σκληρό» πεδίο ανταγωνισμού, το οποίο παραλλήλως εμφανίζεται εξαιρετικά ευαίσθητο στις διεθνείς εξελίξεις και τις εκάστοτε κρίσεις κάθε μορφής.

Με αυτά τα δεδομένα, προέχει ο σχεδιασμός μιας μακροπρόθεσμης και δυναμικής πολιτικής για τον τουριστικό τομέα που θα στοχεύει στην αναβάθμισή του έναντι του συνόλου των αναπτυξιακών προτεραιοτήτων και στην τοποθέτησή του τουριστικού μας προϊόντος στην κορυφή της παγκόσμιας τουριστικής ζήτησης.

Προϋπόθεση για την επίτευξη αυτού του στόχου είναι η αναγνώριση της σημασίας της συμβολής του ανθρώπινου δυναμικού στην ποιοτική τουριστική ανάπτυξη και η ενεργός στήριξη των εργαζομένων με την εξασφάλιση ικανοποιητικών αμοιβών και συνθηκών εργασίας παράλληλα με τη συνεχιζόμενη εκπαίδευση και επιμόρφωσή τους.

Με δεδομένη την παγκόσμια περιβαλλοντική κρίση που αφορά, κατά μείζονα λόγο στον τουρισμό, κορυφαία επιλογή της χώρας αποτελεί η πράσινη αειφόρα ανάπτυξη και η προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος. Η έμφαση στις εναλλακτικές μορφές ενέργειας (αιολική ενέργεια, φωτοβολταϊκά, γεωθερμία, κ.λ.π.) είναι μια από τις βασικές προτεραιότητες της περιβαλλοντικής της χώρας.

Είναι αναμφισβήτητη η διαπίστωση ότι, από άποψη σχέσης αξίας-τιμής (value for money), έχουμε απολέσει το ανταγωνιστικό μας πλεονέκτημα, συγκριτικά με τους νέους ανταγωνιστές στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου που, για το ίδιο μαζικό παραθεριστικό (και, κατά συνέπεια, εποχιακό) τουριστικό προϊόν, έχουν πολύ χαμηλότερο κόστος παραγωγής και πολύ χαμηλότερη τιμή.

Η συρρίκνωση της τουριστικής περιόδου, η μείωση της διαπραγματευτικής μας ικανότητας- που εκδηλώνεται με φαινόμενα όπως οι στάσιμες ή μειούμενες

τιμές- η αυξανόμενη τάση για συμβόλαια « all inclusive» αλλά και η σταθερή υποβάθμιση του οικονομικού και κοινωνικού προφίλ του μέσου τουρίστα, είναι μερικά από τα στοιχεία που επιβεβαιώνουν αυτή την πραγματικότητα και υπαγορεύουν την εκ βάθρων επανεκτίμηση της κατάστασης.

Επείγει, συνεπώς, η επανατοποθέτηση μας στη διεθνή και στην εγχώρια τουριστική αγορά, με μια πιο σύνθετη και ποιοτικά αναβαθμισμένη τουριστική πολιτική, που απευθύνεται σε πιο ενήμερους, πιο εκλεκτικούς, πιο απαιτητικούς και πιο εύπορους τουρίστες και μάλιστα για 12 μήνες το χρόνο. Μια πολιτική, χωρίς φαινόμενα όπως τα προαναφερθέντα των μειωμένων τιμών και των αυξημένων τάσεων για συμβόλαια «all inclusive»- μια πολιτική που θα οδηγεί σε διαρκή μείωση των φαινομένων αυτών και θα αναδεικνύει και θα αναγνωρίζει, με ουσιαστικό τρόπο, τη συμβολή των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και των εργαζομένων στην ποιοτική τουριστική ανάπτυξη.

Απαραίτητες προϋποθέσεις, για να επιτευχθεί ο στόχος είναι:

1. Ποιοτικά ξενοδοχειακά και άλλα καταλύματα με παροχή δέσμης οικονομικών και άλλων κινήτρων.
2. Ενίσχυση των δυνατοτήτων προσπελασιμότητας στους τουριστικούς τόπους, ιδιαίτερα της Περιφέρειας.
3. Κατάργηση των οικονομικών και πολεοδομικών κινήτρων, με στόχο την ανάσχεση της περαιτέρω τουριστικής ανάπτυξης σε τουριστικές περιοχές που εγγίζουν τα όρια του κορεσμού.
4. Βελτιωμένες ειδικές υποδομές.
5. Εμπλουτισμός του «τουριστικού χαρτοφυλακίου» της χώρας με έμφαση στις ειδικές μορφές τουρισμού, στην παροχή κινήτρων για τη δημιουργία νέων κλινών σε περιοχές με ελλειμματική ξενοδοχειακή υποδομή, στην ενίσχυση προγραμμάτων αναστήλωσης, για τουριστική αξιοποίηση παραδοσιακών κτισμάτων, στην ενίσχυση δράσεων για βελτίωση του περιβάλλοντος, στον εκσυγχρονισμό καταλυμάτων που χρήζουν ανακαίνισης, στην εκπαίδευση, κατάρτιση και ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού των τουριστικών επιχειρήσεων, στην εισαγωγή νέων τεχνολογιών και την ενίσχυση ψηφιακών εφαρμογών για την αποτελεσματικότερη προβολή του τουριστικού προϊόντος,

στην ενθάρρυνση του Δικτύου Ομοειδών Επιχειρήσεων για ενιαίο marketing της προσφοράς τους, στην ενίσχυση των προγραμμάτων ανάπλασης περιοχών και αξιοποίησης αρχαιολογικών χώρων. Έμφαση πρέπει να δοθεί και στην εφαρμογή των οδηγιών της Ε.Ε. «Για μια Ευρώπη προσβάσιμη σε τουρίστες με αναπηρία».

6. Στις δύσκολες περιόδους που διανύουμε χρειάζονται ειδικές δράσεις στον τομέα του τουρισμού. Απαραίτητη κρίνεται η χρηματοπιστωτική κάλυψη και ενίσχυση της ρευστότητας με επενδυτικά δάνεια και κεφάλαια κινήσεως ιδιαίτερα κατά την εκτός αιχμής περίοδο. Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να εξεταστεί η μετατροπή της επιδότησης της ανεργίας σε επιδότηση της εργασίας, η παροχή κινήτρων για επέκταση της τουριστικής περιόδου και την άμβλυνση της εποχικότητας και η θεσμοθέτηση της αμειβόμενης συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης των εργαζομένων στον τουρισμό, κατά τη χειμερινή περίοδο.
7. Στον πολιτικό σχεδιασμό απαραίτητη είναι η αποκέντρωση της ευθύνης εφαρμογής της εθνικής τουριστικής πολιτικής και των μέτρων υλοποίησης της στους φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, σε επίπεδο Περιφερειών και Δήμων. Η πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού πρέπει να προωθήσει την εταιρική κοινωνική ευθύνη, βλέποντας τον ιδιωτικό τομέα ως εταίρο και συνεργάτη. Η στρατηγική αυτή συμμαχία μπορεί να πάρει μορφή συγκεκριμένου φορέα για τις από κοινού δράσεις προβολής και marketing, η οποία θα έχει επιτύχει εντυπωσιακά αποτελέσματα.
8. Απεγκλωβισμός του τουριστικού μας προϊόντος από τις αποκλειστικές εξαρτήσεις μεμονωμένων αγορών όπως οι δυτικοευρωπαϊκές και στροφή προς τις δυναμικά ανερχόμενες τουριστικές αγορές, όπως της Ρωσίας και των ανατολικοευρωπαϊκών χωρών.
9. Προβολή και διαφήμιση, με έμφαση στην ανάπτυξη της τουριστικής εικόνας της χώρας στο Διαδίκτυο
10. Ενδυνάμωση των προγραμμάτων Εσωτερικού και Κοινωνικού Τουρισμού

Η Ελλάδα διαθέτει ένα ισχυρό ανταγωνιστικό προϊόν που την καθιστά δημοφιλή τουριστικό προορισμό. Στο σύγχρονο ανταγωνιστικό περιβάλλον χρειάζεται συνεχής αναβάθμιση των υπηρεσιών, σχεδιασμός και

προγραμματισμός δράσεων και πρωτίστως επαγγελματισμός και στοχευόμενη προβολή των πλεονεκτημάτων μας. Η τουριστική βιομηχανία της χώρας μπορεί να συμβάλει στην έξοδο της εθνικής μας οικονομίας από την κρίση και να συνεισφέρει στην ανάπτυξη και στην πρόοδο της.

1.3 Τουρισμός και κοινωνική ανάπτυξη

Ο τουρισμός λόγω του ότι αποτελεί τομέα με κοινωνικό χαρακτήρα, επιδρά σε κοινωνικό, πολιτιστικό και οικονομικό επίπεδο εκείνες τις περιοχές όπου αναπτύσσεται και είναι δυνατό να εμφανιστεί με διάφορες μορφές όπως ο τουρισμός υγείας, ο τουρισμός τρίτης ηλικίας, πολιτιστικός τουρισμός και μια σειρά άλλων διαφορετικών μορφών τουρισμού.

Η οικονομική ώθηση που δίνει ο τουρισμός στις περιοχές, μέσα από τις υπηρεσίες που προσφέρει (ξενοδοχεία, εστιατόρια, χώροι αναψυχής), προσφέρει δυνατότητες απασχόλησης στους ντόπιους κατοίκους, τις περισσότερες φορές λειτουργώντας συμπληρωματικά στη μόνιμη απασχόληση αυξάνοντας το εισόδημά τους συνεπώς και την ποιότητα ζωής. Η εξασφάλιση συμπληρωματικού εισοδήματος, πέρα από αυτό που απαιτείται για την επιβίωση του πληθυσμού, εξασφαλίζει και τους αναγκαίους πόρους για συμπληρωματικές επενδύσεις στις κύριες δραστηριότητες κάθε περιοχής καθώς και σε νέες μορφές δραστηριοτήτων.

Ένα από τα χαρακτηριστικά του τουρισμού είναι ότι μετατοπίζει τις ωφέλειές του και προς άλλους τομείς της οικονομίας. Αυτό γίνεται αντιληπτό από το γεγονός ότι η αύξηση του βιοτικού επιπέδου μιας περιοχής προκαλεί με τη σειρά της ανάπτυξη της υποδομής, που σημαίνει ότι ο τοπικός πληθυσμός επιθυμεί βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών, αντιλαμβάνεται την ανάπτυξη με ένα διαφορετικό τρόπο από πριν και είναι περισσότερο ανοιχτός σε νέες ιδέες.

Η παρουσία των τουριστών σε μία περιοχή έχει σημαντική επίδραση και στην ανάπτυξη του μορφωτικού επιπέδου του ντόπιου πληθυσμού όπως και στην ανάπτυξη του πολιτισμού του. Η συνεχής επαφή με ανθρώπους διάφορων προελεύσεων, διάφορου πνευματικού επιπέδου, διάφορων επαγγελμάτων, διάφορου εισοδήματος, διάφορου πολιτισμού συμβάλλει στην ανάπτυξη του μορφωτικού

επιπέδου των ανθρώπων που έρχονται σε καθημερινή συναλλαγή μαζί τους και τους καθιστά περισσότερο προσιτούς σε αλλαγές και σε προσαρμοστικότητα στις απαιτήσεις των καιρών. Παράλληλα, προκειμένου να καταστήσουν ευχάριστη την παραμονή των επισκεπτών σε μια περιοχή και να τους μετατρέψουν σε διαφημιστές της περιοχής τους, η τοπική ηγεσία οργανώνει την προβολή τοπικών πολιτιστικών δραστηριοτήτων, δίνοντας έτσι την ευκαιρία για την ανάπτυξη του τοπικού πολιτισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΚΑΛΥΜΝΙΩΝ

2.1 Γενικά για την Κάλυμνο

²Η Κάλυμνος βρίσκεται στο κέντρο της συστάδας των νησιών της Δωδεκανήσου, όπως αυτή απλώνεται στο νοτιοανατολικό Αιγαίο. Στα νότια της έχει την Κω και στα βόρεια τη Λέρο. Είναι σε πληθυσμό το τρίτο νησί του νομού, μετά τη Ρόδο και την Κω. Έχει έκταση 109 τ.χ. και πληθυσμό 17.000 κατοίκους. Το νησί είναι έδρα Επαρχίας στην οποία υπάγονται η Λέρος, η Πάτμος, η Αστυπάλαια, η Ψέριμος, η Τέλενδος, το Αγαθονήσι, οι Λειψοί, οι Αρκιοί και το Μαράθι. Πρωτεύουσα της Καλύμνου είναι η παραθαλάσσια πόλη της Πόθιας, όπου συγκεντρώνεται το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων. Η δεύτερη σε πληθυσμό κατοικημένη περιοχή είναι η Χώρα, η παλαιότερη πρωτεύουσα του νησιού. Άλλες

---

²Ιπλ. Φραγκόπουλος, Ιστορία της Καλύμνου Εκδόσεις Σκάφανδρο

κατοικημένες περιοχές είναι ο Βαθύς, το Άργος, ο Πάνορμος, οι Μυρτιές, το Μασσούρι, τα Αργινώντα, τα Σκάλια, ο Εμπορειός, οι Βοθύνοι, τα Βλυχάδια, το Λαφάσι, και η νησίδα Τέλανδος. Το έδαφος του νησιού είναι στο μεγαλύτερο μέρος του ορεινό, με εξαίρεση τις κοιλάδες Πόθιας-Πανόρμου και του Βαθύ.

Η Κάλυμνος αποτελεί ένα κατεξοχήν ναυτικό νησί, η ιστορία, ο πολιτισμός και η λαϊκή παράδοση του οποίου σχετίζονται άμεσα με την θάλασσα. Ο αλιευτικός στόλος της αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους στην Ελλάδα. Οι Καλύμνιοι είναι ικανοί ναυπηγοί, γνωστοί ήδη από την αρχαιότητα σύμφωνα με τον αρχαίο ποιητή Μένανδρο (342-290 π.χ). Στο νησί λειτουργούν ακόμη ναυπηγεία παραδοσιακών ξύλινων σκαφών στην περιοχή Λαφάσι της Πόθιας και στο λιμάνι της Ρίνας στο Βαθύ.

Λόγω της ιδιαίτερης ανάπτυξης της σπογγαλιείας η Κάλυμνος είναι γνωστή ως το « νησί των Σφουγγαράδων », καθώς αποτέλεσε από τα τέλη του 18^{ου} αι. ένα από τα σημαντικότερα κέντρα σπογγαλιείας της Μεσογείου. Η ενασχόληση των Καλύμνιων με το σφουγγάρι υπήρξε ο κυριότερος παράγοντας ακμής και ευημερίας του νησιού. Η μεγάλη οικονομική ανάπτυξη του οποίου είναι φανερή στα πολυάριθμα νεοκλασικά αρχοντικά, που βρίσκονται διάσπαρτα σε κάθε γωνία της Καλύμνου, στα σχολεία που ιδρύθηκαν από την πλούσια αστική τάξη και κυρίως στους επιβλητικούς και περίτεχνα διακοσμημένους ενοριακούς ναούς. Η ιδιαίτερη ευσέβεια των Καλύμνιων αντανακλάται στους πολυάριθμους ναούς του νησιού που χρονολογούνται από τους πρώτους βυζαντινούς αιώνες. Επιβλητικοί ερειπωμένοι παλαιοχριστιανικοί ναοί, βυζαντινές εκκλησίες με υψηλής ποιότητας τοιχογραφικό και εικονογραφικό διάκοσμο, ευμέγεθες ενοριακοί ναοί κοσμούν κάθε γωνία του νησιού.

Εκτός από άριστης ποιότητας σφουγγάρια παράγεται αγνό θυμαρίσιο μέλι που επαινέθηκε ήδη από την αρχαιότητα σύμφωνα με τους συγγραφείς Στράβωνα, Πλίνιο και Οβίδιο.

Ο πρώτος ποιητής που αναφέρει την Κάλυμνο στην Ηλιάδα ήταν ο Όμηρος στην ραψωδία Β, στ 677 με την ονομασία Καλύδναι νήσοι. Αργότερα και ως το 4^ο αι. π.χ το νησί αναφέρεται ως Καλύδνα και έπειτα ως Κάλυμνα, ενώ στους βυζαντινούς

χρόνους μετατρέπεται σε Κάλυμνος. Η ετυμολογία του ονόματος ερμηνεύεται ως καλός + ύδνα (από το ύδωρ) δηλαδή νησί με ωραία νερά.

Το 1821 η Κάλυμνος μετέχει στην ελληνική επανάσταση και το 1828 δέχεται τον πρώτο έλληνα διοικητή. Όμως το πρωτόκολλο του Λονδίνου αφήνει τα Δωδεκάνησα εκτός ελληνικών συνόρων. Στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αι. παρατηρείται μεγάλη οικονομική, πνευματική και κοινωνική ανάπτυξη. Λειτουργούν σχολεία γυμνάσια και δημοτικά, υπάρχουν οργανωμένα με ιδιαίτερα δημοκρατικό τρόπο Δημογεροντία, Εφορεία Σχολών, Ναυτικός και Σπογγαλιευτικός Κανονισμός που δείχνουν την ευνοούμενη και ακμάζουσα κοινωνία.

Το 1912 τα νησιά καταλαμβάνονται από τους Ιταλούς και η ιταλική κυριαρχία μονιμοποιείται και ξεκινά μια εντατική προσπάθεια αφελληνισμού των νησιών με κύριους στόχους την παιδεία και την εκκλησία. Το 1935 ξέσπασε πετροπόλεμος που ματαιώνει τα σχέδια των Ιταλών. Η Κάλυμνος δοκιμάζεται από πείνα και βομβαρδισμούς. την λήξη του πολέμου το νησί περνά στα χέρια των Γερμανών και των Άγγλων και με την Συνθήκη των Παρισίων τα Δωδεκάνησα παραχωρούνται στην Ελλάδα στις 7 Μαρτίου 1948 έκτοτε αποτελούν αναπόσπαστο και αδιαίρετο τμήμα της Ελλάδας.

Πληθυσμιακή εξέλιξη της Καλύμνου

³Τα απογραφικά στοιχεία της Καλύμνου από το 1947 και μετά είναι τα ακόλουθα:

1947	12.227
1951	13.712
1961	14.149
1971	13.281
1981	14.757
1991	16.499
2001	16.800

Παρατηρείται μια ομοιομορφία στην κατανομή του πληθυσμού ανά φύλλο, με τις γυναίκες να είναι πολυπληθέστερες στις μικρές ηλικίες (1-30) και τους άνδρες να παρουσιάζουν υψηλότερο μ.ο διάρκεια ζωής, γεγονός που δεν συμβαδίζει με τον σύνηθες κανόνα που θέλει τις γυναίκες να ζουν κατά μέσο όρο περισσότερο από τους άντρες. Ο παιδικός πληθυσμός βρίσκεται σε ποσοστό 20% αριθμός αρκετά ικανοποιητικός καθώς ο εθνικός είναι μόλις 15%. Επίσης η Καλύμνος είναι πρώτη σε πολυτεκνία σε όλη την Ελλάδα. Το ποσοστό του παραγωγικού πληθυσμού είναι (15-64) είναι 66% σε σχέση με το εθνικό που είναι 68%. Τέλος το ποσοστό του ώριμου πληθυσμού είναι (65+) είναι στο 7.5%, εντυπωσιακά χαμηλότερο από το εθνικό που είναι στο 16.7%.

---

³ Ιππ. Φραγκόπουλος Ιστορία της Καλύμνου

2.1.Α ΤΟΜΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ

Οι Καλύμνιοι είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με την θάλασσα και την ναυτική παράδοση καθώς το νησί είναι το λεγόμενο και παγκοσμίου φήμης γνωστό ως το « νησί των σφουγγαράδων». Εκτός από τη θάλασσα οι Καλύμνιοι καλλιεργούσαν τις λίγες εύφορες εκτάσεις του νησιού παράγοντας εσπεριδοειδή, κηπευτικά, λάδι και κρασί. Ιδιαίτερα ανεπτυγμένη ήταν και η κτηνοτροφία αιγοπροβάτων καθώς και η μελισσοκομία που απέδιδε το θαυμάσιο θυμαρίσιο μέλι, περίφημο από την αρχαιότητα. Η καλυμνιακή κοινωνία δένεται συναισθηματικά με τη θάλασσα. Τη διακρίνει το έντονα ανεπτυγμένο αίσθημα συντροφικότητας και αγάπης προς το γενέθλιο τόπο που λειτουργεί ως αντιστάθμισμα στην τάση του Καλύμνιου για μετανάστευση. Είναι κοινωνία προοδευτική, έτοιμη πάντοτε να δεχθεί τους νεωτερισμούς αλλά και αυστηρά προσηλωμένη στα πατρώα ήθη και έθιμα, στην Ορθόδοξη παράδοση της. Η καλυμνιακή κοινωνία είναι ισότητας των φύλων με στοιχεία όμως μητριαρχίας! Ο άντρας λείπει στα βάθη της θάλασσας, εργάτης των βυθών της Μπαρμπαριάς και η Καλυμνιά μάνα καλείται να διαδραματίσει το ρόλο του στο αφέντεμα του σπιτιού. Και η Μάνα της Κάλυμνος είναι πραγματική ηρωίδα. Το φιλελεύθερο νησιωτικό πνεύμα των Καλύμνιων εξακολουθεί ν' αποτελεί τον κύριο παράγοντα προόδου του τόπου μας.

Σήμερα ο Καλύμνιος προκόβει στη ξένη γη της Αυστραλίας, της Αμερικής, της Αφρικής και της Ευρώπης αλλά η σκέψη του πλανάται πάντοτε στα βράχια του νησιού του. Εδώ θα επενδύσει τα χρήματα που με μόχθο και πίκρα απέκτησε στη ξένη γη. Τα εισοδήματα του νησιού από την σπογγαλιεία έχουν μειωθεί από την παροδική καταστροφή των σφουγγαριών. Υπάρχει όμως και η ανεπτυγμένη αλιεία (η γεωργία, η κτηνοτροφία και η μελισσοκομία σε μικρότερη κλίμακα). Νέοι όμως ορίζοντες έχουν ανοίξει για την οικονομία του νησιού με το ιδιαίτερο και συνεχώς αυξανόμενο τουριστικό ρεύμα από το εξωτερικό και την πατρίδα μας. Τονώνει το εμπόριο και αποτελεί πια την κύρια πλουτοπαραγωγική πηγή του τόπου. Η εικόνα της καλυμνιακής οικονομίας αποδίδει αξιόλογο βιωτικό επίπεδο των Καλυμνίων που

συντελούν στην αξιοζήλευτη οικονομική ευμάρεια και ευημερία των ακριτικών Ελληνικών Δωδεκανήσων.

⁴Όσο αφορά το μεγαλύτερο ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού απασχολείται στον τριτογενή τομέα (56,18%) και το μικρότερο στον πρωτογενή (15,3%) εκ του οποίου το μεγαλύτερο ποσοστό αφορά τις διάφορες μορφές αλιείας.

ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Οι κλάδοι του πρωτογενούς τομέα παραγωγής είναι η γεωργία, η κτηνοτροφία, η μελισσοκομία, η αλιεία και η σπογγαλιεία.

Γεωργία: Η γεωργική γη κατέχει μικρό ποσοστό περίπου 5% των εκτάσεων του νησιού.

Κτηνοτροφία : Παρότι η μεγαλύτερη έκταση του νησιού καλύπτεται από βοσκοτόπους η κτηνοτροφία δεν είναι αναπτυγμένη.

Μελισσοκομία: Η μελισσοκομία αποτελεί βασική απασχόληση από την αρχαιότητα για τους Καλύμνιους. Η σημερινή παραγωγή ανέρχεται σε 70 τόνους το χρόνο.

Αλιεία: Η αλιεία είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη στην Κάλυμνο. Ο αριθμός των ερασιτεχνικών σκαφών είναι ιδιαίτερα σημαντικός και σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να ξεπερνά τον αριθμό των επαγγελματικών παράκτιων σκαφών. Η παράκτια αλιεία είναι πολύ σημαντική για την περιοχή και την πλειονότητα των ντόπιων ψαράδων.

Ιχθυοκαλλιέργειες: Στην Κάλυμνο υπάρχουν 8 μονάδες ιχθυοκαλλιέργειας με ετήσια παραγωγή 1000-1200 τόνους τσιπούρας και μια μονάδα παραγωγής γόνου.

Σπογγαλιεία: Η Κάλυμνος για αρκετές δεκαετίες στήριξε σε μεγάλο βαθμό την οικονομική της ανάπτυξη στην σπογγαλιεία, στην επεξεργασία και την εκμετάλλευση των διεθνούς φήμης σπόγγων της. Η σπογγαλιεία έφτανε μέχρι το 1986 σε ετήσια παραγωγή πάνω από 30 τόνους. Από το 1986 και έπειτα άρχισε να πέφτει κατακόρυφα στους 3,5 τόνους εξαιτίας μιας ασθένειας που έπληξε τα σφουγγάρια. Σήμερα γίνεται εισαγωγή σφουγγαριού από τη Αμερική, επεξεργασία

---

⁴ Παράρτημα επιμελητηρίου Δωδεκανήσου, Ξυλουργάς Κων/νος

και επανεξαγωγή . Η ποιότητα όμως είναι σαφώς κατώτερη από το τοπικό καλύμνικο σπόγγο.

ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Η Κάλυμνος δεν έχει να επιδείξει ιδιαίτερα σημαντικές δραστηριότητες στον δευτερογενή τομέα. Σημαντικότερες βιοτεχνίες είναι οι εγκαταστάσεις επισκευής και κατασκευής σκαφών στο καρνάγιο, που εξυπηρετούν και τα γύρω νησιά, η βιομηχανία επεξεργασίας και συντήρησης φυσικών σπόγγων και μια βιομηχανία επεξεργασίας πλαστικού σφουγγαριού.

ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Ο τριτογενής τομέας παραγωγής περιλαμβάνει το εμπόριο, τον τουρισμό με την εστίαση, τις μεταφορές και τις επικοινωνίες, τις τραπεζοασφαλιστικές εργασίες και τις λοιπές υπηρεσίες του Δημόσιου και Ιδιωτικού τομέα.

2.2 Πολιτισμός και τουριστική ανάπτυξη

Η Κάλυμνος διαφέρει από τα άλλα μεγάλα νησιά της Δωδεκανήσου που χαρακτηρίζονται από τουριστική ανάπτυξη μεγάλης κλίμακας, καθώς πρεσβεύει μια διαφορετική πρόταση διακοπών χωρίς μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες και έντονη νυχτερινή ζωή. Προσφέρει πιο ήρεμους ρυθμούς, έχει έναν περισσότερο οικογενειακό και ήρεμο χαρακτήρα, ενώ και οι τιμές στις τοπικές επιχειρήσεις είναι πιο προσιτές για τους τουρίστες απ' ότι σε νησιά όπως η Κως και η Ρόδος. Η Κάλυμνος διαθέτει ενδιαφέροντες οικισμούς και αξιόλογο αριθμό σημαντικών αξιοθέατων. Όλα τους αντανakλούν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του νησιού και ανασυνθέτουν την πολυτάραχη ιστορική διαδρομή της Καλύμνου. Ωστόσο, κανένα από αυτά δεν είναι ευρύτερα γνωστό εκτός Καλύμνου.

Αντιθέτως, ιδιαίτερα γνωστή είναι η παράδοση της Καλύμνου ως τόπου των σφουγγαράδων. Πρόκειται για μια άυλη παράμετρο που δεν έχει μετουσιωθεί σε ένα πιο χειροπιαστό ελκυστικό θέλγητρο (με εξαίρεση την πολύ καλή αφηγηματική προσέγγιση που ακολουθείται στο Καλύμνικο Σπίτι), ενώ ελάχιστα έχει αξιοποιηθεί σε σχέση με τις καταδύσεις (βλ. λ.χ. την περίπτωση της σκανταλόπετρας και τους αγώνες της). Όπως όλα τα νησιά έτσι και η Κάλυμνος διαθέτει μια πλούσια λαϊκή παράδοση που εκφράζεται, μεταξύ άλλων, με τη μουσική, το χορό, τις τοπικές γιορτές κ.ά. Η Κάλυμνος έχει επίσης μια ιδιαίτερη γαστρονομική ταυτότητα με πολλές τοπικές συνταγές.

Τα σημαντικότερα αξιοθέατα της Καλύμνου περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τα εξής:

- Μουσεία και μόνιμες εκθέσεις
- Αρχαιολογικό Μουσείο Καλύμνου όπου εκτίθεται η «Κυρά της Καλύμνου» και άλλα ευρήματα (συλλογή χάλκινων αγαλμάτων από αρχαία ναυάγια και πλήθος αρχαιολογικών θησαυρών που ξεκινούν από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι και τα παλαιοχριστιανικά)
- Το Καλύμνικο Σπίτι
- Ναυτικό Μουσείο Καλύμνου
- Λαογραφικό Μουσείο
- Αρχοντικό Βουβάλη
- Μουσείο Θαλασσίων Ευρημάτων Βαλσαμίδα
- Ιστορικά μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι
- Μεγάλο Κάστρο Χώρας (βυζαντινός οικισμός του 11ου αιώνα με σημαντικά μνημεία του 15^{ου} αιώνα)
- Το Κάστρο της Χρυσοχεριάς (του 15ου αιώνα)
- Ο Αρχαιολογικός χώρος Ιερού Δήλιου Απόλλωνα - Χριστός της Ιερουσαλήμ
- Τα Παλαιοχριστιανικά μνημεία και οικισμός στο Βαθύ
- Ο Αρχαιολογικός χώρος Δάμου
- Άλλα κάστρα και οχυρά

Είναι πράγματα, γεύσεις, εικόνες, ιστορίες, αφηγήσεις που μένουν χαραγμένες στο μυαλό και την αίσθηση του επισκέπτη.

2.3 Η σημασία του τουρισμού στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας της Καλύμνου

Η Καλύμνος είναι ένα από τα κατεξοχήν τουριστικά νησιά. Δηλαδή ο τουρισμός είναι η βαριά βιομηχανία της. Τα χρονίζοντα προβλήματα του καλύμνικου τουρισμού, ο οποίος γνώρισε σημαντική πτώση την τελευταία δεκαετία είναι πολλά και μέχρι στιγμής άλυτα. Η άνθηση του αναρριχητικού τουρισμού δεν μπόρεσε να αντισταθμίσει τη μεγάλη κάμψη των τουριστών που διακινούν οι tour operators της Ευρώπης και που οδήγησε τόσο σε μείωση εσόδων όσο και σε συρρίκνωση της τουριστικής σεζόν. Επιπλέον, δεν υπάρχει μια διαμορφωμένη ελκυστική εικόνα της Καλύμνου στην ελληνική αγορά, γεγονός που δυσχέρανε την προσέλκυση αξιόλογου αριθμού παραθεριστών. Η σταθερή υποχώρηση των τουριστικών μεγεθών και η αδυναμία επηρεασμού της αγοράς με τις εφαρμοσμένες, τα τελευταία χρόνια, ενέργειες τουριστικής προβολής, θα πρέπει να ωθήσει το Δήμο Καλύμνου και τις τουριστικές επιχειρήσεις του νησιού να αναζητήσουν πιο αποτελεσματικές μεθόδους προβολής μέσα από ένα συγκροτημένο Σχέδιο Μάρκετινγκ, αν όντως θέλουν να βαδίζουν μαζί με την παγκόσμια αγορά τουρισμού. Η υφιστάμενη κατάσταση όσον αφορά το ξενοδοχειακό δυναμικό του νησιού έχει ως εξής σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ.

Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας (ΕΣΥΕ), συλλέγει και δημοσιοποιεί στατιστικά στοιχεία για τον ελληνικό τουρισμό. Τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται στο παρόν κεφάλαιο αναφέρονται στις αφίξεις και διανυκτερεύσεις πελατών στα ξενοδοχειακά καταλύματα της Καλύμνου, ωστόσο υπόκεινται στον εξής περιορισμό: το βαθμό στον οποίο οι ίδιοι οι ξενοδόχοι αποστέλλουν τα εν λόγω δεδομένα στην ΕΣΥΕ. Όπως προκύπτει από τα στοιχεία της τελευταίας δωδεκαετίας, υπάρχει μεγάλη

διακύμανση όσον αφορά την ανταπόκριση των ξενοδόχων να στείλουν το συμπληρωμένο στατιστικό δελτίο στην ΕΣΥΕ. Πριν το 2000 έστελναν πάνω από τους μισούς ξενοδόχους τα στοιχεία τους στην ΕΣΥΕ, ενώ το 2006 εκπροσωπήθηκαν στις στατιστικές της ΕΣΥΕ 483 κλίνες, δηλ. μόλις το ένα τέταρτο των συνολικών ξενοδοχειακών κλινών που λειτούργησαν εκείνη τη χρονιά στην Κάλυμνο. Το 2008 οι μετέχουσες στη στατιστική καταγραφή της ΕΣΥΕ κλίνες των καλυμνιώτικων ξενοδοχείων αντιστοιχούσαν στο 55% των συνολικών κλινών (861 κλίνες επί συνόλου 1.561 κλινών). Αυτή η διαφοροποίηση από έτος σε έτος δεν επιτρέπει τη διαχρονική σύγκριση μεγεθών όπως οι συνολικές διανυκτερεύσεις στα ξενοδοχειακά καταλύματα. Για να γίνουν συγκρίσιμα αυτά τα στοιχεία, έγινε η αναγωγή τους ανά κλίνη. Κατ' αυτόν τον τρόπο μπορεί να αναλυθεί με ασφάλεια η διαχρονική πορεία του Καλύμνικου τουρισμού. Εξάλλου, ακριβή εικόνα δίνουν τα στοιχεία της ΕΣΥΕ σε σχέση με την ποσοστιαία σύνθεση της πελατείας των ξενοδοχείων ως προς την εθνικότητα των τουριστών, τη μέση παραμονή και την εποχικότητα. Σε κάθε περίπτωση, τα στοιχεία της ΕΣΥΕ αποτελούν την ασφαλέστερη ένδειξη για την εξέλιξη της τουριστικής κίνησης στην Κάλυμνο, αφού συγκριτικά με κάθε άλλη πηγή στοιχείων αντιπροσωπεύουν το μεγαλύτερο διαθέσιμο δείγμα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων της Καλύμνου.

- ⁵Κλίνες που αντιστοιχούν στα ξενοδοχεία της Καλύμνου, τα οποία απέστειλαν στατιστικό δελτίο στην ΕΣΥΕ την περίοδο 1996-2008

Έτος	Κλίνες
1996	999

⁵ Έγγραφα από την ένωση ξενοδόχων Καλύμνου

1997	892
1998	870
1999	846
2000	728
2001	825
2002	847
2003	847
2004	764
2005	610
2006	483
2007	581
2008	861

Σύμφωνα με τις δηλώσεις των ξενοδοχείων αλλά και του ίδιου του προέδρου των ξενοδόχων, κ. Ρεΐση Νικόλα το νησί επισκέφτηκαν 12,177 τουρίστες που πραγματοποίησαν 46,235 διανυκτερεύσεις το 2008. Όπως φαίνεται, την σημαντικότερη εθνικότητα μεταξύ των τουριστών, αποτελούν οι Έλληνες, ακολουθούμενοι από τους Ολλανδούς, τους Δανούς, τους Βρετανούς και τους Ιταλούς. Παρότι οι Έλληνες αντιστοιχούν στα δύο τρίτα των αφιχθέντων τουριστών, εντούτοις πραγματοποίησαν μόνο το 42% των συνολικών διανυκτερεύσεων, λόγω της πολύ μικρής μέσης παραμονής τους, συγκρινόμενοι με τους αλλοδαπούς επισκέπτες του νησιού.

Σύμφωνα με τις δηλώσεις των ξενοδόχων αλλά και του ίδιου του προέδρου των ξενοδόχων κ. Νικόλα Ρεΐση το νησί επισκέφθηκαν 12.177 τουρίστες που

πραγματοποίησαν 46.235 διανυκτερεύσεις το 2008. Όπως φαίνεται τη σημαντικότερη εθνικότητα μεταξύ των τουριστών αποτελούν οι Έλληνες ακολουθούμενοι, από τους Ολλανδούς ,τους Δανούς , τους Βρετανούς και τους Ιταλούς. Παρότι οι έλληνες αντιστοιχούν στα δύο τρίτα των αφιχθέντων τουριστών, εντούτοις πραγματοποίησαν μόνο το 42% των συνολικών διανυκτερεύσεων, λόγω της πολύ μικρής μέσης παραμονής τους συγκρινόμενοι με τους αλλοδαπούς επισκέπτες του νησιού.

Το ρεκόρ αφίξεων καταγράφηκε το 1999, όταν για κάθε ξενοδοχειακή κλίνη της Καλύμνου πραγματοποιήθηκαν 18 αφίξεις. Αυτή η επίδοση μειώθηκε στο μισό τέσσερα χρόνια αργότερα, για να ακολουθήσει μια μεγάλη ανάκαμψη στις αφίξεις το 2007 χωρίς ωστόσο αξιόλογο αντίκρισμα στις διανυκτερεύσεις λόγω της μειωμένης μέσης παραμονής. Πλέον έχει αντιστραφεί η αναλογία του 1999 όταν δηλαδή ήταν διπλάσιες οι αφίξεις ξένων τουριστών έναντι των ελλήνων στα ξενοδοχεία της Καλύμνου, αφού πλέον είναι διπλάσιοι οι Έλληνες πελάτες βάσει των στοιχείων του 2007. Οι υψηλότερες επιδόσεις ως προς τις διανυκτερεύσεις καταγράφηκαν την διετία 1999-2000 με 103 διανυκτερεύσεις ανά κλίνη. Μία συνεχής πτώση οδήγησε σε μείωση άνω του 50% με μόλις 45 διανυκτερεύσεις ανά κλίνη το 2005. Η πρόσφατη μικρή ανάπτυξη οφείλεται κυρίως στην αύξηση των ελλήνων επισκεπτών, οι οποίοι μεταξύ του 2003-2010 υπερδιπλασίασαν τις διανυκτερεύσεις που πραγματοποίησαν στο νησί από 10 σε 23 διανυκτερεύσεις ανά κλίνη. Ωστόσο η συνεισφορά των ξένων σταθεροποιήθηκε την τελευταία τριετία στο επίπεδο των 30 με 31 διανυκτερεύσεων ανά κλίνη, το οποίο αποτελεί αρνητικό ρεκόρ και αντιστοιχεί μόλις στο ένα τρίτο της επίδοσης του 2000. Τα ξενοδοχεία της Καλύμνου αντιμετώπισαν μια μεγάλη πτώση στην πληρότητα των κλινών τους που ξεκίνησε από το 1999, όταν η πληρότητα ανήλθε στο 60%. Πλέον η πληρότητα έχει σταθεροποιηθεί σε πολύ χαμηλά επίπεδα της τάξης του 30%. Αυτή η πτώση οφείλεται στην μεγάλη υποχώρηση του τουριστικού ρεύματος από το εξωτερικό. Το 2008 πραγματοποιήθηκε μόλις το ένα τρίτο που έκαναν το 2000 οι ξένοι τουρίστες στην Κάλυμνο.

Η αύξηση των Ελλήνων επισκεπτών εν μέρει αναπλήρωσε και σταθεροποίησε τα τελευταία χρόνια τις διανυκτερεύσεις στα τουριστικά καταλύματα του νησιού. Το πρόβλημα του καλύμνικου τουρισμού δεν είναι η υψηλή εποχικότητα όπως συμβαίνει σε άλλους νησιωτικούς προορισμούς. Σαφώς και υπάρχει έντονη εποχικότητα με το 50% των συνολικών διανυκτερεύσεων να πραγματοποιούνται Ιούλιο-Αύγουστο το

2007. Ωστόσο είναι χαμηλή η πληρότητα ακόμα και την περίοδο αιχμής (Αύγουστο του 2008) ώστε να είναι αναγκαία η προσέλκυση τουριστών ανεξαρτήτως εποχής του έτους.

Σε αντίθεση με ότι συμβαίνει στα περισσότερα ελληνικά νησιά η Κάλυμνος δεν εξαρτάται από κάποια συγκεκριμένη χώρα του εξωτερικού για την εξασφάλιση του υψηλού μεριδίου τουριστών της. Η μεγαλύτερη εθνικότητα ξένων τουριστών στην Κάλυμνο το 2008 ήταν οι Ολλανδοί στις συνολικές διανυκτερεύσεις, ενώ άλλες αγορές που στο παρελθόν είχαν μερίδιο στις διανυκτερεύσεις της Καλύμνου σε μικρότερο ποσοστό (Γερμανία, Σουηδία, Δανία, Νορβηγία) πλέον εισφέρουν ακόμα μικρότερο ποσοστό. Ακόμη και η Βρετανική αγορά που το 2000 εισέφερε το 50% των διανυκτερεύσεων στην Κάλυμνο, πλέον περιορίζεται στο 10% για το 2008.

2.4 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΠΡΟΕΚΥΨΑΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΚΑΛΥΜΝΟΥ ΣΤΙΣ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ ΤΟΥ 1980-90.

Οι δεκαετίες του 1980-1990 υπήρξαν για την Ελλάδα πολύ ωφέλιμες τουριστικά και ειδικότερα για τα Δωδεκάνησα . Ο αριθμός των τουριστών ήταν μεγάλος, προερχόμενος από πληθώρα ευρωπαϊκών χωρών αλλά και από Έλληνες της ξενιτιάς, Αμερικής και Αυστραλίας αντίστοιχα. Τα περισσότερα νησιά μπόρεσαν να ανταποκριθούν στις πολύ υψηλές απαιτήσεις και ανάγκες των τουριστών ώστε αυτοί να τα προτιμήσουν και το επόμενο έτος. Από τα Δωδεκάνησα η Ρόδος και η Κως, νησιά τα οποία η έννοια του τουρισμού έγινε συνώνυμο της οικονομικής τους ανάπτυξης συνειδητοποίησαν το προϊόν «τουρισμός» και το εκμεταλλεύτηκαν στο έπακρον. Δημιούργησαν τις κατάλληλες υποδομές ώστε να βασίσουν τη «βιομηχανία» τους και να υποδεχθούν με τις καλύτερες προϋποθέσεις τον κόσμο που τους προτίμησε είτε για την ιστορία τους, είτε για την ομορφιά του τόπου τους ,είτε για την καλή οργάνωση τους. Όπως και να έχει διατήρησαν και εξέλιξαν την τουριστική τους δυνατότητα. Πράγμα που στην περίπτωση της Καλύμνου δεν συνέβη. Ούτε καν συνειδητοποιήθηκε η ιδέα του τουρισμού, αλλά ούτε και ο πλούτος

του νησιού. Στις συγκεκριμένες δεκαετίες το νησί έσφυζε στην κυριολεξία από τουριστική ζωή και οι προοπτικές ανάπτυξης πολλές. Δυστυχώς αυτό δεν κατέστη εφικτό. Τα προβλήματα που προέκυψαν από τη μη αξιοποίηση της τουριστικής δυνατότητας ποικίλα. Κατά κύριο λόγο η μετανάστευση των Καλύμνιων σε χώρες του εξωτερικού με προορισμό τις περισσότερες φορές την Αυστραλία και την Αμερική λόγω οικονομικών προβλημάτων. Ακόμη το νησί «παραγκωνίστηκε» και περιορίστηκε στα 2 με 3 δρομολόγια πλοίων την εβδομάδα. Επιπρόσθετα δεν μπορούμε να προσεγγίσουμε τον «πλούσιο» τουρίστα καθώς οι ξενοδοχειακές μονάδες δεν προσφέρουν αυτά που αποζητούν οι τουρίστες αυτής της τάξεως. Ακόμη οι ίδιοι οι ιδιώτες σταμάτησαν να φροντίζουν τις περιουσίες τους, χωρίς να δείχνουν ενδιαφέρον και παρέμειναν στα τελείως επιφανειακά. Επίσης αρκετά καλά πρακτορεία εγκατέλειψαν την επιλογή της Καλύμνου ως τουριστικό προορισμό για τις χώρες τους (πχ. THOMSON, AIRTOURS), καθώς δεν υπήρχε η σωστή συνεννόηση με τις αρμόδιες αρχές του τουρισμού του νησιού. Επιπρόσθετα τραγικά ήταν τα λάθη των Δημοτικών Αρχών αφού δεν ενδιαφέρθηκαν όπως θα όφειλαν να κάνουν για επιδοτούμενα προγράμματα ολοκληρωμένης τουριστικής προβολής του νησιού, ούτε και πρωτοπόρησε στη συμμετοχή του νησιού με αξιώσεις σε διεθνείς τουριστικές εκθέσεις. Η όλη στάση του απέναντι στο τουριστικό ζήτημα υπήρξε πρόχειρη, ερασιτεχνική και μικροπολιτική, με τελικό αποτέλεσμα την κατάργηση του ΔΟΤ.

2.5 Προβλήματα που ανέκοψαν την τουριστική ανάπτυξη της Καλύμνου

Δυστυχώς τα προβλήματα που ανέκοψαν την τουριστική ανάπτυξη της Καλύμνου ξεκινούν από τους ίδιους τους Καλύμνιους, οι οποίοι δεν ενδιαφέρθηκαν να εξελιχθούν μαζί με τις επιχειρήσεις τους, να ρίξουν χρήματα σε αυτές, να επιμορφωθούν, να διαφημιστούν σωστά να απαιτήσουν από τον όποιο ΔΟΤ ή Δήμο βοήθεια. Να διεκδικήσουν. Η αμάθεια περί του τουρισμού αλλά και της εξέλιξης της

τεχνολογίας μα και συγχρόνως το ενδιαφέρον για την γρήγορη και εύκολη αποκομιδή χρημάτων χωρίς ουσιαστική βάση αφήσε πίσω ντόπιους, ξενοδόχους, καταστηματαρχες και γενικότερα όλο τον επιχειρηματικό κλάδο που ασχολείται με τον τουρισμό για αρκετά χρόνια. Τα προβλήματα ποκίλουν ανά κλάδο υποδομής.

Με βάση τα στοιχεία από τις συνεντεύξεις που πάρθηκαν από την κυρία Κ. Κλωνάρη, π. Δημοτική Σύμβουλο και υπεύθυνη για θέματα Τουρισμού και τον κ. Γ. Χατζησμάλη, Δημοτικό Υπάλληλο, υπεύθυνο για τον Αναρριχητικό Τουρισμό και την κυρία Ε. Δίκαρου, πρόεδρο του συλλόγου εστιατόρων , μπορούμε να συγκεφαλαιώσουμε τα προβλήματα στα εξής παρακάτω:

Συγκοινωνίες: Ως το οξύτερο πρόβλημα του καλύμνικου τουρισμού αναφέρεται η ακτοπλοϊκή απομόνωση του νησιού και η απουσία διεθνούς αεροδρομίου. Ένα από τα οξύτερα προβλήματα του τουρισμού στην Κάλυμνο είναι η εντεινόμενη συγκοινωνιακή απομόνωση του νησιού, πρόβλημα που αντιμετωπίζουν και πολλά άλλα νησιά του Αιγαίου. Άλλοτε υπήρχαν μέχρι τρία ακτοπλοϊκά δρομολόγια ημερησίως από το Πειραιά. Πλέον δεν υπάρχουν ούτε καν καθημερινά δρομολόγια. Αυτή η κατάσταση ώθησε το Δήμο και συνολικά την τοπική κοινωνία της Καλύμνου να δραστηριοποιηθεί κατ' αρχήν στο πεδίο των τοπικών ενδοδωδεκανησιακών δρομολογίων (κυρίως για την απρόσκοπτη μεταφορά των επιβατών από το αεροδρόμιο της Κω στην Κάλυμνο) και να εξετάσει την προοπτική δρομολόγησης πλοίου για σύνδεση με τον Πειραιά με την ναυπήγηση δημοτικού πλοίου. Όσο θα συνεχίσει να υπάρχει αβεβαιότητα ως προς την ακτοπλοϊκή σύνδεση, θα είναι επισφαλής η τουριστική ανάπτυξη του νησιού. Η έναρξη λειτουργίας του αεροδρομίου δημιούργησε νέες προοπτικές, οι οποίες θα πρέπει να μετουσιωθούν σε χειροπιαστά οφέλη για τον καλύμνικο τουρισμό. Τη θερινή σεζόν του 2010 έχουν προγραμματιστεί 10 δρομολόγια της Ολυμπιακής εβδομαδιαίως. Επειδή χρησιμοποιούνται μικρά αεροσκάφη, είναι περιορισμένος ο αριθμός τουριστών που μεταφέρονται με αυτές τις πτήσεις. Ο περιορισμένου μήκους αεροδιάδρομος δεν επιτρέπει την προσγείωση αεροσκαφών τζετ, συνεπώς δεν μπορούν να προσεγγίσουν την Κάλυμνο πτήσεις τσάρτερ από το εξωτερικό. Ίσως υπάρξει περιορισμένος αριθμός πτήσεων τσάρτερ με μικρά αεροσκάφη. Ο κύριος όγκος τουριστών θα συνεχίσει να διακινείται μέσω της Κω. Αυτή η ροή επισκεπτών εξυπηρετείται μέσω Μαστιχαρίου με ταχύπλοο σκάφος του Δήμου.

Ποιότητα ζωής: Υπάρχουν σημαντικά προβλήματα ως προς την ποιότητα ζωής στην Κάλυμνο που επηρεάζουν τόσο τους κατοίκους του νησιού όσο και τους επισκέπτες του.

Τα σημαντικότερα εξ αυτών είναι τα εξής:

- Σκουπίδια και καθαριότητα των δημόσιων χώρων και των αναρριχητικών πεδίων.
- Ηχορύπανση
- Διακοπές στην υδροδότηση και ποιότητα ύδατος
- Έλλειψη αποχέτευσης στις τουριστικές περιοχές
- Δρόμοι στενοί (δεν χωρούν να περάσουν τα λεωφορεία) και χωρίς φωτισμό
- Μποτιλιάρισμα στο λιμάνι και εν γένει έντονο κυκλοφοριακό τους θερινούς μήνες
- Έλλειψη χώρων στάθμευσης

Γύρω από τα παραπάνω θέματα υπάρχει έντονος προβληματισμός από τους κατοίκους αλλά και τους επιχειρηματίες του νησιού.

Επίσης υπάρχουν και τα εξής:

Οργανωμένος τουρισμός: Από το έτος 2000 σημειώνεται σταθερή πτώση στις αφίξεις τουριστών που διακινούν οι tour operators, ωστόσο ήταν και θα συνεχίσουν να είναι βασικοί διακινητές τουριστών προς την Κάλυμνο. Υπήρξαν σημαντικές ανακατατάξεις σε αυτόν τον κλάδο με εξαγορές μικρών tour operators και συγχωνεύσεις των μεγάλων εταιριών. Επίσης εντάθηκε ο ανταγωνισμός από νέους προορισμούς εκτός Ευρωζώνης στην περιοχή των Βαλκανίων και της Μεσογείου. Όσοι τουρίστες φτάνουν με νυκτερινή πτήση αναγκαστικά θα διανυκτερεύσουν στην Κω προτού μεταβούν στην Κάλυμνο.

Τουριστικά λεωφορεία: Ζήτημα προκύπτει από την απαγόρευση κυκλοφορίας μεγάλων πούλμαν των 50 θέσεων. Αυτή η απαγόρευση αποτελεί σημαντικότατο εμπόδιο για τον οργανωμένο τουρισμό.

Τιμές: Οι τουριστικές επιχειρήσεις της Καλύμνου προσφέρουν ελκυστικές τιμές χωρίς όμως να προσφέρουν καλή ποιότητα στις υπηρεσίες τους.

Ξενοδοχεία: Έχουν γίνει ανακαινίσεις σε μερικά ξενοδοχεία, αλλά χρειάζεται περαιτέρω βελτίωση της ποιότητας στα καταλύματα της Καλύμνου καθώς δεν υπάρχει ξενοδοχείο άνω των 4 αστερών.

Αστυνόμευση: Αναφέρθηκε ως πρόβλημα η ελλιπής αστυνόμευση του νησιού.

Όσον αφορά την έλλειψη ή τη μη αξιοποίηση πόρων θα γίνει αναφορά στο σχετικό κεφάλαιο.

2.6 Νέες προοπτικές τουριστικής ανάπτυξης

Ένα στοιχείο που διαφοροποιεί την Κάλυμνο από άλλα νησιά είναι οι δραστηριότητες που προσφέρει στους επισκέπτες της. Πέραν δηλαδή των συνηθισμένων δραστηριοτήτων που συνδέονται με τη θάλασσα (μπάνια, θαλάσσια σπορ, ιστιοπλοΐα κοκ.) και τις επισκέψεις σε αξιοθέατα, η Κάλυμνος μαζί με τα γειτονικά της νησιά της Ψερίμου και της Τελένδου – ενθαρρύνει την πραγματοποίηση ενεργητικών διακοπών, δηλαδή επιτρέπει την χρήση εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως είναι οι εξής :

- Μαζικός τουρισμός
- Αναρριχητικός τουρισμός
- Περιπατητικός τουρισμός-Ορειβατικός τουρισμός
- Σπηλαιολογία και Τουρισμός
- Θρησκευτικός τουρισμός
- Καταδυτικός τουρισμός-Σπογγαλιεία
- Αγροτουρισμός και Μελισσοκομεία
- Ιαματικός τουρισμός-Χειμερινές Δράσεις
- Αξιοποίηση αθλητικών διοργανώσεων

- Ειδικές δράσεις με τουριστικές προοπτικές(προγράμματα εκμάθησης ελληνικής γλώσσας σε ξενόγλωσσους φοιτητές). Μικρονήσια.

Όλα αυτές οι μορφές θα αναπτυχθούν παρακάτω.

2.7 Εναλλακτικές μορφές τουρισμού

Λέγοντας εναλλακτικό Τουρισμό εννοούμε εκείνο τον Τουρισμό, που δεν περιορίζεται σε καθαρά παραθεριστικό χαρακτήρα, αλλά ενσωματώνει δραστηριότητες που έχουν άμεση σχέση με το φυσικό ή πολιτιστικό περιβάλλον ενός προορισμού. Ο εναλλακτικός Τουρισμός είναι διεθνώς μια αναπτυσσόμενη τάση και έχει μια σειρά από σοβαρά πλεονεκτήματα για τον προορισμό όπως:

- Διαφοροποιεί και αναδεικνύει ένα τόπο ως τουριστικό προορισμό.
- Αξιοποιεί το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον με ήπιους ρυθμούς και τον σεβασμό που του αρμόζει.
- Παρατείνει την διάρκεια της τουριστικής περιόδου ακόμα και σε χειμερινούς μήνες, αλλάζοντας τον εποχικό χαρακτήρα του τουρισμού.
- Προσελκύει τουρίστες υψηλότερης εισοδηματικής τάξης από ότι ο μαζικός παραθεριστικός τουρισμός, χωρίς μάλιστα την αναγκαιότητα ύπαρξης υποδομών και υπηρεσιών υψηλών απαιτήσεων.
- Προσαρμόζεται ομαλά στο υπάρχον περιβάλλον χωρίς να δημιουργεί στρεβλά μοντέλα ανάπτυξης (όπως πχ. Καρδάμενα Κω, Αγ.Νικόλαος Κρήτης κλπ).
- Διαδίδεται και διαφημίζεται εύκολα γιατί απευθύνεται σε οργανωμένες ομάδες πληθυσμού (συλλόγους, σχολές, ενορίες κλπ).

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη μιας μορφής εναλλακτικού τουρισμού, είναι καταρχήν η ύπαρξη του αντικειμένου που ενδιαφέρει τους συγκεκριμένους τουρίστες .

Στην Κάλυμνο διαθέτουμε μια σειρά από φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους με μοναδικά πλεονεκτήματα, κατάλληλους για την ανάπτυξη συγκεκριμένων Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού, που ήδη χρησιμοποιούνται και πρέπει να αξιοποιηθούν ακόμα περισσότερο. Συνοπτικά αναφέρονται οι εξής βασικοί φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι και οι μορφές εναλλακτικού τουρισμού που μπορούν να προσελκύσουν επισκέπτες:

1. Βουνά κατάλληλα για αναρρίχηση.
2. Θάλασσα με πλούσιο και καθαρό βυθό και εντυπωσιακά ναυάγια κατάλληλα για καταδύσεις, παρατήρηση βυθού με μάσκα (snorkelling) και ψαροντούφεκο.
3. Εκκλησίες και μοναστήρια κατάλληλα για εκκλησιαστικό τουρισμό κυρίως ελληνικής προέλευσης.
4. Μονοπάτια, εγκαταλελειμμένους δρόμους, ξωκλήσια , σπήλαια και ορνιθολογικό ενδιαφέρον, κατάλληλα για περιπατητικό-φυσιολατρικό-οικολογικό τουρισμό.
5. Κάστρα, μύλους, αρχαιολογικούς τόπους και μουσεία, κατάλληλα για πολιτιστικό τουρισμό.
6. Ιαματικές πηγές.
7. Αγροτική παραγωγή, μελισσοκομία, υδατοκαλλιέργειες κλπ, για ανάπτυξη Αγροτουρισμού.

Αναφέρομαι σε όσες μορφές Εναλλακτικού Τουρισμού μπορούν να αναπτυχθούν στο νησί καθώς και σε όσες αναφέρονται στο ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου 2002-2006 Μέτρο 3.5

Η ανάπτυξη και προώθηση αυτών των μορφών τουρισμού, ακολουθεί μια συγκεκριμένη διαδικασία, όπου περιγράφεται η ιεράρχηση των αναγκών και προτεραιοτήτων καθώς και η σημαντικότητα των δράσεων που είναι:

1. Έργα για την στήριξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού
2. Ενέργειες προβολής και προώθησης
3. Πληροφοριακές υποδομές και ψηφιακό περιεχόμενο.

Έτσι για να αξιοποιηθούν οι φυσικοί και πολιτιστικοί μας πόροι και να αναπτύξουμε-προωθήσουμε τις Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, θα πρέπει γίνουν μια σειρά από ενέργειες και έργα, με βάση ένα σχεδιασμό και προγραμματισμό, τα βασικά βήματα του οποίου θεωρούμε ότι πρέπει να είναι:

1. Για κάθε μορφή Εναλλακτικού Τουρισμού, να καταγραφεί η υπάρχουσα κατάσταση και να προσδιοριστούν οι εξειδικευμένες παρεμβάσεις που χρειάζονται να γίνουν για την περαιτέρω προώθησή του.
2. Να αντιμετωπιστεί άμεσα και να λυθεί το ιδιοκτησιακό καθεστώς όπου υπάρχει εκκρεμότητα ή υπάρχει πιθανότητα να εκδηλωθεί. Μια εκκρεμότητα που αν και δεν έχει ακόμα εκδηλωθεί έντονα, μπορεί πολύ εύκολα να δυναμιτίσει το σύνολο των προσπαθειών.
3. Να γίνουν τα κατάλληλα έργα υποδομής και προβολής.
4. Να δημιουργηθούν οι κατάλληλες δομές κεντρικού ελέγχου και να αξιοποιηθούν οι υπάρχουσες(γραφείο Τουρισμού , ΔΑΟΚ).
5. Να γίνουν ενέργειες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της Καλυμνιακής κοινωνίας, για να αποκτήσει γνώση του περιβάλλοντος και των δυνατοτήτων της.

2.8 Μαζικός Τουρισμός

Ο Τουρισμός δεν αποτέλεσε ποτέ βάση της τοπικής οικονομίας. Οι πρώτες τουριστικές επενδύσεις γίνονται στις δεκαετίες του 1950 και του 1960 με σκοπό κυρίως την κάλυψη των επισκεπτών του νησιού που δεν έρχονται όμως για διακοπές,

αλλά για επαγγελματικούς λόγους. Μπορούμε να μιλήσουμε λοιπόν για μηδενική κίνηση και αυτό γιατί τα έσοδα του νησιού από την ακμάζουσα σπογγαλιεία, τα μεταναστευτικά εμβάσματα και την εμπορική κίνηση ήταν τέτοια που δεν επέτρεψαν την στροφή προς τον τουρισμό. Στο νησί λειτουργούν ελάχιστα ξενοδοχεία, στην Πόθια «ο Λευκός Οίκος», το «Ακροπόλ» και του «Ολυμπίτη» και στον Πάνορμο το «Πλάζα» στη θέση Τσουκαλιό και το «Δρόσος» στο Καντούνι. Μετά τη Μεταπολίτευση χάθηκε πολύτιμος χρόνος, διότι η πολιτική ηγεσία, λέγεται, ότι δεν θέλησε να στηρίξει την οικονομία μας στον Τουρισμό, αλλά στο ξένο συνάλλαγμα. Την ώρα που αναπτύσσονταν τα διπλανά νησιά, Ρόδος και Κως, η Κάλυμνος «δεν ήθελε» τον Τουρισμό. Παρουσιάστηκαν, όμως, οι πρώτοι ιδιώτες (π.χ. Στέλιος Σβήνος, Μιχάλης Μαύρος, Χρ. Χατζηγιάννου) που έφτιαξαν Πρακτορεία και κίνησαν γκρουπ στα πλαίσια του μαζικού τουρισμού (δηλ. με THOMPSON, SPIES κ.τ.λ., πρακτορεία από Μεγ. Βρετανία και Σκανδιναβία, Φινλανδία, Ολλανδία). Εκείνη την εποχή (δεκαετία '80) τα υπόλοιπα νησιά (π.χ. Νίσυρος, Σύμη, Πάτμος) δεν είχαν δραστηριοποιηθεί στον τουριστικό χώρο και ο ανταγωνισμός ήταν αντιμετωπίσιμος -έστω και με ερασιτεχνισμούς – διότι κανένας στον Τουρισμό της Καλύμνου δεν είχε σπουδάσει Τουριστικά. Η ασχολία τους με τον Τουρισμό ήταν (πράγμα που παραμένει το ίδιο και σήμερα στις 99% των περιπτώσεων) πάρεργο. Τα καταλύματα , όμως, συνεχώς αυξάνονται, όπως και οι χώροι σίτισης. Ποτέ όμως δε γίνεται μια σοβαρή τουριστική επένδυση. Κανένα κατάλυμα δεν είναι πάνω των τριών αστέρων, κάποια παρέμεναν αδήλωτα για τον ΕΟΤ και ασφαλώς το ανθρώπινο δυναμικό δεν ασχολήθηκε αποκλειστικά με το αντικείμενο, ούτε και εξειδικεύτηκε σε τουριστικές σχολές. Αυτός ο ερασιτεχνισμός, η προχειρότητα, η λογική της αρπαγής και η έλλειψη συντονισμού ανάμεσα στους παράγοντες του τουρισμού και την Δημοτική Αρχή για την προβολή του νησιού στις τουριστικές εκθέσεις υπονόμισαν εξ αρχής την προσπάθεια.

Με την ανακατάταξη του μαζικού τουρισμού π.χ. τεράστιες μονάδες στην Κω, συγκέντρωση των τουριστικών πρακτορείων κάτω από εταιρείες μεγαθήρια που διακινούν τουρίστες με δικά τους τσάρτερ, σε δικά τους ξενοδοχεία all inclusive η Κάλυμνος έγινε εντελώς ασύμφορη. Τα μικρά “elite” πρακτορεία π.χ. Lascarina, δεν έβρισκαν συνθήκες πρόσφορες για την εκλεκτή πελατεία τους. Προβλήματα όπως ο υπερβολικός αριθμός τροχοφόρων, η έλλειψη νερού, το αργό μεταφορικό

μονοπώλιο από το Διεθνές Αεροδρόμιο της Κω που απαιτούσε ώρες αναμονής για τη μεταφορά στην Κάλυμνο, η ηχορρύπανση από τα μπαρ και τα κέντρα διασκέδασης, τα σκουπίδια, η έλλειψη οργανωμένου δικτύου πληροφοριών και επισκέψιμων αρχαιολογικών χώρων, το κυκλοφοριακό πρόβλημα της πόλης κλπ, αλλά κυρίως η ίδια η επιφυλακτική στάση της τοπικής κοινωνίας απέναντι στον ξένο επισκέπτη οδήγησαν τελικά στην αποχώρησή τους. Η Κάλυμνος έκτοτε δεν μπορεί να ανατάξει την τουριστική κίνηση και αντιμετωπίζεται με ιδιαίτερη δυσπιστία από τους τουριστικούς παράγοντες.⁶

2.9 Αναρριχητικός Τουρισμός

Ιστορικό και περιγραφή της σημερινής κατάστασης.

Γύρω στο 1996, Ιταλοί αναρριχητές που τυχαία ήρθαν στην Κάλυμνο, ανακάλυψαν τον τεράστιο πλούτο μας σε βράχια και τις δυνατότητες που υπήρχαν για την αναρρίχηση βράχου και δημιούργησαν τα πρώτα αναρριχητικά πεδία και διαδρομές. Πολύ σύντομα διαδόθηκε από στόμα σε στόμα, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, ότι υπήρχε ένα παρθένο μέρος, κυριολεκτικά παράδεισος για τους αναρριχητές, η Κάλυμνος. Στα αμέσως επόμενα χρόνια, αναρριχητές από την Γαλλία, την Ελβετία, την Αυστρία και άλλες χώρες της Ευρώπης, ήρθαν στην Κάλυμνο, χρησιμοποίησαν τα ήδη υπάρχοντα αναρριχητικά πεδία και δημιούργησαν νέα. Τον Οκτώβριο του 2000, ο Δήμος Καλύμνου και ο ΔΑΟΚ, μετά από προτροπή του οδηγού βουνού και προπονητή αναρρίχησης κ. Άρη Θεοδωρόπουλου⁷, οργάνωσε στην Κάλυμνο διεθνή συνάντηση αναρριχητών, επισημοποιώντας έτσι για πρώτη φορά την συμμετοχή του Δήμου Καλύμνου στην στήριξη και προώθηση της συγκεκριμένης μορφής τουρισμού. Ενόψει της συνάντησης αυτής, έγιναν από τον Δήμο Καλύμνου, μια σειρά από ενέργειες και έργα:

- Ελέγχθηκαν και συντηρήθηκαν όλες οι υπάρχουσες διαδρομές.

⁶ Στοιχεία αντλήθηκαν από τον σύλλογο ξενοδόχων

⁷ KALYMNOS ROCK CLIMBING GUIDE BY ARIS THEODOROPOULOS

- Σημάνθηκαν όλα τα μονοπάτια που οδηγούσαν στα αναρριχητικά πεδία.
- Εκδόθηκε αναρριχητικός οδηγός και διαφημιστικές αφίσες.
- Κατασκευάστηκε πύργος αναρρίχησης για επίδειξη και αγώνες στην κεντρική πλατεία.
- Προσκλήθηκαν και εν μέρει φιλοξενήθηκαν διάσημοι αναρριχητές και δημοσιογράφοι από όλο τον κόσμο.
- Δημιουργήθηκε site στο Internet σε 4 γλώσσες για την προβολή της αναρρίχησης.
- Ορίστηκε ο ΔΑΟΚ ως δομή κεντρικού ελέγχου, κέντρου συλλογής και μετάδοσης πληροφοριών, ως κέντρο υποστήριξης όλων των μετέπειτα ενεργειών και εξοπλίστηκε με τα απαραίτητα εργαλεία για την διάνοιξη νέων πεδίων και διαδρομών.
- Χρηματοδοτήθηκε η εκπαίδευση ομάδας Καλύμνιων στην αναρρίχηση ώστε να δημιουργηθεί τοπικό δυναμικό.

Αυτή η διεθνής συνάντηση είχε τεράστια επιτυχία και ήταν ορόσημο για την παραπέρα εξέλιξη του αναρριχητικού τουρισμού, δημιουργώντας όμως ταυτόχρονα μια σειρά από στρεβλώσεις και αναδεικνύοντας μια σειρά από προβλήματα, που πρέπει άμεσα να αντιμετωπιστούν.

Έτσι στα θετικά αυτής της συνάντησης καταγράφονται τα εξής:

- Η Κάλυμνος προβλήθηκε με διθυραμβικά πολυσέλιδα αφιερώματα, στα μεγαλύτερα ξένα περιοδικά, χωρίς να πληρώσει δραχμή πέρα από τα έξοδα της συνάντησης.
- Έγινε παγκοσμίως γνωστή στην συγκεκριμένη αγορά, καταλαμβάνοντας μια από τις πρώτες θέσεις στους διαθέσιμους προορισμούς, με αποτέλεσμα να θεωρείται ένας από τους προορισμούς που πρέπει να επισκεφτεί ένας αναρριχητής, τουλάχιστον μια φορά στη ζωή του.
- Υπήρξε στα επόμενα 2 χρόνια, μια πρωτοφανής προσέλευση αναρριχητών κυριολεκτικά από τα πέρατα της Γής. Καταγράφονται επισκέπτες από όλες τις χώρες της Δυτικής και Ανατολικής Ευρώπης, Τουρκία, Ισραήλ, Νότια

Αφρική, Ιαπωνία, Νέα Ζηλανδία, Αυστραλία, Νότια Αμερική, ΗΠΑ και Καναδά και μάλιστα καθόλη την διάρκεια του χρόνου.

- Ξένοι Tour Operators που έχουν την Κάλυμνο στο πρόγραμμά τους, πρόβαλαν την αναρρίχηση αυξάνοντας εν μέρει την πελατεία τους.
- Δημιουργήθηκε ήδη κατάσταση εμπορίας ειδών αναρρίχησης και αρκετές τουριστικές επιχειρήσεις λειτουργούν και τον χειμώνα.

Στα αρνητικά καταγράφονται οι εξής σημαντικότερες στρεβλώσεις και προβλήματα που αναδείχθηκαν, κατόπιν συνεντεύξεως με τον κύριο Γ.Χατζησμάλη Δημοτικό Υπάλληλο, υπεύθυνο αναρρίχησης.

1. Η έκδοση του οδηγού βασίστηκε σε υλικό (κείμενα, φωτογραφίες) που δεν ανήκει στον Δήμο Καλύμνου, με αποτέλεσμα η επανέκδοσή του να απαιτεί την καταβολή πνευματικών δικαιωμάτων και συναίνεση των ιδιοκτητών του υλικού.
2. Οι προσφορές που δόθηκαν ενόψει της συνάντησης από διάφορα καταλύματα, δημοσιεύτηκαν και παραμένουν στον οδηγό.
3. Υπάρχει η αίσθηση στους περισσότερους ιδιοκτήτες ξενοδοχείων και διαμερισμάτων, ότι αυτός ο τουρισμός είναι χαμηλής εισοδηματικής στάθμης (πράγμα που δεν ισχύει) και ότι είναι κατευθυνόμενος από συγκεκριμένα κέντρα προς συγκεκριμένα καταλύματα και επομένως δεν τους αφορά.
4. Όλα τα μονοπάτια που οδηγούν στα αναρριχητικά πεδία ανοίχτηκαν αυθαίρετα μέσα από ιδιωτικές ιδιοκτησίες αλλά και τα ίδια τα αναρριχητικά πεδία είναι μέσα σε βοσκότοπους που ως γνωστό θεωρούνται ιδιωτικές ιδιοκτησίες. Αν και δεν έχει προκύψει προς το παρόν κανένα πρόβλημα, είναι θέμα χρόνου να εκδηλωθεί.
5. Τα αναρριχητικά πεδία ανοίχτηκαν στο μεγάλο τους μέρος, στην περιοχή από Μυρτιές μέχρι Εμπορειό, αφήνοντας στο περιθώριο όλη την υπόλοιπη Κάλυμνο αν και υπάρχει δυνατότητα δημιουργίας πεδίων σε όλη την Κάλυμνο κυριολεκτικά.

Πλεονεκτήματα της Καλύμνου και δυνατότητες ανάπτυξης.⁸

Κυριότεροι προορισμοί για αναρρίχηση θεωρούνται παγκοσμίως η Ταϋλάνδη για την καλή ποιότητα βράχου και σε Ευρωπαϊκό επίπεδο η Μαγιόρκα, λόγω της πληθώρας των αναρριχητικών πεδίων (1500 περίπου). Σύμφωνα πάντα με τα λεγόμενα των αναρριχητών, η Κάλυμνος έχει τα εξής πλεονεκτήματα έναντι των κύριων προορισμών και τα οποία την κατατάσσουν σε μια από τις πρώτες θέσεις:

1. Πολλή καλή ποιότητα βράχου ανάλογη και ίσως καλύτερη από αυτήν της Ταϋλάνδης.
2. Απεριόριστες ουσιαστικά δυνατότητες δημιουργίας αναρριχητικών πεδίων. Υπολογίζεται ότι μπορούν να δημιουργηθούν πάνω από 2.000 πεδία και 50.000 διαδρομές.
3. Εύκολη και γρήγορη πρόσβαση. Στην Κάλυμνο χρειάζονται 5-20 λεπτά περπάτημα για να φτάσουν στα αναρριχητικά πεδία, ενώ στα άλλα μέρη χρειάζονται 1 και 2 ώρες.
4. Συνδυασμό θάλασσας και βουνού, επομένως συνδυασμό μπάνιου και αναρρίχησης, πράγμα σπάνιο για τα άλλα μέρη.
5. Φιλικό, πρόσχαρο και φιλόξενο περιβάλλον.
6. Καλή αρχή με το αγκάλιασμα και τη στήριξη από τον Δήμο. Πολύ θετικές εντυπώσεις έχουμε για την σήμανση των πεδίων, τις συντηρημένες και ελεγμένες διαδρομές, την ύπαρξη πληροφοριακού περιπτέρου κοντά στα πεδία και την δωρεάν διανομή του οδηγού.

Έχουμε λοιπόν όλα τα προσόντα για να παγιώσουμε την Κάλυμνο σαν διεθνή προορισμό αναρρίχησης και να αναπτύξουμε αυτή την Εναλλακτική μορφή Τουρισμού που θα επιφέρει μια σειρά από θετικά αποτελέσματα όπως:

- Μοναδικότητα και διαφοροποίηση από τα γύρω νησιά.
- Μόνιμη αύξηση της τουριστικής κίνησης της Καλύμνου και Χειμερινό Τουρισμό, με ότι αυτό συνεπάγεται για τις υπάρχουσες τουριστικές επιχειρήσεις και καταστήματα.

---

⁸ Ημερίδα Κάλυμνος, αναρριχητικός τουρισμός, προοπτικές 3-5-2009

- Δημιουργία νέων επιχειρήσεων όπως καταστήματα εμπορίας ειδών για την αναρρίχηση, βιοτεχνίες κατασκευής υλικών, σχολών αναρρίχησης, κέντρων αναρρίχησης.
- Δημιουργία νέων επαγγελμάτων όπως οδηγοί, προπονητές.

Προτάσεις έργων και ενεργειών για την αναρρίχηση.

1. Προκαταρκτικά.

- Αποσαφήνιση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος τόσο των μονοπατιών. Όσα από αυτά ανήκουν σε ιδιώτες, να αγοραστούν ή να απαλλοτριωθούν ή να ζητηθεί η δωρεά τους στον Δήμο με τίτλους. Γύρω από τα αναρριχητικά πεδία να υπάρχει μια λωρίδα γης ικανή ώστε να μπορεί να ανοιχτεί δρόμος και να προστατεύονται τα πεδία από τυχόν δόμηση.
- Αποσαφήνιση του νομικού καθεστώτος και της υπευθυνότητας που φέρει ο Δήμος, ΔΑΟΚ και ιδιοκτήτες και δημιουργία του κατάλληλου συστήματος προειδοποίησης επικινδυνότητας.

2. Ετήσια έκδοση ενημερωμένου οδηγού σε διάφορες μορφές και γλώσσες.
3. Εκτύπωση αφισών και άλλου διαφημιστικού υλικού.
4. Καταχώρηση διαφημίσεων σε σχετικά περιοδικά και εφημερίδες.
5. Πρόγραμμα φιλοξενίας εξειδικευμένων δημοσιογράφων.
6. Συμμετοχή σε σχετικές εκθέσεις.
7. Καθιέρωση ετήσιας ημετέρας συνάντησης-φεστιβάλ.
8. Ένταξη σε πρόγραμμα διεθνών αγώνων
9. Δημιουργία δικτυακού τόπου (site) με αναβάθμιση του υπάρχοντος, που θα προβάλλει άμεσα τις μεταβολές στην βάση δεδομένων, θα προβάλλει όλα τα σημαντικά γεγονότα και νέα για την αναρρίχηση στην Κάλυμνο και θα αποτελεί σημείο συνάντησης και επαφής με τους επισκέπτες αναρριχητές (σχόλια-παρατηρήσεις-υποδείξεις, βιβλίο επισκεπτών, συζητήσεις κλπ).
10. Δημιουργία των κατάλληλων προγραμμάτων για παραγωγή παρουσιάσεων.

11. Δημιουργία συστήματος σημείων πληροφόρησης (infokiosks) που θα τοποθετηθούν σε κεντρικά σημεία όλων των οικισμών της Καλύμνου, θα συνδέονται ασύρματα με τον κεντρικό υπολογιστή και θα αντνακλούν την πρόσφατη πληροφόρηση.
12. Τοποθέτηση σημείων πληροφόρησης σε σημεία διακίνησης τουριστών (πλοία της γραμμής, αεροδρόμιο).
13. Παραγωγή CD και διανομή τους σε συλλόγους, περιοδικά κλπ.

14. Μελέτες, έργα υποδομής και εξοπλισμοί.
  - Οριοθέτηση, σήμανση και διαμόρφωση των μονοπατιών που οδηγούν στα αναρριχητικά πεδία και δημιουργία νέων όπου απαιτείται.
  - Δημιουργία συστήματος πρώτων βοηθειών και εξοπλισμός των ήδη υπαρχόντων αναρριχητικών πεδίων.
  - Δημιουργία συστήματος εποπτείας, ελέγχου και καθαριότητας των πεδίων καθώς και κανονισμού λειτουργίας των πεδίων και διαδρομών.
  - Μελέτη χωροθέτησης νέων αναρριχητικών πεδίων για όλη την Κάλυμνο, που να εντοπίζει και να υποδεικνύει τις περιοχές στις οποίες μπορούν να δημιουργηθούν νέα πεδία, τα ονομάζει εκ των προτέρων, υποδεικνύει τον τρόπο πρόσβασης και θέτει συγκεκριμένες προδιαγραφές ως προς την σήμανση, τον εξοπλισμό και ότι άλλο είναι απαραίτητο για τα αναρριχητικά πεδία και τις διαδρομές τους.
  - Δημιουργία των νέων αναρριχητικών πεδίων της προηγούμενης μελέτης, με βάση έναν κεντρικό σχεδιασμό, προγραμματισμό και έλεγχο από τον ΔΑΟΚ, που εξασφαλίζει ισόρροπη κατανομή και ανάπτυξη σε όλη την Κάλυμνο, με εκ των προτέρων αποσαφήνιση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος και ταυτόχρονη δημιουργία όλου του απαραίτητου πληροφοριακού υλικού για την προβολή τους και την συμπλήρωση της βάσης δεδομένων. Μέχρι τώρα, η δημιουργία των νέων πεδίων και διαδρομών γίνεται ανεξέλεγκτα από τους ίδιους τους αναρριχητές, με υλικά και εργαλεία που διαθέτουν οι ίδιοι η τους διαθέτει ο ΔΑΟΚ τα τελευταία χρόνια. Η διάνοιξη νέων πεδίων και διαδρομών, μπορεί να γίνει

είτε με την μορφή εργολαβίας, είτε από τους ίδιους τους αναρριχητές εθελοντικά ή μέσω ειδικού πακέτου φιλοξενίας και διάθεση του απαραίτητου υλικού από τον ΔΑΟΚ..

- Εργασίες για την δημιουργία δικού μας υλικού (φωτογραφίες, κείμενα, μεταφράσεις, χάρτες - ψηφιοποίηση, βιντεοσκόπηση κλπ) που χρειάζεται για την δημιουργία οδηγών, αφισών και άλλου διαφημιστικού υλικού και εξαγορά πνευματικών δικαιωμάτων και τεχνογνωσίας.
- Προμήθεια και κατασκευή του απαραίτητου εξοπλισμού και λογισμικού για την παρουσίαση σε εκθέσεις και σημεία πληροφόρησης (infokiosks).

Ετήσια έκδοση ενημερωμένου οδηγού σε διάφορες μορφές και γλώσσες.

- Εκτύπωση αφισών και άλλου διαφημιστικού υλικού.
- Καταχώρηση διαφημίσεων σε σχετικά περιοδικά και εφημερίδες.
- Πρόγραμμα φιλοξενίας εξειδικευμένων δημοσιογράφων.
- Συμμετοχή σε σχετικές εκθέσεις.
- Καθιέρωση ετήσιας ημετέρας συνάντησης-φεστιβάλ.
- Ένταξη σε πρόγραμμα διεθνών αγώνων
- Δημιουργία δικτυακού τόπου (site) με αναβάθμιση του υπάρχοντος, που θα προβάλλει άμεσα τις μεταβολές στην βάση δεδομένων, θα προβάλλει όλα τα σημαντικά γεγονότα και νέα για την αναρρίχηση στην Κάλυμνο και θα αποτελεί σημείο συνάντησης και επαφής με τους επισκέπτες αναρριχητές (σχόλια-παρατηρήσεις-υποδείξεις, βιβλίο επισκεπτών, συζητήσεις κλπ).
- Δημιουργία των κατάλληλων προγραμμάτων για παραγωγή παρουσιάσεων.
- Δημιουργία συστήματος σημείων πληροφόρησης (infokiosks) που θα τοποθετηθούν σε κεντρικά σημεία όλων των οικισμών της Καλύμνου, θα συνδέονται ασύρματα με τον κεντρικό υπολογιστή και θα αντανακλούν την πρόσφατη πληροφόρηση.

- Τοποθέτηση σημείων πληροφόρησης σε σημεία διακίνησης τουριστών (πλοία της γραμμής, αεροδρόμιο).
- Παραγωγή CD και διανομή τους σε συλλόγους, περιοδικά κλπ.

2.10 Περιπατητικός-Ορειβατικός τουρισμός

Οι περιπατητικές και παρατηρητικές διαδρομές αποτελούν το σύνδεσμο μεταξύ τουρισμού και περιβάλλοντος, καθώς ο περιηγητής μπορεί διασχίζοντάς τις να έρθει σε άμεση επαφή με το περιβάλλον και τη φύση. Ο επισκέπτης μπορεί να έρθει σε επαφή με την ιστορία, τον πολιτισμό και τη ζωή της περιοχής και να αποκτήσει συνείδηση ευθύνης για την προστασία του τοπικού οικοσυστήματος και των ιστορικών μνημείων του τόπου που επέλεξε για παραθερισμό. Έτσι μπορεί να απολαύσει ένα διαφορετικό τύπο διακοπών κοντά στη φύση, στον καθαρό αέρα, μακριά από το τουριστικό πακέτο του μαζικού τουρισμού.⁹

Στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη οι οδοιπορίες είναι δημοφιλείς, διότι οι άνθρωποι μαθαίνουν από μικροί να αγαπάνε τη φύση και να περπατούν στα βουνά. Επειδή οι αγορές αυτές ανοίγουν για τον ελληνικό τουρισμό, θα λέγαμε ότι υπάρχει ζήτηση για αυτή τη μορφή εναλλακτικού τουρισμού. Άνθρωποι όλων των ηλικιών, κυρίως όμως άνω των πενήντα, ενδιαφέρονται για ήσυχα καταλύματα απ' όπου μπορούν να εξορμούν.

Η Κάλυμνος πληροί τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του περιπατητικού τουρισμού, καθώς διαθέτει εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς διαδρομές πάνω σε ορεινούς όγκους, μέσα από μικρές εύφορες κοιλάδες, αλλά και κοντά στη θάλασσα, σε απομονωμένες παραλίες και σε ανέγγιχτους από το τουριστικό ρεύμα οικισμούς. Συνδυάζει πλούσια χλωρίδα με σπάνια φυτά, όπως άγρια είδη ορχιδέας, ανεμώνες,

⁹ Παπαβασιλείου Βασίλης, περιπατητικός τουρισμός

αγριόκρινα, κέδρους, βουνίσια αρωματικά βότανα, θυμάρι, θρύμπη, αλισφακιά, αλλά και άγρια πανίδα με σπάνια είδη πουλιών, όπως πετρογέρακα, πέρδικες κ.α. Οι διαδρομές μπορούν να συνδυαστούν με αρχαιολογικά μνημεία, μεσαιωνικά κάστρα που βρίσκονται στις κορφές βουνών, μικρά βυζαντινά εξωκλήσια, αρχαίες ακροπόλεις και παλιά μοναστήρια. Τέλος, ο περιπατητικός τουρισμός μπορεί να συνδυαστεί και με τις επισκέψεις σε σπήλαια, για τα οποία θα γίνει αναφορά στο σχετικό κεφάλαιο.

Στο νησί υπάρχουν πολλές διαδρομές και ο Δημοτικός Οργανισμός Άθλησης σε συνεργασία με το περιπατητικό του τμήμα, αλλά και με απλούς πεζοπόρους έχει προχωρήσει στην αξιοποίηση τους και στην έκδοση ειδικού χάρτη¹⁰ που βοηθά τους περιπατητές να τις απολαύσουν. Οι διαδρομές χωρίζονται με βαθμό δυσκολίας σε τρεις κατηγορίες:

1.Εύκολες πορείες κοντά σε οικισμούς και παραλίες:

A1 Πόθια-Βαθύς, πλακόστρωτο ιταλικό μονοπάτι των αρχών του 20αι., μήκος 4250 μ., Υ.Δ. 320 μ. ανέβασμα και 360 μ. κατέβασμα.

A2 Χωριό- Κορυφή Προφήτη Ηλία, διαδρομή από Μέσα Πη(γ)ά(δ)ι, μήκος 3800 μ., Υ.Δ. 560 μ., ως τη ψηλότερη κορυφή του νησιού (ύψος 750 μ.)

A3 Καντούνι- Άγιος Φώτης, μήκος 2000 μ., Υ.Δ. 100 μ., παράλληλα προς τις ακτές.

A4. Διάσελο κάτω από τη Μονή Αγ. Σάββα ,Αγ. Γεώργιος Βλυχάδια, μήκος 3900, Υ.Δ. 140 μ.

A5 Άργος- Αγ. Κωνσταντίνος- Αγ. Ανδρέας- Μονή Αγ. Αικατερίνης, μήκος 4700 μ., ΥΔ 150 μ. στο ανέβασμα και το ίδιο στο κατέβασμα.

A6. Ρίνα- Βασιλική Αγ. Ειρήνης- Καμπί, μήκος 3000 μ., 120 μ. ανέβασμα και κατέβασμα.

A7 Μετόχι Ιεράς Μονής Παναγίας Κυρά-Ψηλής Βαθέως- Καστρομονάστηρο Παναγίας της Κυρά Ψηλής (18⁰⁰ αι.), 3000 μ. τσιμεντόδρομος μέχρι το διάσελο ΥΔ 280 μ. και μετά μονοπάτι μήκους 850 μ., ΥΔ 100 μ.

---

¹⁰ Πεζοπορικός χάρτης Κάλυμνος 2007

A8 Διάσελο Σταυρί- παραλία Πεζώντα, μήκους 2200 μ. ΥΔ 310μ.

A9 Βαθύς- κορυφή Προφήτη Ηλία, μήκος 3000 δρόμος αμαξιτός και 3800 μονοπάτι, ΥΔ 650 μ.

A10 Αργινώντα-Λαγκουνάρα- Μόντε Ρίτο- Μετόχι Βαθέως, μήκος 5600 μ., ΥΔ 380 μ.

A11 Δρόμος Σκαλιών- Παλιονήσου- Παραλία Συκάτη, μήκος 1000 μ., ΥΔ 100 μ.

A12 Εμπορείός- Παραλία Απιτίκου, μήκος 1000 μ. δρόμος και 1400 μονοπάτι, ΥΔ 40 μ.

2. Μεγάλες πορείες και διασχίσεις των κορυφογραμμών:

B1 Λαγκουνάρα- Κάστρο Παναγίας Γαλατιανής, μήκος 4500 μ., ΥΔ 280 μ.

B2 Σκάλια-Κάστρο Παναγίας Γαλατιανής, μήκος 2400 μ., ΥΔ 520 μ.

B3 Σταυρός-Κουμουλιά-Πύργος Πατέλας, μήκος 3300 μ., ΥΔ 150 μ.

B4 Εμπορείός-διάσελο Κουκούλας- Πύργος Πατέλας, μήκος 5400 μ., ΥΔ 410 μ.

B5 Καμάρι-Μηλιανός-Λαγκουνάρα, μήκος 8000 μ., ΥΔ 400 μ. ανέβασμα και 200 μ. κατέβασμα

3. Μικροί περίπατοι με πολιτιστικό ενδιαφέρον

1. Το Κάστρο της Χώρας: από το πάνω μέρος του οικισμού Χωριό, χτιστά σκαλοπάτια οδηγούν στην πύλη του Κάστρου, μήκος διαδρομής 250 μ., ΥΔ: 80 μ. Μέσα στο Κάστρο κυκλική πορεία σε διαμορφωμένο μονοπάτι (μήκος διαδρομής 600 μ., ΥΔ 50 μ., περνά από τις αναστηλωμένες εκκλησίες και το κέντρο υποδοχής επισκεπτών της μεσαιωνικής καστροπολιτείας.

2. Το βυζαντινό οχυρό Καστέλι. Από το πάρκιγκ στην άκρη του δρόμου ακολουθούμε κατηφορικό μονοπάτι μέχρι το μικρό διάσελο και στη συνέχεια ανηφορικό μέχρι την κορυφή του λόφου. Δεν υπάρχει μονοπάτι πάνω στο λόφο, ούτε σήμανση των ερειπωμένων κτισμάτων. Από το διάσελο καλό μονοπάτι οδηγεί στο

ξωκλήσι της Παναγίας και συνεχίζοντας κυκλικά γύρω από το λόφο επιστρέφει στο διάσελο περνώντας από το αναρριχητικό πεδίο Καστέλι.

3. Επίσκεψη των μνημείων του Βαθέως. Τα περισσότερα μνημεία, παλαιοχριστιανικές βασιλικές, βυζαντινές εκκλησίες με πλούσιες αγιογραφίες, ελληνιστικά μνημεία, είναι προσπελάσιμα από δρόμο ή σύντομα μονοπάτια και έχουν πινακίδες της αρχαιολογικής υπηρεσίας.

4. Εμπορείος- Καστρί. Από το ρεύμα στην είσοδο του οικισμού ακολουθούμε αναφορικό χωματόδρομο που τελειώνει σε πόρτα. Στη συνέχεια ακολουθούμε ανηφορικό μονοπάτι μέτριας βατότητας. Μήκος διαδρομής 300 μ, ΥΔ 100μ. Σήμανση: κόκκινες βούλες που εξυπηρετούν τα παρακείμενα αναρριχητικά πεδία, καμιά επισήμανση για το ελληνιστικό φρούριο, που ωστόσο είναι ορατό.

Η Κάλυμνος διαθέτει πλήθος διαδρομών με εξαιρετική φυσική ομορφιά. Ωστόσο δεν αρκεί μόνο αυτό. Οι περιπατητές πρέπει να αισθάνονται ασφάλεια. Το κλειδί ονομάζεται σήμανση. Η σήμανση πρέπει να αναφέρει που βρίσκεται ο κοντινότερος σταθμός σε λεπτά και χιλιόμετρα. Σήμερα η υπάρχουσα σήμανση είναι πρόχειρη και ελλιπής. Επιβάλλεται να είναι καλαισθητή με υλικά φιλικά προς το περιβάλλον (ξύλο). Χρειάζεται καθαρισμός μονοπατιών από τα αγριόχορτα, πλακόστρωση των υφιστάμενων ιταλικών μονοπατιών. Απαραίτητος είναι ο συνδυασμός αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων.

Ο περιπατητικός τουρισμός δεν εξαρτάται από τουριστικές περιόδους, καθώς ο οδοιπόρος δε χρειάζεται ζέστη και ήλιο και για αυτό μπορεί να αναπτυχθεί και κατά τη χειμερινή περίοδο. Μπορεί λοιπόν, να συμβάλει στην καλύτερη κάλυψη των καταλυμάτων στη χαμηλή περίοδο. Χρειάζονται οργανωμένα τοπικά κέντρα πληροφόρησης από τους τοπικούς φορείς καθώς και εξειδικευμένα γραφεία. Τέλος, για τη χάραξη των μονοπατιών πρέπει να αξιοποιηθεί η τοπική γνώση καθώς ο συνδυασμός της επιστημονικής με την τοπική γνώση έχει τη δυνατότητα να αναβαθμίσει τη βιώσιμη ανάπτυξη των κοινοτήτων και του περιβάλλοντος.

2.11 Σπηλαιολογία και Τουρισμός

Σχεδόν όλοι οι Έλληνες όταν ακούσουν το όνομα Κάλυμνος, ο νους τους τρέχει σε σφουγγαράδες που καταδύονται στους βυθούς αναζητώντας τα φυσικά σφουγγάρια, τόσο δυσεύρετα στις μέρες μας. Τα τελευταία χρόνια έγινε και νησί αναρριχητών, αφού αυτοί καταφθάνουν εκεί από όλα τα μέρη του κόσμου για να σκαρφαλώσουν στα απότομα βράχια. Πιστεύω ότι τα επόμενα χρόνια θα πάρει και το όνομα του «νησιού των σπηλαίων». Τα τελευταία χρόνια γίνεται μια σοβαρή προσπάθεια για τη μελέτη και αξιοποίηση των σπηλαίων του νησιού, που και πολλά είναι, αλλά και εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς και επιστημονικής σημασίας.

Μια ομάδα σπηλαιολόγων, με επικεφαλής το Διευθυντή του 2^{ου} Γυμνασίου Καλύμνου, κ. Παύλο Καραμίτα,¹¹ κατόρθωσε τα τελευταία χρόνια να στρέψει το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας στα σπήλαια της Καλύμνου. Έκτοτε και οι εξερευνησεις σπηλαίων έχουν προχωρήσει, αλλά και η προβολή τους σε έγκριτα περιοδικά και εφημερίδες, όπως το «Ελληνικό Πανόραμα»¹² και το «Έθνος», έχουν συμβάλει με τον καλύτερο τρόπο στη διαφήμιση του σπηλαιολογικού πλούτου της Καλύμνου. Σπήλαια, όπως των Σκαλιών, του Δασκαλειού στο Βαθύ, των Στημενιών και της Ψερίμου, θεωρούνται από τους ειδικούς σπάνιας ομορφιάς και από τα καλύτερα της Ελλάδας, όπως αναφέρουν στις δημοσιεύσεις τους οι κ. αδελφοί Ξυδέα, Εξηνταβελόνη, Καπετανέα.

Αν και η σπηλαιολογία μπορεί να συμβάλλει στην τουριστική ενίσχυση της Καλύμνου με την αξιοποίηση ενός ακόμη φυσικού πλεονεκτήματος του νησιού, εντούτοις οι τοπικές αρχές δεν έχουν προχωρήσει σε κανενός είδους σχεδιασμό. Το μόνο επισκέψιμο στους φυσιολάτρες επισκέπτες του νησιού σπήλαιο είναι αυτό της Κεφάλας, με έκταση 1000 τ. μ. . Και εδώ η σήμανση είναι ελλιπής, παρότι η πρόσβαση στο σπήλαιο, που απέχει 150 μ. από τη μονή της Αγίας Αικατερίνης, είναι ιδιαίτερα εύκολη. Ένας υποτυπώδης φωτισμός τα τελευταία χρόνια και η ύπαρξη ενός φύλακα είναι η μόνη παρέμβαση που έγινε από τη Δημοτική Αρχή. Οι εκατοντάδες επισκέπτες μέχρι πρότινος χρησιμοποιούσαν κεριά για να θαυμάσουν τον εσωτερικό διάκοσμο με τους σταλαγμίτες και τους σταλακτίτες με αποτέλεσμα η οροφή να μαυρίσει από τις κάπνες, κάποιοι βάνδαλοι έσπαγαν τους σταλακτίτες

¹¹ Εργασία περιβαλλοντικής ομάδας 2^{ου} Γυμνασίου Καλύμνου

¹² Ελληνικό πανόραμα ,τεύχη Ιουλίου-Αυγούστου 2006 και Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2006

καταστρέφοντας ένα μοναδικό δημιούργημα της φύσης, ενώ τα σκουπίδια ολοκληρώνουν μια εικόνα κακής τουριστικής εκμετάλλευσης. Η σιδερένια πόρτα και το λουκέτο που την κλείνει δεν εγγυώνται την ασφάλεια του σπηλαίου, αν ντόπιοι και επισκέπτες δεν αντιληφθούν ότι αυτοί είναι οι προστάτες και φύλακες της φυσικής τους κληρονομιάς.

Η Κάλυμνος υπόσχεται πολλά στους σπηλαιολόγους που ενδιαφέρονται για τα σπήλαια της. Στα αρχεία της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας υπάρχουν 40 καταγεγραμμένα σπήλαια, με τελευταίο αυτό της Ψερίμου το 2006, που θεωρείται χωρίς υπερβολή από τα ωραιότερα σπηλαιοβάραθρα της Ελλάδας. Η σύσταση τοπικού σπηλαιολογικού ομίλου θα βοηθήσει στη σωστή αξιοποίηση των σπηλαίων του νησιού. Σε συνδυασμό με τον αναρριχητικό τουρισμό τα κάθετα βάραθρα μπορούν να προσελκύσουν πολλούς αθλητές σπηλαιολόγους με την προϋπόθεση ότι αυτά θα εντοπιστούν, θα εξερευνηθούν και θα διαφημιστούν κατάλληλα. Όσον αφορά την τουριστική αξιοποίηση των οριζόντιων σπηλαίων οι προοπτικές είναι πολλές. Πρέπει όλα αυτά να γίνουν με τη συνεργασία των σπηλαιολόγων, ώστε αυτά να επιβαρυνθούν κατά το δυνατό λιγότερο από τα έργα τουριστικής αξιοποίησης. Η εκπόνηση μελέτης για την αξιοποίηση των σπηλαίων και η ευρωπαϊκή χρηματοδότηση ενός τέτοιου προγράμματος απασχολεί σοβαρά τα τελευταία χρόνια το Δήμο Καλυμνίων. Σε κάθε περίπτωση τα σπήλαια θα αποτελέσουν ένα ισχυρό πλεονέκτημα για την ανάπτυξη μορφών ήπιας τουριστικής ανάπτυξης.

Εκτός από τα χερσαία σπήλαια, ιδιαίτερο τουριστικό ενδιαφέρον έχουν τα ενάλια σπήλαια και υπάρχουν πολλές πληροφορίες και για αυτά. Η έρευνα πρέπει να συνεχιστεί με σπηλαιοκαταδύσεις, αφού πολλοί Καλύμνιοι δύτες αναφέρουν την ύπαρξη πολλών εισόδων σπηλαίων κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας. Το γεγονός ότι πριν από 20000 χρόνια περίπου η στάθμη της θάλασσας βρισκόταν 110 μέτρα χαμηλότερα από ό τι σήμερα, δίνει την πιθανότητα να υπάρχουν και αρχαιολογικά ή παλαιοντολογικά ευρήματα σε αυτά. Στον τομέα αυτό μπορεί να επιτευχθεί διασύνδεση με τον καταδυτικό τουρισμό που σταδιακά αναπτύσσεται στην Κάλυμνο.

2.12 Θρησκευτικός Τουρισμός

Η Κάλυμνος έχει μακρά και πλούσια θρησκευτική παράδοση. Πλούσια έθιμα και λειτουργική ζωή, συνυφασμένα με την Ορθοδοξία και τη ζωή των ανθρώπων. Ακόμη και στα πιο απομακρυσμένα και δυσπρόσιτα σημεία υπάρχουν εκκλησίες, σχεδόν όλες με τοιχογραφίες καλλιτεχνικής αξίας. Οι εκκλησίες της και τα μοναστήρια της αποτελούν πόλο έλξης για τους επισκέπτες του νησιού, καθώς μάλιστα διαθέτουν σημαντική καλλιτεχνική αξία, αφού την ακμή της η Κάλυμνος στις αγιογραφίες τη γνώρισε το 19^ο-20^ο αι. με τους μεγάλους Καλύμνιους ζωγράφους που έκαναν σπουδές στην Αθήνα και το εξωτερικό, κυρίως στο Μόναχο Γερμανίας, και έφεραν στην Κάλυμνο τη « Σχολή του Μονάχου». Εκτός από τις αγιογραφίες της Καλύμνου, αληθινά καλλιτεχνήματα είναι και τα μαρμάρινα ή ξυλόγλυπτα τέμπλα στις μεγάλες εκκλησίες του νησιού.

Κυρίως η Κάλυμνος διαθέτει το χαριτόβρυτο σκηνώμα του Οσίου Σάββα του Νέου, του εν Καλύμνω ασκήσαντος, που η φήμη της θαυματουργικής δράσης του εξαπλώνεται σταδιακά σε όλη την Ελλάδα. Η Ιερά Μητρόπολη Λέρου Καλύμνου και Αστυπαλαίας σε συνεργασία με το Δήμο Καλυμνίων και τους τοπικούς φορείς που εμπλέκονται στον τομέα του τουρισμού μπορούν να εκμεταλλευθούν αυτά τα πλεονεκτήματα για να αποκτήσει η Κάλυμνος μια πρόσθετη μορφή εναλλακτικού τουρισμού, η οποία μπορεί να διευρύνει την εποχικότητα, αλλά και να αυξήσει τον αριθμό των επισκεπτών, να τονώσει την εμπορική κίνηση και να καλύψει σε πληρότητα τις κλίνες. Ωστόσο η Κάλυμνος οφείλει να οργανωθεί στον τομέα αυτό, γιατί στο χώρο του Αιγαίου υπάρχουν ισχυρά κέντρα θρησκευτικού τουρισμού, όπως η Τήνος, η Πάρος, η Πάτμος, η Λέσβος, η Σύμη. Η σωστή προβολή και αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων της μπορεί να καταστήσει την Κάλυμνο ένα ανταγωνίσιμο προς τα υπόλοιπα νησιά κέντρο θρησκευτικού τουρισμού στο νότιο Αιγαίο.

Η Κάλυμνος είναι ένα νησί με έντονη θρησκευτική παράδοση. Ιδιαίτερη περίοδος με ξεχωριστά έθιμα είναι η Μεγαλοβδομάδα και το Πάσχα. Η εντυπωσιακή περιφορά των Επιταφίων το βράδυ της Μεγάλης Παρασκευής στην κεντρική προκυμαία του νησιού, το εκρηκτικό Πάσχα με τα βεγγαλικά και τους εντυπωσιακούς δυναμίτες καθιστούν το Πάσχα της Καλύμνου ένα από τα ωραιότερα στην Ελλάδα. Ήδη η πληρότητα των ξενοδοχείων αγγίζει το 100% κατά τις ημέρες του Πάσχα.

Αυτή μπορεί να αποτελέσει μια καλή βάση πάνω στην οποία μπορεί να οργανωθεί ο θρησκευτικός τουρισμός.

Απαραίτητη είναι η προβολή των σημαντικών θρησκευτικών μνημείων του νησιού, που έχουν ιστορική και καλλιτεχνική αξία. Ανάμεσα τους ξεχωρίζουν η Παναγία Κεχαριτωμένη¹³ που κτίστηκε στην υψηλότερη και μεγαλύτερη πλαγιά από τις τρεις συνεχόμενες στην έξοδο του Κάστρου. Η περιοχή ονομαζόταν τσίκουδα, από τους πολτοποιημένους πυρήνες της ελιάς (τσίκουδα) που πετούσαν στην ποταμιά από το εκεί ελαιοτριβείο του Αγ. Θεολόγου. Η μορφολογία του χώρου δείχνει ότι ο ναός μαζί με την αυλή του κατέλαβαν τη ράχη της πλαγιάς, ένα δαμάκι (πεζούλα) υπερυψωμένο. Για την κατασκευή του ναού χρησιμοποιήθηκαν μάρμαρα από το Ιερό του Απόλλωνα στα Πηγάδια. Η μία κολόνα, λέει η παράδοση, μεταφέρθηκε από την Κνίδα, την τότε ελληνική πόλη στη Μικρασία. Είναι η μόνη δωρικού ρυθμού, όλες οι άλλες, από το ιερό του Απόλλωνα, είναι ιωνικού ρυθμού.

Η Παναγία ήταν ολοκληρωμένη γύρω στα 1720, κατά μαρτυρία περιηγητή που επισκέφθηκε την Κάλυμνο το έτος εκείνο. Ο ναός στην αρχή δεν είχε κλειστό το σημερινό πρόναο. Ο συμπληρωμένος ναός εγκαινιάστηκε το 1794 και 9 χρόνια μετά τα εγκαίνια του, το 1805, απέκτησε το ξυλόγλυπτο, σε πολλά σημεία διαμπερές, και επιχρυσωμένο τέμπλο, από τα πιο μεγάλα και εντυπωσιακά του ελλαδικού χώρου. Τα χριστιανικά σύμβολα και σχήματα στο τέμπλο, οι μεγάλες και οι μικρές εικόνες του τέμπλου όπως και οι πλούσιες αγιογραφίες του ναού, συνθέτουν μια βυζαντινή σύνθεση μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας. Μεγάλης αξίας είναι οι αγιογραφίες του Σακελλάρη Μαγκλή (Ιωάννης ο Πρόδρομος) του Γ. Οικονόμου (ο Παντοκράτορας, οι ευαγγελιστές) και του Μιχ. Αλαχούζου (η Υπαπαντή του Κυρίου). Ένας ιερός χώρος που υποβάλλει την κατάνυξη. Η Παναγία των Τσιγκουών ήταν ο μητροπολιτικός ναός της Καλύμνου από την ίδρυση του (1794) μέχρι το 1890, όταν πήρε τα πρωτεία ο νέος μητροπολιτικός ναός του Χριστού στην Πόθια, στη νέα πρωτεύουσα του νησιού.

Θα μας προσφέρει, επίσης καλές εμπειρίες η επίσκεψη στις άλλες δύο μεγάλες εκκλησίες του Χωριού, τον Πρόδρομο στον Γιακχά, και τον Άγιο Χαράλαμπο στην Κοκαλαριά. Και οι δύο είναι του 19^{ου} αι., την εποχή που η

---

¹³ Ιστορικός καθεδρικός Ναός Παναγίας Χαριτωμένης Χώρας Καλύμνου

Κάλυμνος είχε διαμορφώσει πλήρως τη νέα πόλη της έξω από το Κάστρο και η οικονομική της ανάπτυξη ήταν αλματώδης. Και οι δύο εκκλησίες, εκτός του ότι είναι πολύ ωραία αρχιτεκτονήματα, έχουν αγιογραφίες και τοιχογραφίες μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας, καθώς συνεχίστηκε η παράδοση στις αγιογραφίες στην Κάλυμνο, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί από την εποχή Κάστρου. Μια παράδοση που φέρει δύο κύρια χαρακτηριστικά, τις υψηλές καλλιτεχνικές επιλογές και τη βαθιά θρησκευτική πίστη, που εκφραζόταν, εκτός των άλλων, και στην φροντίδα για την «ευπρέπεια του οίκου» του Θεού και του Αγίου που λάτρευαν, βάζοντας έντονο το προσωπικό τους στοιχείο οι ενορίτες, οι επίτροποι και ο ιερέας της εκκλησίας.

Άλλο σημαντικό θρησκευτικό μνημείο είναι οι ιστορικές εκκλησίες της Πόθιας, ο Μητροπολιτικός Ναός του Σωτήρος Χριστού, ο ναός του πολιούχου του νησιού και προστάτη των σφουγγαράδων και των ναυτικών Αγίου Νικολάου, ο ναός της Παναγίας Υπαπαντής που στολίστηκε με θαυμάσιες εικόνες από τους πλούσιους σπογγεμπόρους που κατοικούσαν στη συνοικία της. Πριν έρθουν οι Ιταλοί στα Δωδεκάνησα οι Καλύμνιοι κατασκεύασαν με προσχώσεις του λιμανιού μια μεγάλη πλατεία στο κέντρο της προκουμιάς, μπροστά από το εκκλησάκι της Μεταμορφώσεως, τον «παλιό Χριστό». Εκεί ανήγειραν το μητροπολιτικό ναό του Σωτήρος Χριστού (της Μεταμορφώσεως). Μετά όμως κτίστηκε η Βουβάλειος Ναυτική Επαγγελματική Σχολή και έκλεισε τη θέα του ναού προς το λιμάνι. Μετά ήρθαν και οι Ιταλοί, οι οποίοι ύψωσαν τα ογκώδη κτίρια του Επαρχείου και του Δημαρχείου, με αποτέλεσμα ο μητροπολιτικός ναός της Καλύμνου να «φυλακιστεί» πολεοδομικά και να μη φαίνεται από πουθενά. Στην αυλή του Χριστού το μαρμάρινο καμπαναριό που βλέπουμε, χωρίζεται στα δύο, στο πρώτο μισό της βάσης και στο υπόλοιπο που συμπληρώθηκε κατοπινά, αλλά αισθητικά (ως υλικό χρώμα και ως σχήμα) δείχνει ότι είναι πρόσθετο.

Ο ναός αποπερατώθηκε το 1861, απέκτησε μαρμάρινο τέμπλο το 1877 και το 1890 γίνεται ο νέος μητροπολιτικός ναός της Καλύμνου. Στην κύρια είσοδο, αριστερά της πόρτας, είναι εντοιχισμένη μαρμάρινη επιτύμβια στήλη του 2^{ου} π. Χ. αι. Το μαρμάρινο τέμπλο είναι έργο του Τήνιου γλύπτη Ιωάννη Χαλεπά, πατέρα του Γιαννούλη Χαλεπά. Την αγιογράφιση του ναού ανέθεσε η Δημογεροντία, με

συμβόλαιο, στο μεγάλο Καλύμνιο ζωγράφο Σακελλάρη Μαγκλή (1844-1886). Την αιογράφηση του ναού, μετά το Μαγκλή, συνέχισε ο μαθητής του Αντώνης Οικονόμου. Ο ναός μοιάζει με μεγάλη πινακοθήκη όπου συναντά κανείς εξέχοντες Καλύμνιους ζωγράφους του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα, εκπροσώπων της Σχολής του Μονάχου. Τέτοιους σημαντικούς καλλιτεχνικούς θησαυρούς συναντά κανείς και στους υπόλοιπους ναούς της Πόθιας, που αποτελούν αρχιτεκτονικά δείγματα του 19^{ου} αιώνα σε μια πολιτεία που διαθέτει έντονο νεοκλασικό ρυθμό¹⁴.

Ο θρησκευτικός τουρισμός σχετίζεται άμεσα και με την ύπαρξη στο νησί του σκηνώματος του Οσίου Σάββα στη Μονή των Αγίων Πάντων¹⁵, όπου και ο ομώνυμος ναός που υψώνεται στο άκρο του γκρεμού με θέα όλη την Πόθια και διαθέτει ένα επιβλητικό καμπαναριό, του οποίου οι καμπάνες είναι από τις μεγαλύτερες στα Βαλκάνια. Ο Όσιος Σάββας της Καλύμνου γεννήθηκε στην Ηρακλείτσα της Ανατολικής Θράκης το 1862. Πέρασε ένα μέρος της ζωής του κοντά στον Άγιο Νεκτάριο και το 1926 ήρθε στην Κάλυμνο στη Μονή των Αγίων Πάντων. Ανέπτυξε έντονη πνευματική δράση ως την κοίμησή του το 1948. Το 1957 έγινε η ανακομιδή του άφθαρτου σκηνώματός του και το 1993 το Οικουμενικό Πατριαρχείο προχώρησε στην επίσημη αγιοποίησή του. Στα πλεονεκτήματα της Μονής που συγκεντρώνει ήδη υψηλό αριθμό προσκυνητών από την Ελλάδα και το εξωτερικό είναι η ύπαρξη εκκλησιαστικού μουσείου, ένα υπερσύγχρονο συνεδριακό κέντρο, μια πινακοθήκη που φιλοξενεί έργα του Καλύμνιου ζωγράφου Νικολάου Μάγκου. Παράλληλα προχωράει η ανέγερση ξενώνων που θα μπορούν να φιλοξενήσουν ένα μέρος των πολυάριθμων επισκεπτών. Αλλά και στην τόνωση του ημερήσιου τουρισμού με την προσέγγιση των κρουαζιερόπλοιων και τη μεταφορά των επισκεπτών στη Μονή του Αγίου Σάββα μπορεί να συμβάλει η προβολή της θρησκευτικής ταυτότητας της Καλύμνου. Ήδη κρουαζιερόπλοια της εταιρίας “Easy Cruise” πραγματοποίησαν προσεγγίσεις το καλοκαίρι του 2009, ενώ ενδιαφέρον εκδηλώνουν και κυπριακές ναυτιλιακές εταιρίες για προσεγγίσεις στο νησί για την πραγματοποίηση προσκυνήματος στον Άγιο Σάββα.

Το νησί διαθέτει και ένα μεγάλο αριθμό μονών. Ιστορικές μονές που έχουν διαλυθεί, αλλά αποτελούν σημαντικά προσκυνήματα, όπως του Αγίου

¹⁴ Σ.Τρικοίλης, ξεναγός της Καλύμνου

¹⁵ Ι.Μ.Κ.Α.Α, Κάλυμνος Ελληνορθόδοξος Ορισμός του Αιγαίου

Παντελεήμονος, όπου και το μεγαλύτερο πανηγύρι του καλοκαιριού, της Παναγίας Κυρά Ψηλής Βαθέως, της Παναγίας Γαλατιανής Αργινωντών. Υπάρχουν και γυναικείες μονές που μπορούν αν προσφέρουν ωραίες εμπειρίες στον επισκέπτη τους, όπως της Αγίας Αικατερίνης, του Ευαγγελισμού Άργους και της Παναγίας Ελεούσας στη θέση Ροότσο, κοντά στη Χώρα. Όλες αυτές οι μονές μπορούν να ενταχθούν σε ένα οργανωμένο πρόγραμμα ξενάγησης για τους επισκέπτες του νησιού που ενδιαφέρονται για τη θρησκευτική ταυτότητα και κληρονομιάς του νησιού.

2.13 Καταδυτικός Τουρισμός και Σπογγαλιεία

Ιστορικό και περιγραφή της σημερινής κατάστασης.

Η Ελλάδα και γενικά η Μεσόγειος δεν θεωρείται κύριος προορισμός για καταδύσεις εξαιτίας μιας σειράς παραγόντων. Στην Δυτική Μεσόγειο ο βυθός έχει αποψιλωθεί από την υπεραλίευση και τα νερά έχουν μολυνθεί σε μεγάλο βαθμό από βιομηχανικά απόβλητα και αστικά λύματα. Στην Νότια και Ανατολική Μεσόγειο που η θάλασσα είναι καθαρή και πλούσια, υπάρχουν καθεστώτα και καταστάσεις που δεν ευνοούν τον Τουρισμό γενικά. Στην Ελλάδα απαγορεύονται οι καταδύσεις σε όλη την επικράτεια, εκτός από συγκεκριμένες περιοχές που απελευθερώνονται από το Υπουργείο Πολιτισμού μετά από πολύπλοκες και χρονοβόρες διαδικασίες. Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι να μην αναπτυχθούν όσο πρέπει οι υποδομές και να θεωρείται η Ελλάδα και γενικά η Ανατολική Μεσόγειος, ένα παρθένο μέρος κατάλληλο μεν για εξερεύνηση, αλλά όχι κατάλληλο για καταδυτικό τουρισμό. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον η Κάλυμνος ξεχωρίζει. Είναι παγκόσμια γνωστή σαν «Το νησί των σφουγγαράδων». Αυτός ο χαρακτηρισμός εμπεριέχει μια σειρά από έννοιες, προϋποθέσεις και παραμέτρους που δεν τους έχουμε δώσει μέχρι τώρα την απαραίτητη προσοχή και προβολή. Αναφέρουμε μερικά από αυτά:

- Η Κάλυμνος αναγνωρίζεται διεθνώς, σαν ο τόπος που κατέχει την πρωτοκαθεδρία αν όχι την μοναδικότητα στις επαγγελματικές καταδύσεις.
- Το αντικείμενο το γνωρίζουμε πολύ καλά, δηλαδή ότι διαθέτει παράδοση στις καταδύσεις και έχει αναπτύξει τους δικούς της μοναδικούς τρόπους κατάδυσης (σκανταλόπετρα).
- Προϋποθέτει την ύπαρξη του κατάλληλου περιβάλλοντος για την ανάπτυξη της σπογγαλιείας που στην περίπτωση μας είναι ένας πλούσιος και καθαρός βυθός.
- Οι καταδύσεις είναι άρρηκτα δεμένες με την ζωή και την παράδοση της Καλύμνου και ότι είμαστε ο φυσικός τουριστικός προορισμός για έναν καταδύτη.

Αν και η Κάλυμνος εδώ και χρόνια διαθέτει μια από τις ελάχιστες περιοχές της Ελλάδας, στην οποία επιτρέπονται οι καταδύσεις και πρόσφατα η περιοχή αυτή υπερδιπλασιάστηκε με τις προσπάθειες του Δήμου, δεν έχει αναπτυχθεί σχεδόν καθόλου ο καταδυτικός τουρισμός.¹⁶

Βασικά προβλήματα είναι:

1. Η παντελής έλλειψη προβολής και ενημέρωσης, σε σημείο που ακόμα και εμπλεκόμενοι με τον τουρισμό, να μην γνωρίζουν τις υπάρχουσες δυνατότητες και τις προοπτικές ανάπτυξης.
2. Η πολύπλοκη διαδικασία και οι υψηλές απαιτήσεις για την δημιουργία καταδυτικών κέντρων.
3. Τα μεγάλα κεφάλαια που απαιτούνται και η αμφίβολη απόσβεσή τους για τέτοιου είδους επενδύσεις .

Στον τομέα των καταδύσεων δραστηριοποιούνται νόμιμα ή παράνομα, 4 επιχειρήσεις. Οι τρεις από αυτές είναι Καλυμνιακών συμφερόντων και η μία ανήκει σε Πειραιώτη. Οι δύο από αυτές με έδρα την Κω, διακινούν καθημερινά προς τις περιοχές κατάδυσης εν είδη ημερήσιας εκδρομής, ένα ικανό αριθμό εκδρομέων, που δεν

¹⁶ Πληροφορίες δόθηκαν από τον κύριο Δ. Νυστάζο ,ιδιοκτήτη καταδυτικού κέντρου και τον κύριο Νικόλα Ρείση

πατούν καν το πόδι τους στην Κάλυμνο και είναι αμφίβολο αν συνειδητοποιούν ότι έφυγαν από την ΚΩ. Με λίγα λόγια τις καταδύσεις στην Κάλυμνο επωφελείται περισσότερο η Κως παρά η Κάλυμνος.

Πλεονεκτήματα της Καλύμνου και δυνατότητες ανάπτυξης.

Η Κάλυμνος διαθέτει μια σειρά από μοναδικά πλεονεκτήματα¹⁷ για την ουσιαστική ανάπτυξη του καταδυτικού τουρισμού και την ανάδειξή της ως κύριου προορισμού, που είναι:

1. Την μεγαλύτερη περιοχή στην Ελλάδα που επιτρέπονται οι καταδύσεις.
2. Παράδοση στις καταδύσεις με μοναδικές τεχνικές και τρόπους κατάδυσης και ζωή άρρηκτα δεμένη με την θάλασσα.
3. Την μοναδική επαγγελματική σχολή δυτών στην Ελλάδα.
4. Έναν από τους λίγους στην Ελλάδα θαλάμους αποσυμπίεσης για την αντιμετώπιση ατυχημάτων.
5. Δύο Μουσεία που προβάλλουν την καταδυτική παράδοση και τον βυθό μας.
6. Πλούσιο βυθό σε χλωρίδα και πανίδα κατάλληλα για παρατήρηση και μελέτη.
7. Πολύπλοκο βυθό από άποψη ανάγλυφου που προσφέρει όσα ζητάει ένας καταδύτης, όπως σπηλιές, ρέστες, ξέρες, ναυάγια, μέχρι και κρατήρα ηφαιστείου.
8. Τις μοναδικές σε όλη την Μεσόγειο εγκαταστάσεις σπογγοκαλλιέργειας.
9. Σε αφθονία είδη υπό προστασία όπως πίννες, όστρακα κλπ. που η ύπαρξή τους και μόνο, είναι αρκετή για να προσελκύσει όλους τους καταδύτες της Ευρώπης, σύμφωνα με δηλώσεις Ιταλού καθηγητή.
10. Αποθήκες επεξεργασίας και πώλησης σπόγγων
11. Ναυτικό Μουσείο και Ιδιωτικό Μουσείο θαλασσίων ευρημάτων.

Έχουμε λοιπόν όλα τα προσόντα και τα πλεονεκτήματα, για να αναπτύξουμε και να προωθήσουμε τον καταδυτικό τουρισμό και να αναδείξουμε την πραγματική διάσταση του τίτλου «Κάλυμνος το νησί των σφουγγαράδων» .

---

¹⁷ Πορίσματα καταδυτικών φεστιβάλ Καλύμνου ετών 2004-2007, έγγραφα δήμου.

Προτάσεις έργων και ενεργειών για τις καταδύσεις¹⁸

1. Προκαταρκτικά.

- 1) Προστασία της υπάρχουσας πανίδας με την πλήρη απαγόρευση της αλιείας στην περιοχή που επιτρέπονται οι καταδύσεις, δηλαδή από τα Θέρμα μέχρι το Πιθάρι και μέχρι την ισοβαθή των 40 μέτρων.
- 2) Εκστρατεία ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των Καλύμνιων, για την σημασία της προστασίας της περιοχής.
- 3) Εκστρατεία ενημέρωσης με την συμμετοχή του Λιμεναρχείου, για το νομικό πλαίσιο που διέπει τις καταδύσεις τα καταδυτικά κέντρα και τα σκάφη, και τις δυνατότητες κατάδυσης μεμονωμένων καταδυτών. Καθώς επίσης και τις δυνατότητες δημιουργίας παράπλευρων επιχειρήσεων όπως επιχειρήσεις ενοικίασης εξοπλισμού, μεταφοράς καταδυτών, αναγόμωσης φιαλών κλπ.
- 4) Διερεύνηση δυνατότητας λειτουργίας της Σχολής Δυτών και κατά την θερινή περίοδο, καθώς και της δυνατότητας λειτουργίας ερασιτεχνικού τμήματος ή της χρήσης των εγκαταστάσεων της σχολής από σχολές του εξωτερικού ή της Ελλάδας που θα ήθελαν να συνδυάσουν διακοπές και μαθήματα.
- 5) Διερεύνηση της δυνατότητας εφαρμογής των παραδοσιακών μας μεθόδων κατάδυσης από ερασιτέχνες καταδύτες μετά από ταχύρυθμη εκπαίδευση και χρήση των σπογγαλιευτικών σκαφών γι' αυτό τον σκοπό.
- 6) Διερεύνηση της δυνατότητας αξιοποίησης για καταδύσεις, των εγκαταστάσεων σπογγοκαλλιέργειας και περιοχών εκτός της συγκεκριμένης, με μεγάλη συγκέντρωση προστατευόμενων ειδών.

2. Μελέτες, έργα υποδομής και εξοπλισμοί.

- Καταγραφή-φωτογράφιση-περιγραφή των βασικών ειδών χλωρίδας και πανίδας που υπάρχουν στην περιοχή.
- Εντοπισμός-φωτογράφιση-περιγραφή και σήμανση στη στεριά, σημείων που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για κατάδυση και αποτελούν χωριστές βουτιές, όπως πχ. ρέστες, σπηλιές, ναυάγια, ξέρες κλπ.
- Εμπλουτισμός του βυθού με ναυάγια και ψάρια.
- Σύστημα εποπτείας, ελέγχου και προστασίας της περιοχής και των καταδυτών.
- Διάνοιξη δρόμου κατά μήκος της ακτής η διάνοιξη προσβάσεων όπου αυτό είναι δυνατό, για εύκολη πρόσβαση από στεριά (αυτό θα αξιοποιήσει τις παραλίες και ιδιοκτησίες που υπάρχουν στην περιοχή).
- Εργασίες για την απελευθέρωση περισσότερων περιοχών σε συνεννόηση ή με πίεση της Εφορίας Ενάλιων Αρχαιοτήτων.
- Εργασίες για την δημιουργία δικού μας υλικού (φωτογραφίες, κείμενα όπως περιγράφηκαν πιο πάνω, μεταφράσεις, χάρτες - ψηφιοποίηση κλπ) που χρειάζεται για την δημιουργία οδηγών, αφισών και άλλου διαφημιστικού υλικού.
- Προμήθεια και κατασκευή του απαραίτητου εξοπλισμού και λογισμικού για την παρουσίαση σε εκθέσεις και σημεία πληροφόρησης (infokiosks).
- Αγορά ενός παραδοσιακού αχταρμά, ενός σπογγαλιευτικού καϊκιού από τον δήμο και διοργάνωση επίδειξης σπογγαλιείας με σκάφανδρο

3. Ενέργειες προβολής.

Ισχύει ότι και για την αναρρίχηση.

4. Πληροφοριακές υποδομές -ψηφιακό περιεχόμενο.

Ισχύει ότι και για την αναρρίχηση.

Η ιδέα του υπό κατασκευή υποθαλάσσιου πάρκου στην περιοχή Αργινώντα είναι μια πολύ μεγαλόπνοη ιδέα και μπορεί πραγματικά να αποτελέσει ένα μοναδικό πόλο έλξης εξειδικευμένου τουρισμού (καταδυτικού, ερευνητικού, φυσιολατρικού κλπ).

2.14 Αγροτουρισμός και Μελισσοκομεία

Λαμβάνοντας υπόψη τον σημαντικό αριθμό ορισμών που «κυκλοφορούν» κατά περίπτωση, καθώς την πιθανή ανάγκη περιεκτικότητας και ευρύτητας ενός ορισμού, θα πρέπει να δούμε τον Αγροτουρισμό σαν ένα σύστημα δράσεων και ενεργειών που αναπτύσσουν οι ίδιοι οι κάτοικοι σε ένα μη αστικό χώρο (ώστε να δικαιολογείται το πρώτο συνθετικό της λέξης) και που συγκλίνουν στην παροχή τουριστικών υπηρεσιών (ώστε να δικαιολογείται και το δεύτερο συνθετικό).

Αυτό το σύστημα πρέπει να περιέχει την έννοια της διαμονής-φιλοξενίας σε άριστης ποιότητας παραδοσιακά καταλύματα που να δένουν με την αισθητική του τόπου, την τοπική παράδοση και πολιτισμό, την διασύνδεση με τα τοπικά προϊόντα και την φιλοξενία. Κατά αυτό τον τρόπο, θα πρέπει να επιδιωχθεί ο διαχωρισμός από άλλες μορφές «ενοικιαζομένων δωματίων», που μάλλον δυσφημούν τον ελληνικό Αγροτουρισμό (rooms to let, studios, «δωμάτια με το κλειδί στο χέρι», ενοικιαζόμενα δωμάτια κλπ.).

Αναλυτικότερα, στο πλαίσιο αυτό, οι επιλέξιμοι επενδυτές δεν θα πρέπει να αντιστοιχούν αποκλειστικά σε «αγρότες κατά κύριο επάγγελμα», αφού οι περισσότεροι κάτοικοι της υπαίθρου προσπαθούν να αποκομίσουν εισόδημα από ένα συνδυασμό τοπικών ενασχολήσεων. Περαιτέρω, ο περιορισμός των δικαιούχων και σε χωρικό επίπεδο λειτουργεί ανασταλτικά, καθότι σε πολλές αγροτικές περιοχές παρατηρείται έλλειψη του κατάλληλου ανθρώπινου δυναμικού.

Από δω και πέρα, στην έννοια του Αγροτουρισμού μπορούν να διασυνδεθούν και ενσωματωθούν δράσεις όπως πολιτιστικά δρώμενα, διαδρομές, πεζοπορίες, χειροτεχνία, καλλιτεχνία, οικοτεχνία, συμμετοχή στις γεωργικές εργασίες, μαθητεία, εκμάθηση παραδοσιακών οργάνων και τεχνών, αλλά και τα διεθνώς χαρακτηρισμένα ως «extreme games» όπως αναρριχήσεις, κανόε-καγιάκ, διάσχιση ποταμών, ποδήλατο βουνού, περίθαλψη ζώων υπό εξαφάνιση, εθελοντική εργασία σε σπάνιους βιότοπους, χιονοδρομίες, γαστρονομικοί διαγωνισμοί κλπ.

Τα χαρακτηριστικά του είναι¹⁹:

1. Ο Αγροτουρισμός δεν έχει σαν στόχο του να αντικαταστήσει άλλες παραγωγικές δραστηριότητες των αγροτών, αλλά να συμβάλλει ουσιαστικά στη συμπλήρωση του εισοδήματός τους.
2. Υπάρχει στενή συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων/ενδιαφερόμενων (δήμων, τοπικών κυβερνήσεων, συνεταιρισμών, ιδιωτικών επιχειρήσεων κλπ), χωρίς αλληλοεπικάλυψη αρμοδιοτήτων.
3. Συνήθως υπάρχει ευέλικτο θεσμικό πλαίσιο.
4. Συνήθως υπάρχει χάραξη μακροχρόνιας εθνικής στρατηγικής Αγροτουρισμού, από κοινού με τις τοπικές κυβερνήσεις.
5. Προωθείται έντονα η «δημιουργία» ενδιαφέροντος στον τοπικό πληθυσμό.
6. Υπάρχει χρηματοδότηση και στήριξη επενδυτικών αγροτουριστικών προσπαθειών από το κράτος και /ή τοπικές κυβερνήσεις.
7. Υπάρχει συνεχής εκπαίδευση των αγροτών ώστε να μπορούν να ανταπεξέλθουν με επαγγελματισμό στις απαιτήσεις ενός καινούργιου επαγγέλματος.
8. Υπάρχει ταυτόχρονη οργάνωση συμπληρωματικών μορφών τουρισμού (οικολογικός, πολιτιστικός, αρχαιολογικός τουρισμός κλπ).
9. Ο όρος « Τοπικός» αποτελεί την λέξη- κλειδί. Τοπικά αγροτικά προϊόντα, τοπικός πολιτισμός, τοπική πολιτιστική κληρονομιά κλπ.
10. Το Μάρκετινγκ του αγροτουριστικού προϊόντος, δηλαδή η σωστή προβολή και προώθηση του αγροτουρισμού στις κατάλληλες ομάδες καταναλωτών-τουριστών χαρακτηρίζει όλες τις μέχρι σήμερα επιτυχείς προσπάθειες²⁰.

Στην Κάλυμνο το σύνολο σχεδόν των αγροτικών καλλιεργειών εντοπίζεται στην κοιλάδα του Βαθέως που αρχίζει από τα Στημένα, στο δυτικό άκρο και καταλήγει στη Ρίνα στο ανατολικό άκρο, όπου σχηματίζεται ένα μοναδικής ομορφιάς φιόρδ. Ο Βαθός διακρίνεται για τα πλούσια αρχαιολογικά ευρήματα που εκτείνονται από την προϊστορική εποχή ως και τα βυζαντινά χρόνια. Στις αρχές του 20αι. αναπτύχθηκε η καλλιέργεια των εσπεριδοειδών. Σήμερα όλη η κοιλάδα είναι κατάφυτη με χιλιάδες μανταρινιές και πορτοκαλιές. Λίγα

---

¹⁹ Δρ .Λ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ-ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

καταλύματα και εστιατόρια στη Ρίνα εξυπηρετούν τους επισκέπτες του οικισμού, οι οποίοι καταφθάνουν για να αναζητήσουν ήσυχες διακοπές μέσα στην ηρεμία της φύσης. Ο Βαθύς είναι ιδανική περίπτωση για την αγροτουριστική ανάπτυξη. Αγροικίες μέσα σε καταπράσινα περιβόλια και μπιστόνια, νερά, αρχαιολογικά μνημεία, προϊστορικά σπήλαια, αρχαιοελληνικοί οχυρωμένοι οικισμοί, μεγάλων διαστάσεων παλαιοχριστιανικές βασιλικές, βυζαντινά εξωκκλήσια με θαυμάσιες τοιχογραφίες, μοναστήρια, υπόσχονται στον επισκέπτη ιδανικές διακοπές μέσα στη φύση.

Ωστόσο δεν υπάρχει καμία υποδομή για την αγροτουριστική ανάπτυξη του Βαθέως. Κρίνεται λοιπόν, αναγκαία η εκπόνηση ενός σχεδίου μάρκετινγκ που θα προβάλλει και θα προωθήσει τον αγροτουρισμό στις κατάλληλες ομάδες καταναλωτών τουριστών και θα στηριχθεί στα τοπικά προϊόντα, στις φυσικές ομορφιές του τόπου και στο σεβασμό της τοπικής κοινωνίας, αλλά και της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου.

Σημαντική επίσης αγροτική δραστηριότητα που μπορεί να συμβάλλει στην ενίσχυση της τουριστικής οικονομίας είναι η μελισσοκομία. Το μέλι, μαζί με τα σφουγγάρια και τα όστρακα είναι τα πιο χαρακτηριστικά προϊόντα της Καλύμνου. Ο αγροτουρισμός δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην ανάδειξη και προβολή των αγροτικών προϊόντων ενός τόπου. Το θυμαρίσιο μέλι της Καλύμνου είναι άριστης ποιότητας και λόγω των συστατικών του έχει τονωτικές και αντισηπτικές ιδιότητες. Δεν είναι τυχαίο ότι ο Στράβωνας στα Γεωγραφικά του επισημαίνει την υψηλή ποιότητα του καλύμνικου μελιού που το θεωρεί ισάξιο του μελιού της Αττικής. Το χρώμα του είναι σκούρο κεχριμπαρένιο και χρησιμοποιείται ως πρώτη ύλη σε τοπικά γλυκά, όπως λουκουμάδες και γλυκά με σιρόπι. Στις μέρες μας ένας δραστήριος μελισσοκομικός συνεταιρισμός έχει δώσει έμφαση στην τυποποίηση του καλύμνικου μελιού. Όπως μας ανέφερε ο πρόεδρος του συλλόγου κ.Γιάννης Γαβαλάς σε όλα τα τουριστικά καταστήματα, στο λιμάνι και στο αεροδρόμιο της Καλύμνου, στους τουριστικούς οδηγούς και στα λαογραφικά μουσεία το μέλι προβάλλεται ως το κατεξοχήν τοπικό προϊόν. Εκτός όμως από την προβολή του μελιού και η διαδικασία παραγωγής του μπορεί να αξιοποιηθεί τουριστικά, καθώς οι μελισσοκόμοι της Καλύμνου ακολουθούν παραδοσιακές μεθόδους που προξενούν το ενδιαφέρον ενός οικολογικά ευαισθητοποιημένου

επισκέπτη που αναζητά αυθεντικές όψεις της τοπικής κοινωνίας μακριά από το μαζικό τουριστικό ρεύμα, που και τυποποιημένο και ξενόφερτο είναι.

Ο Αγροτουρισμός δεν αποτελεί από τη φύση του μια απλή τουριστική δραστηριότητα. Ξεπερνά την έννοια του τουρισμού, μέσα από μια εσωτερικότητα, ευαισθησία, εδράζεται στην προσωπική σχέση φιλοξενούντα και φιλοξενούμενου, δίνει την ευκαιρία της ζεστής ανθρώπινης επαφής, γίνεται σημείο επαφής ξεχωριστών πολιτισμών και σε τελική ανάλυση στοιχείο πολιτισμικής σύνθεσης, στο βαθμό που το κάθε μέρος της αγροτουριστικής λειτουργίας, γίνεται πομπός και αποδέκτης πολιτιστικών ερεθισμάτων, οικολογικών μηνυμάτων, τα οποία συγκρίνει με το ρεύμα της μαζικής τουριστικής ανάπτυξης και αντιλαμβάνεται πόσο συμφέρον είναι να τα αποδέχεται και να τα ενσωματώνει στους στόχους της τοπικής ανάπτυξης.

2.15 Ιαματικός τουρισμός

Ο ιαματικός τουρισμός είναι δυνατό να αποτελέσει και μέσο ξεκούρασης, αναζωογόνησης και ανανέωσης εκτός από μέσο θεραπείας. Έτσι από κοινού ο θερμαλισμός, η κλιματοθεραπεία, η θαλασσοθεραπεία και η πηλοθεραπεία που έχουν μεγάλη σχέση μεταξύ τους μπορούν να αποτελέσουν μορφές τουρισμού που θα συμβάλλουν στην πρόληψη, αποκατάσταση της υγείας, ξεκούραση, ομορφιά, δηλαδή ταυτόχρονη ανάγκη για διακοπές και θεραπεία μαζί σε ένα πρότυπο περιβάλλον. Οι ελληνικές λουτροπόλεις μπορούν να αναπτυχθούν και να εξελιχθούν σε κέντρα τουρισμού υγείας δηλαδή σε κέντρα θεραπείας που να είναι και κέντρα αναψυχής και ηρεμίας για όλες τις ηλικίες για περισσότερους μήνες του έτους, αφού οι περισσότερες βρίσκονται κοντά στη θάλασσα και έχουν καλό κλίμα, βασικά στοιχεία για ποικίλες εφαρμογές στη θαλασσοθεραπεία και την κλιματοθεραπεία.

²¹Η βελτίωση των εγκαταστάσεων των λουτροπόλεων της χώρας με σύγχρονη υποδομή και εξοπλισμό είναι αναγκαία για την πλήρη αξιοποίηση των ιαματικών ιδιοτήτων των νερών των πηγών. Ταυτόχρονα, η ένταξη των πηγών σε ένα πλέγμα ποικίλων εγκαταστάσεων που να συνδυάζουν και άλλες δραστηριότητες (αθλητισμός για όλες τις ηλικίες, πολιτιστικά, εγκαταστάσεις αναψυχής για νέους και παιδιά, πάρκα πρασίνου) επιτυγχάνεται η ανάδειξη των πηγών σε παραθεριστικά κέντρα τουρισμού μακράς παραμονής και όλων των ηλικιών.

Ιστορική ανασκόπηση

Οι θεραπευτικές ιδιότητες του νερού ήταν γνωστές από πολύ παλιά. Το 2.000 π.χ. οι Βαβυλώνιοι είχαν συνδέσει την έννοια του γιατρού με «αυτόν που γνώριζε πολύ καλά το νερό». Στην Ελληνική μυθολογία αναφέρονται συχνά οι θαυματουργές θεραπευτικές ιδιότητες πολλών πηγών και το 5ο π.χ. Αιώνα η εμπιστοσύνη αυτή προς το Ιαματικό νερό εκφράζεται με την ίδρυση των Ασκληπιείων που κτίζονται κοντά στις Ιαματικές Πηγές.

Η εξέλιξη των Ιαματικών Πηγών είναι στενά συνδεδεμένη με τις αντιλήψεις της Ιατρικής Παθολογίας. Σε εποχές όπου η Ιατρική επιστήμη εφαρμόζει φυσικά μέσα θεραπείας των διαφόρων παθήσεων παρατηρούμε και ανάπτυξη των Ιαματικών Πηγών. Με την έκρηξη της Χημικής Φαρμακολογίας και την εξέλιξη της χειρουργικής, εγκαταλείπεται και η αντίληψη μερί ιαματικότητας των πηγών.

Αποτέλεσμα αυτών των ισορροπιών είναι η παρακμή των λουτροπόλεων μας, οι οποίες άνθισαν μετά το 1930 και η μετατροπή τους σε "γερουντοπόλεις παραδοσιακής πελατείας". Στην σημερινή εποχή η "Λουτροθεραπεία" εξελίσσεται και λαμβάνει τη μορφή του "Ιαματικού Τουρισμού" ο δε ασθενής γίνεται σταδιακά και Τουρίστας.

Η επαναληπτική μορφή που έχει η Υδροθεραπεία (ορισμένος αριθμός λούσεων σε ορισμένο χρονικό διάστημα), για να ολοκληρωθεί η θεραπεία, θέτει στη διάθεση του ασθενούς πολύ χρόνο και για άλλες δραστηριότητες. Έτσι δημιουργήθηκαν τα θέρετρα του Ιαματικού Τουρισμού (SPAS) που συνδυάζουν εκτός της υγείας και την

---

²¹ <http://www.lama.gr>

ψυχαγωγία. Ο Τουρισμός Υγείας ο οποίος συνεχώς εξελίσσεται, σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες περιλαμβάνει όλες τις υπηρεσίες που έχουν σχέση με την υγεία όπως τον Ιατρικό έλεγχο, την ειδική διαιτητική, την θεραπεία με βιταμίνες, τις βοτανοθεραπείες, τη γυμναστική, τις ειδικές θεραπείες όπως αντικαπνική, θεραπεία τον άγχους, ψυχοθεραπεία, κινησιοθεραπεία, χαλάρωση, εκμάθηση ύπνου, έρευνα της σωστής γραμμής του σώματος αισθητική κ.λ.π.

Τα κέντρα Υδροθεραπείας σήμερα κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες . Στα κέντρα Ιαματικού Τουρισμού (SPAS) από το όνομα της πόλης του Βελγίου όπου λειτούργησε επιτυχώς το πρώτο οργανωμένο κέντρο. Αν όμως το Τουριστικό θέρετρο έχει όλες τις εγκαταστάσεις και έχει αναπτύξει και επεκτείνει τις δραστηριότητες του, ώστε το προσφερόμενο προϊόν, εκτός της θεραπείας να έχει ως σκοπό περισσότερο την ξεκούραση αναψυχή τότε έχουμε τα κέντρα Τουρισμού Υγείας.

Αν όμως το Τουριστικό θέρετρο έχει όλες τις εγκαταστάσεις και έχει αναπτύξει και επεκτείνει τις δραστηριότητες του, ώστε το προσφερόμενο προϊόν, εκτός της θεραπείας να έχει ως σκοπό περισσότερο την ξεκούραση αναψυχή τότε έχουμε τα κέντρα Τουρισμού Υγείας.

Το νησί μας λόγω του εύκρατου κλίματος που έχει και τους χειμερινούς μήνες θα μπορούσε να αναπτύξει και τον ιαματικό τουρισμό στην λεγόμενη περιοχή των Θέρμων Καλύμνου. Τα λουτρά βρίσκονται στην άκρη του κόλπου όπου είναι και το λιμάνι. Η Κάλυμνος είναι γνωστή ως το νησί των σφουγγαράδων και διαθέτει σε αφθονία φυσικό πλούτο και έχει μείνει ανεκμετάλλευτη. Οι πηγές και τα λιγοστά ενοικιαζόμενα δωμάτια βρίσκονται στα χέρια του ίδιου ιδιώτη από το 2002 και δεν λειτουργούν. Η κατάσταση στην οποία βρίσκεται η κτιριακή υποδομή είναι αθλία καθώς ούτε τα λουτρά λειτουργούν ούτε τα ενοικιαζόμενα δωμάτια επί έτη παρά μόνο ένα εστιατόριο.

Έτσι λοιπόν θα μπορούσαμε σαν δήμος να ανακαινίσουμε και να λειτουργήσουμε τις ιαματικές πηγές του νησιού προς όφελος του δήμου αλλά και συγχρόνως να προωθήσουμε αυτού του είδους τον τουρισμό στο νησί σε καθ'όλη την διάρκεια του έτους.

2.16 Αξιοποίηση Αθλητικών διοργανώσεων

Η τουριστική ανάπτυξη συνδέεται άμεσα και με την ύπαρξη οργανωμένων αθλητικών εγκαταστάσεων στις τουριστικές μονάδες, αλλά και στον τόπο διαμονής των επισκεπτών. Η διοργάνωση αθλητικών εκδηλώσεων και συναντήσεων προσελκύει έναν σημαντικό αριθμό επισκεπτών, αθλητών, προπονητών, ενδιαφερόμενου κοινού. Οι αθλητικές διοργανώσεις μπορούν να στηρίξουν όλο το τουριστικό κύκλωμα. Ξενοδοχειακές μονάδες, εστιατόρια, εμπορικά καταστήματα επωφελούνται των αθλητικών διοργανώσεων. Η τουριστική προβολή, η αξιοποίηση του νεανικού πληθυσμού ως καλύτερου πρεσβευτή και διαφημιστή του τόπου που φιλοξενεί τις αθλητικές συναντήσεις, τις γιορτές αυτές των νιάτων, της υγείας και της ευγενούς άμιλλας, μπορούν μακροπρόθεσμα να ενισχύσουν την τουριστική κίνηση και να συμβάλλουν όσο καμία άλλη διαφήμιση στην προβολή ενός τόπου.

Η Κάλυμνος διαθέτει δύο από τους πιο μεγάλους αθλητικούς συλλόγους του Αιγαίου, τον Α.Σ. «Καζώνη» και τον Α.Σ. «Κάλυμνος 2000», έναν Ναυτικό Όμιλο, ομάδες ποδοσφαίρου και μπάσκετ, αλλά και έναν ιδιαίτερα δραστήριο Δημοτικό Οργανισμό Άθλησης που διοργανώνει αρκετές αθλητικές συναντήσεις, κάποιες από τις οποίες έχουν και πανελλήνια εμβέλεια, από τους Αιγαιοπελαγίτικους Αγώνες Στίβου, στο Πανελλήνιο Πρωτάθλημα Beach Volley, τους Πανελλήνιους Κολυμβητικούς Αγώνες, τα πρωταθλήματα Jet Ski , τους διαγωνισμούς καταδύσεων και σκανταλόπετρας.

Απαραίτητες είναι οι αθλητικές εγκαταστάσεις για την άθληση, αλλά και για τη διοργάνωση των αθλητικών εκδηλώσεων που τονώνουν την τουριστική κίνηση και συμβάλλουν στη διαφημιστική προβολή του νησιού. Το Δημοτικό Αθλητικό Στάδιο με χλοοτάπητα, ταρτάν, κερκίδες χωρητικότητας 3000 θεατών, το Δημοτικό Κλειστό Γυμναστήριο, το Δημοτικό Κολυμβητήριο ολυμπιακών διαστάσεων, αποτελούν ένα πλήρες και οργανωμένο αθλητικό κέντρο κατάλληλο για διοργανώσεις που ξεπερνούν τα δωδεκανησιακά όρια.

Αλλά η Κάλυμνος πανελλαδικά κατέχει τα σκήπτρα σε ειδικά σπορ, όπως η αναρρίχηση και οι καταδύσεις, για τα οποία γίνεται ειδική αναφορά, αφού αποτελούν σημαντικές δράσεις για την τουριστική ανάπτυξη και προβολή του Δήμου Καλυμνίων.

Η ανάπτυξη των αθλητικών δραστηριοτήτων στηρίζει την τοπική νεολαία που βάλλεται από τα ναρκωτικά και την ανεργία, την έλλειψη ευκαιριών για δημιουργική απασχόληση στον ελεύθερο χρόνο. Στηρίζει την ιδέα του μαζικού αθλητισμού που εξασφαλίζει την ποιότητα ζωής της τοπικής κοινωνίας. Είναι λοιπόν πρωταρχικής σπουδαιότητας ανάγκη η αξιοποίηση των αθλητικών εγκαταστάσεων και η προώθηση του αθλητισμού ως γνήσιας ψυχαγωγικής δραστηριότητας με ευεργετικές συνέπειες στη ψυχική και σωματική υγεία του αθλούμενου. Ο αθλητισμός εξασφαλίζει ποιότητα ζωής και παράλληλα καταδεικνύει τη σπουδαιότητα που αποδίδει μια κοινωνία στην υγιή ανάπτυξη των νέων ανθρώπων.

Η αξιοποίηση των αθλητικών διοργανώσεων από τουριστικής πλευράς είναι θεμιτή γιατί τονώνει την οικονομία σε δύσκολες περιόδους, αλλά και συμβάλλει στην ήπια και φιλική προς τους τοπικούς ανθρώπινους πόρους ανάπτυξη.

2.17 Ειδικές Δράσεις με τουριστικές προοπτικές (Μικρονήσια)

Στη δυτική πλευρά της Καλύμνου, απέναντι από τον παραθαλάσσιο οικισμό Μυρτιές, σε απόσταση 800μ. βρίσκεται το μικρό νησί της Τελέντου. Το τοπίο αυτό είναι εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς και συμφιλιώνει με εκπληκτική αρμονία το τραχύ και απότομο των βουνών με των βουνών με το επίπεδο της θάλασσας, το γκριζοπράσινο των γκρεμών και του οικισμού με το βαθύ γαλάζιο της θάλασσας.

Η Τέλεντος συνδέεται μέσα σε 10' με το λιμανάκι των Μυρτιών στην Κάλυμνο με μικρά καΐκια που πραγματοποιούν τα δρομολόγια κάθε μισή ώρα. Το νησάκι αυτό αποτελεί έναν ιδιαίτερα δημοφιλή προορισμό όσων αποζητούν ένα ήσυχο και ειδυλλιακό περιβάλλον, χωρίς τροχοφόρα και θορύβους, αλλά παράλληλα δέχεται από την Κάλυμνο και ένα μεγάλο αριθμό επισκεπτών ημερησίως που ανακαλύπτουν τις φυσικές ομορφιές του και τα ιστορικά μνημεία του. Σήμα κατατεθέν του μικρού νησιού είναι το βουνό του. Ένας κωνικός όγκος καταλήγει να σχηματίζει ένα γιγαντιαίο ανθρώπινο προφίλ. Το ηλιοβασίλεμα με θέα τη

μαρμαρωμένη μορφή μιας βασιλοπούλας που έχασε τον αγαπημένο της, σύμφωνα με το σχετικό τοπικό μύθο, δίκαια συγκαταλέγεται στα εντυπωσιακότερα τοπία στο Αιγαίον. Στο μικρό παραθαλάσσιο οικισμό ο επισκέπτης θα βρει ενοικιαζόμενα δωμάτια, εστιατόρια με φρέσκα θαλασσινά και ψάρια, όπου αξίζει να γευτεί τοπικές λιχουδιές, αλλά κυρίως ούτε ένα τροχοφόρο να ρυπαίνει με το θόρυβο και τα καυσαέρια του το φυσικό περιβάλλον.

Στην Τέλεντο όλοι οι ήχοι ανήκουν στη φύση. Παράλληλα στο μικρό αυτό τόπο υπάρχουν πολλά αρχαιολογικά μνημεία, ρωμαϊκό θέατρο, τάφοι, παλαιοχριστιανικές βασιλικές, βυζαντινοί οικισμοί. Στο βυθό του καναλιού ανάμεσα σε Τέλεντο και Μυρτιές διακρίνονται τα ερείπια μιας βυζαντινής πολιτείας, αφού η Τέλεντος ως τα μέσα του 6^{ου} αι. μ. Χ. ήταν ενωμένη με την Κάλυμνο και ένας μεγάλος σεισμός βύθισε το ενδιάμεσο τμήμα της στεριάς διαμορφώνοντας το σημερινό τοπίο. Η Τέλεντος, ένα μικρό, γραφικό και φιλόξενο νησάκι που ανήκει στο Δήμο Καλυμνίων με δέκα οικογένειες μόνιμων κατοίκων, προσφέρεται για μια ήπια τουριστική ανάπτυξη. Τα τελευταία χρόνια ένας δραστήριος πολιτιστικός σύλλογος προβάλλει το νησί σε έντυπα πανελλήνιας κυκλοφορίας και οργανώνει μια σειρά καλλιτεχνικών εκδηλώσεων με στόχο την προσέλκυση επισκεπτών. Έτσι θα μπορούσαμε σαν δήμος να απευθυνθούμε σε πανεπιστήμια ελληνικά και ξένα να παρέχοντας φιλοξενία στους φοιτητές αλλά και μαθήματα από καλύμνιους καθηγητές για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, του πολιτισμού και των εθίμων του νησιού.

Τα πλεονεκτήματα του νησιού είναι πολλά: θαυμάσιες παραλίες, ψαρότοποι για ερασιτεχνικό ψάρεμα, ωραία και ψηλά βουνά που προσφέρονται για μικρές διαδρομές στις πλαγιές αλλά, προπάντων, σπάνιες ευκαιρίες στους αναρριχητές, των οποίων γίνεται ολοένα και περισσότερο από τους πιο αγαπημένους προορισμούς του.

Στα ανατολικά της Καλύμνου βρίσκεται το νησί της Ψερίμου, έκτασης 32 τ. χ. και μόνιμο πληθυσμό 40 κατοίκους. Το νησί κατοικείται αδιάλειπτα από την προϊστορική εποχή και μέχρι σήμερα αποτελεί διαμέρισμα της Καλύμνου. Αναφέρεται από τους αρχαίους συγγραφείς ως Ψέριμος και από το Λατίνο Πλίνιο ως Pserema, ενώ σε ναυτικούς χάρτες ως Κάπαρη, πιθανόν από το

ομώνυμο φυτό που ευδοκίμει στο νησί. Βασική απασχόληση των κατοίκων η κτηνοτροφία αιγοπροβάτων, η ελαιοπαραγωγή και η αλιεία. Τα τελευταία χρόνια το νησί δέχεται μεγάλο αριθμό τουριστικών σκαφών από την Κω και την Κάλυμνο με πλήθος τουριστών που απολαμβάνουν την εκπληκτική αμμόδη παραλία του οικισμού και το γραφικό αιγαιοπελαγίτικο χρώμα ενός νησιού με εκπληκτικές φυσικές ομορφιές, αγνές και απείραχτες από την ανθρώπινη παρέμβαση.

Ο επισκέπτης του νησιού μπορεί να δει αρχαιολογικά μνημεία της κλασικής και βυζαντινής εποχής, την πανέμορφη εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, όπου και κάθε Δεκαπενταύγουστο οργανώνεται μεγάλο πανηγύρι, μια κοιλάδα καταπράσινη από τα ελαιόδεντρα, γραφικές παραλίες στις οποίες η πρόσβαση γίνεται είτε μέσω θαλάσσης είτε με μονοπάτια. Άλλωστε τα τροχοφόρα απαγορεύονται στο νησί. Η πρόσφατη ανακάλυψη ενός κάθετου σπηλαιοβάραθρου εκπληκτικής ομορφιάς μπορεί να ενισχύσει τον αναρριχητικό τουρισμό στο νησί και την ενίσχυση της οικονομίας του από την προσέλευση των σπηλαιολόγων-αθλητών που ενδιαφέρονται να γευτούν την εμπειρία της κατάβασης στα βάθη της γης.

Η απόσταση της Ψερίμου από την Κάλυμνο είναι μόλις 3 ναυτικά μίλια από στεριά σε στεριά και 8 μίλια από λιμάνι σε λιμάνι και η συγκοινωνία συχνότατη. Στα πλεονεκτήματα του νησιού συγκαταλέγεται το δίκτυο ύδρευσης, το δημοτικό ιατρείο και το δημοτικό σχολείο όπου εφαρμόζονται προγράμματα τηλεϊατρικής και τηλεκατάρτισης, ηλεκτρικό και τηλεφωνικό δίκτυο. Τα τελευταία χρόνια γίνονται συζητήσεις εκτάσεις στο νησί που ανήκουν στο Δήμο Καλυμνίων να δοθούν έναντι φθηνής προσφοράς σε Καλυμνίους του εξωτερικού ή επενδυτές που σκέφτονται να χτίσουν κατοικίες στο νησί.

Η Ψερίμος, ένα μικρό νησί ανάμεσα στην Κάλυμνο, στην Κω και στη Μικρά Ασία έχει τη φήμη νησιού με φυσικές ομορφιές, αλλά η πραγματικότητα είναι ανώτερη από τη φήμη. Η Ψερίμος είναι ένας ανεκμετάλλευτος φυσικός πλούτος για την Κάλυμνο, όπου μια ήπια τουριστική ανάπτυξη σε συνδυασμό με την ολοκλήρωση έργων υποδομής, όπως το λιμάνι, η χάραξη μονοπατιών,

η αξιοποίηση του σπηλαιοβάραθρου του νησιού και των εκπληκτικών παραλιών του, η αφαλάτωση και η συντήρηση και προβολή των αρχαιολογικών μνημείων, θα συμβάλλει στην αειφόρο ανάπτυξη ενός ακριτικού τόπου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1 Πόροι χρηματοδότησης και ο ρόλος Α' και Β' Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην τουριστική δυνατότητα του Δήμου Καλυμνίων.

Η Κάλυμνος είναι ένα νησί με πολλές τουριστικές δυνατότητες σε αντίθεση με άλλα μέρη στην Ελλάδα. Αυτό όμως δεν έχει γίνει κατανοητό από τους εκάστοτε τοπικούς άρχοντες ,με αποτελέσματα λυπηρά τόσο για τον τουρισμό του νησιού όσο και για τους ίδιους τους νησιώτες. Αυτή η κατάσταση έχει σαν αποτέλεσμα τον παραγκωνισμό του νησιού και από την κεντρική διοίκηση.

Οι πόροι και τα μέσα πραγματοποίησης όλων αυτών των τουριστικών δυνατοτήτων του νησιού αλλά και της ανάπτυξης τους είναι ελάχιστα και τις περισσότερες φορές ίδιοι πόροι προέρχονται από τον δήμο, καθώς προείπα έχει καταργηθεί η υπηρεσία τουρισμού του νησιού. Η πρόσφατη απόφαση για κλείσιμο του ΔΟΤ και την ανάληψη των τουριστικών θεμάτων από επιτροπή του δήμου δεν λύνει αλλά επιτείνει το πρόβλημα όπως μας είπε και ο κύριος Κωνσταντίνος Ξυλουράς υπεύθυνος γραφείου επιμελητηρίου στην Κάλυμνο. Έτσι λοιπόν με την έλλειψη ακόμη και της πιο στοιχειώδους τεχνογνωσίας οι τοπικοί φορείς δύσκολα μπορούν να προσεγγίσουν τον τουρισμό.

Θα σας αναφέρω επιγραμματικά κάποια έργα που έχουν πραγματοποιηθεί είτε άμεσα είτε έμμεσα για τον τουρισμό του νησιού.

- Ολοκλήρωση και λειτουργία του αρχαιολογικού μουσείου σε συνεργασία με το Υπουργείο Πολιτισμού
- Επαναπατρισμός του αγάλματος «Η Κόρη της Καλύμνου»
- Αγορά ενός Μύλου ,Κάστρο Χρυσοχειριάς για τουριστική αξιοποίηση
- Εξοπλισμός και εκσυγχρονισμός της Δημοτικής Συγκοινωνίας
- Οριστική επίλυση συγκοινωνίας Βαθύ.
- Αγορά οικοπέδων χώρου Χριστού Ιερουσαλήμ για ανάδειξη και αξιοποίηση του αρχαιολογικού χώρου.
- Λειτουργία δημοτικής κατασκήνωσης Ψερίμου.
- Διαπλάτυνση παραλιακών δρόμων.
- Αγορά 2 ταχύπλοων σκαφών για σύνδεση με το Μαστιχάρι της Κω (διεθνές αεροδρόμιο)
- Δημιουργία νέας παραλίας στην νήσο Τέλενδο.
- Ολοκλήρωση χερσαίων εγκαταστάσεων 1^{ου} καταδυτικού πάρκου της Ελλάδας στα Αργινώντα
- Ανάπλαση κεντρικής προκυμαίας από τον ναυτικό όμιλο μέχρι την νέα παραλία.
- Κατασκευή και λειτουργία Δημοτικού Κολυμβητηρίου ολυμπιακών προδιαγραφών.
- Δημιουργία Ανοικτού θεάτρου Χώρας.
- Συντήρηση και έκθεση σημαντικών αγαλμάτων μεγάλων Καλύμνιων γλυπτών.

²²Επίσης κάποια έργα που έγιναν σε ότι αφορά την ύδρευση

Έργα ΔΕΥΑΚ	ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
1.Δίκτυο αποχέτευσης και Βιολογικός Καθαρισμός Τελένδου	250.000 Θησέας
2.Νέο κεντρικό αντλιοστάσιο αποχέτευσης Καλύμνου	200.000 Θησέας
3.Αφαλάτωση ρημίων Ρίνας	150.000 Θησέας
4.Αντικατάσταση φθαρμένου δικτύου ύδρευσης Καλύμνου	118.500 Θησέας
5. Πρόσληψη συμβούλου για την υλοποίηση των έργων ΔΕΥΑΚ	30.000 Leader Αλιείας
6.Μονάδα αφαλάτωσης και δίκτυα διανομής πόσιμου νερού στην περιοχή Σκάλια-Αργινώντα-Εμπορείος	200.000 Leader Αλιείας
7. Αφαλάτωση και δίκτυα διανομής	150.000 Leader Αλιείας

²² Δημοσίευση στην τοπική εφημερίδα Αργώ αρ.φ 4-4-6

Πρέπει να αναφερθεί ότι η συλλογή των στοιχείων ήταν εξαιρετικά δύσκολη, λόγω έλλειψης ανταπόκρισης στο αίτημα μου για πληροφόρηση και απάντηση ερωτηματολογίου από τους υπεύθυνους του δήμου, λόγω των δημοτικών εκλογών αλλά και της γενικότερης αποδιοργάνωσης των υπηρεσιών του υπάρχει τα τελευταία χρόνια.

3.2 Προοπτικές τουριστικής ανάπτυξης

Ως ένας σωστός οργανισμός τοπικής αυτοδιοίκησης θα πρέπει να προβούμε στις σωστές επιχειρηματικές ενέργειες ώστε ο τουρισμός να φέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα στο νησί.

Για να μπορέσουμε να αντιμετωπίσουμε τις όποιες καταστάσεις προκύψουν με τα προβλήματα τα οποία υφίστανται στο νησί, πρέπει να χρησιμοποιήσουμε μεθόδους όπως η SWOT Analysis που μπορούν να δώσουν μία σωστή καθοδήγηση όταν η ιδέα και η υλοποίηση του τουρισμού είναι ανύπαρκτη. Η SWOT analysis βοηθάει στο να εστιάσουμε στις δυνατότητες, στις αδυναμίες, στις ευκαιρίες και στις απειλές που έχει μια δεδομένη κατάσταση και στην περίπτωση μας ο τομέας του τουρισμού της Καλύμνου.

SWOT analysis

Δυνατότητες, Αδυναμίες, Ευκαιρίες, Απειλές

Δυνατότητες του τουρισμού της Καλύμνου

- Ήπια τουριστική ανάπτυξη της Καλύμνου
- Τοπίο, παραλίες και κοντινά νησιά
- Ιδανικές συνθήκες για αναρρίχηση
- Παραδόσεις σχετιζόμενες με τη σπογγαλιεία

- Ανταγωνιστικές τιμές τουριστικών υπηρεσιών
- Πολυνησιακό σύμπλεγμα

Αδυναμίες του τουρισμού της Καλύμνου

- Συγκοινωνιακή απομόνωση του νησιού
- Ελλείψεις στις υποδομές και προβλήματα οικιστικής ανάπτυξης (π.χ. κυκλοφοριακό, ηχορρύπανση, σκουπίδια κοκ.) που προβληματίζουν πολύ τους επισκέπτες του νησιού με περιβαλλοντική συνείδηση (διαρκώς αυξάνεται το μερίδιό τους)
- Έλλειψη ενός ευρύτερα γνωστού τουριστικού αξιοθέατου
- Απουσία ξενοδοχείων υψηλών κατηγοριών
- Απουσία επαγγελματικά σχεδιασμένης τουριστικής προβολής

Ευκαιρίες για τον τουρισμό της Καλύμνου

- Είμαστε νέο τοπίο στον αεροπορικό κλάδο της Ελλάδας
- Δυσaréσκεια των καταναλωτών από την υπερβολική τουριστική ανάπτυξη άλλων ελληνικών και μεσογειακών προορισμών
- Ανάπτυξη της αγοράς των ανεξάρτητων ταξιδιών (με διαδικτυακές κρατήσεις και χρήση αεροπορικών εταιριών χαμηλού κόστους)
- Αυξανόμενη ενασχόληση του καταναλωτικού κοινού με ειδικές μορφές τουρισμού (αναρρίχηση, καταδύσεις, άλλες δραστηριότητες στη φύση)

Απειλές για τον τουρισμό της Καλύμνου

- Οι ανακατατάξεις στον κλάδο των tour operators
- Εξελίξεις στον κλάδο των ακτοπλοϊκών εταιριών, είμαστε στην άγωνα γραμμή.

Σύμφωνα με όλα αυτά τα δεδομένα θα πρέπει να προβούμε σε συγκεκριμένες ενέργειες αν θέλουμε ο τουρισμός του νησιού να αποφέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα για τον Καλυμνιακό λαό.

Στόχοι θα πρέπει να είναι οι εξής:

Στόχος 1

Η ανάδειξη της Καλύμνου ως ελκυστικού παραθεριστικού προορισμού στην ελληνική αγορά.

Στόχος 2

Εδραίωση της Καλύμνου διεθνώς ως προορισμός για ενεργητικές διακοπές.

Στόχος 3

Αξιοποίηση των όποιων ευκαιριών προκύπτουν για το νησί στην αγορά οργανωμένου τουρισμού που διακινείται μέσω των tour operator.

Επιπρόσθετα θα πρέπει να εστιάσουμε και να στοχεύσουμε σε συγκεκριμένες ομάδες τουριστών. Μερικές από αυτές είναι:

- Έλληνες παραθεριστές, πρόκειται για την πιο προσιτή μας αγορά και με τη σωστή διαδικτυακή προβολή μπορούμε να τους προσεγγίσουμε.
- Τουρίστες ήπιας περιπέτειας από όλον τον κόσμο, εδώ θα πρέπει να εστιάσουμε πρώτα στους αναρριχητές με την καθιέρωση φεστιβάλ, καταδύτες με την ανάδειξη του αγώνων σκανδαλόπετρας και ύστερα την σπηλαιολογία, τους πεζοπόρους κτλ.
- Την πελατεία των tour operators. Επειδή όμως η Κάλυμνος είναι αδύνατο να προσεγγίσει την τόσο μεγάλη αγορά για όλες τις ενέργειες μάρκετινγκ θα περιοριστούν στις δημόσιες σχέσεις με τους tour operators.
- Άλλες ομάδες όπως είναι τα ΚΑΠΗ και διάφοροι σύλλογοι που ταξιδεύουν ομαδικά.

- Ακόμη και στους έλληνες ομογενείς από Αυστραλία και Αμερική με δικτυακή προβολή .

Καθορίζοντας λοιπόν τους στόχους μας δεν δύναται να μην υπάρχει ΔΟΤ. Άρα ο δήμος πρέπει να προβεί στην δημιουργία ενός γραφείου τουρισμού σε επίπεδο υπηρεσιακής μονάδας, το οποίο να είναι τουλάχιστον στελεχωμένο με 2 ή 3 υπαλλήλους ώστε να διαμοιράζονται οι εργασίες της προώθησης του τουρισμού.

Να αποκτήσουμε επίσης ένα destination brand το οποίο όμως να είμαστε σε θέση να υποστηρίξουμε όπως πάρα πολλά νησιά. Με νέα φωτογράφιση του νησιού, την σωστή διαφήμιση σε τηλεόραση ,ιντερνέτ με μία άμεση και λειτουργική ιστοσελίδα, στον περιοδικό τύπο, αλλά και την συμμετοχή σε παγκόσμιες εκθέσεις τουρισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

4.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ακριτική Κάλυμνος, το νησί των σφουγγαράδων με την απέραντη ιστορία, ένα από τα ομορφότερα μέρη της Ελλάδας. Νησί που έχει μείνει αλώβητο από τα πρότυπα των μεγάλων και απρόσωπων πόλεων, έχοντας διατηρήσει την αυθεντικότητα του καθώς η απλότητα και η φιλοξενία των ανθρώπων είναι υπέρ του δέοντος μεγάλη σε σχέση με άλλους τουριστικούς προορισμούς της Ελλάδας.

Η Κάλυμνος διαθέτει όλα τα προσόντα σαν νησί και όλα τα σημαντικά πλεονεκτήματα για αναπτύξει όλες τις προαναφερθείσες μορφές εναλλακτικού τουρισμού και όχι μαζικού τουρισμού καθώς είναι φανερή η έλλειψη υποδομών για αυτού του είδους τουρισμού.

Η έρευνα κατέδειξε την υπάρχουσα κατάσταση, τις αιτίες που οδήγησαν τον τουρισμό στην φθίνουσα πορεία του, τα προβλήματα που προέκυψαν από τη μη

αξιοποίηση της τουριστικής δυνατότητας του νησιού αλλά και τις προοπτικές που ανοίγονται για το νησί.

Αναζητήθηκαν λύσεις μέσα από συνεντεύξεις με φορείς και ιδιώτες που σχετίζονται με τον τουριστικό κλάδο.

Αναδείχθηκαν οι αστοχίες και οι αδυναμίες πρωτίστως του δήμου, των ιδιωτών του τουριστικού κλάδου και της τοπικής κοινωνίας.

Σας παρουσιάζω ένα υπόδειγμα τουριστικής ανάπτυξης για το πώς πρέπει η Κάλυμνος να αναρριχηθεί ξανά σαν τουριστική οντότητα στον χάρτη της Ελλάδας αλλά και διεθνώς.

Συγκεφαλαιωτικά παρουσιάστηκαν οι εξής στόχοι:

- Πρώτον η Κάλυμνος να αναδειχθεί ως ελκυστικός παραθεριστικός προορισμός στην ελληνική αγορά.
- Δεύτερον να εδραιωθεί ως προορισμός για ενεργητικές διακοπές.
- Τρίτον να αξιοποιηθούν οι όποιες ευκαιρίες που προκύπτουν για το νησί στην αγορά οργανωμένου τουρισμού.

Όλα αυτά θα επιτευχθούν με ένα σωστά διαμορφωμένο επιχειρηματικό πλάνο, την αμέριστη συμμετοχή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης η οποία συμμετοχή της μετά από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε φαίνεται λιγοστή καθώς οι εσωτερικές κόντρες της άρχουσας αρχής καθώς τα χρέη του δήμου είναι υπέρογκα και των υπολοίπων παραγκωνίζουν το ενδιαφέρον για την τουριστική ανάπτυξη του τόπου ,αλλά θα πρέπει και σε συνδυασμό με την προσπάθεια όλων των παραγόντων του τουριστικού κλάδου όλοι να συνάδουν σε μία κοινή πορεία, ώστε να υπάρχει η αναμενόμενη ανάπτυξη της Καλύμνου και να μπορέσει να ανταγωνιστεί άλλους νησιωτικούς προορισμούς.

4.2 Προτάσεις²³

Πρώτον και απαραίτητο χρειαζόμαστε έναν έμπειρο μάνατζερ τουρισμού τον οποίο θα προσλάβει ο δήμος , που στόχος του θα είναι πώς να φέρει περισσότερους τουρίστες στην Κάλυμνο. Μπορούμε να τον βρούμε στην Κω, στην Ρόδο, και αλλού, που έχουν μεγαλύτερη εμπειρία .Το πλάνο δράσης νομίζω πως πρέπει να το καταθέσει ο ίδιος. Εμείς θέλουμε να προσεγγίζει τουριστικά γραφεία στην Ελλάδα και στο εξωτερικό τους tour operator και να μπορέσει να φέρει αν είναι δυνατόν καινούργια πρακτορεία. Να πηγαίνει στις τουριστικές εκθέσεις ,για να κάνει τις επαφές με τους ιθύνοντες του τουρισμού . Πράγματι κάθε έκθεση αν την δουλέψεις σωστά έχεις πολλά οφέλη, όπως είναι η επαφή με δημοσιογράφους για διαφήμιση σε περιοδικά , εφημερίδες, και τηλεοπτικά κανάλια. Επαφές ακόμα με τον ΕΟΤ, τα τουριστικά γραφεία , πρακτορεία, αλλά και πολιτικούς, Γενικά μπορούμε να κάνουμε πολλές επαφές πάντα προς όφελος του νησιού και αυτό πρέπει να είναι το αποτέλεσμα της κάθε έκθεσης .

Επίσης αυτό που θα κάνει είναι να δίνει αναφορά στον υπεύθυνο τουρισμού και το Δ.Σ του για τα αποτελέσματα των προσπαθειών του, τα οποία θα ανακοινώνονται στο Δημοτικό Συμβούλιο.

Δεύτερον .Να χωρίσουμε σε κατηγορίες και εποχές τους επισκέπτες της Καλύμνου, καθώς σκοπός μας είναι η επέκταση της τουριστικής περιόδου.

Οι αναρριχητές έρχονται αποκλειστικά για το σπορ και δυστυχώς δεν τους ενδιαφέρει τίποτε άλλο. Μένουν κοντά στα βουνά, άρα ωφελείται σχεδόν μόνο το Μασούρι και έτσι είναι δικαιολογημένα τα παράπονα που ακούγονται από τις άλλες περιοχές. Όμως μπορούμε αυτό να το αντισταθμίσουμε με τους περιπατητές και τον εκκλησιαστικό τουρισμό.

---

²³ Οι προτάσεις και τα συμπεράσματα ήταν επακόλουθα των συνεντεύξεων που πάρθηκαν από τους παράγοντες του τουριστικού κλάδου της Καλύμνου. Οι οποίοι ήταν οι εξής:
Νικόλας Ρείσης Πρόεδρος των ξενοδόχων-Βασικός παράγοντας κατάδυσης,
Αικατερίνη Κλωνάρη πρώην δημοτική σύμβουλος –Υπεύθυνη τουρισμού
Γεώργιος Χατζησμάλης Δημοτικός υπάλληλος - Υπεύθυνος αναρρίχησης, Κων/νος Ξυλουράς-Υπεύθυνος γραφείου Επιμελητηρίου Δωδε/νήσου παράρτημα Καλύμνου, Δημήτριος Νυστάζος-Ιδιοκτήτης καταδυτικού κέντρου, Ευτυχία Δίκਾਰου-Πρόεδρος εστιατόρων, Ιωάννης Γαβαλάς-Πρόεδρος μελισσοκόμων

Όλοι αυτοί έρχονται σε μήνες χαμηλής ζήτησης ,ειδικά οι περιπατητές, Μάρτης, Απρίλης, Μάιος, Σεπτέμβριος , Οκτώβριος, Νοέμβριος. Καλύπτουν 6 μήνες. Τα περισσότερα μονοπάτια και οι εκκλησίες βρίσκονται γύρω από την Πόθια δηλαδή στο κέντρο του νησιού . Μπορούμε να προωθήσουμε να διαμένουν σε ξενοδοχεία της Πόθιας, που υπάρχουν αρκετά. Οι ξενοδόχοι να κάνουν πακέτα προσφορών που θα στείλουμε στους συλλόγους τους με email στην Ελλάδα και στο εξωτερικό ,για να έρθουν περισσότεροι. Έτσι θα κινούν καθημερινά την αγορά της Πόθιας, μουσεία ,εστιατόρια ,καφέ ,αγορές και δεν θα υπάρχει παράπονο με τους αναρριχητές που μένουν μόνο στην πιο τουριστική περιοχή του νησιού το Μασσούρι.

Η Κάλυμνος έχει πολλές εκκλησίες , μοναστήρια ,μονές, εξωκλήσια, και κυρίως όμως τον Άγιο Σάββα. Ας φτιάξουμε ένα dvd με τον Άγιο Σάββα με πληροφορίες για τα θαύματα του Αγίου, την πινακοθήκη, το μουσείο και το συνεδριακό κέντρο της Μονής. Η ίδια προβολή μπορεί να γίνει ακόμα και για εκκλησίες – μνημεία όπως ο Χριστός ,ο Άγιος Νικόλαος, η Παναγιά η Κεχαριτωμένη της Χώρας, ο Χριστός της Ιερουσαλήμ και να προβληθούν σε περιφερειακούς τηλεοπτικούς σταθμούς και εκκλησιαστικές ενορίες και Κ.ΑΠ.Η σε όλη την Ελλάδα.

Τον Ιούνιο , Ιούλιο, Αύγουστο οι περισσότεροι επισκέπτες είναι Έλληνες είναι από τους τουρίστες που ξοδεύουν πολλά σε διασκέδαση και ψώνια. Εκτός από αυτούς που έρχονται μόνοι τους ας απευθυνθούμε πχ. και σε ομάδες και συλλόγους τραπεζικών, δημοτικών υπαλλήλων, υπαλλήλων ΟΤΕ, σιδηροδρόμων , Κ.ΑΠ.Η, εργοστασίων, ΔΕΗ, ηλεκτρολόγων ,εργατική εστία ,κοινωνικός τουρισμός και λοιπών συλλόγων . Σε συνεργασία με τα ξενοδοχεία , με πρακτορεία θαλάσσιων ή αεροπορικών μεταφορών και λεωφορείων να δημιουργηθούν πακέτα οικονομικών προσφορών, τα οποία να σταλούν σε όλους αυτούς τους συλλόγους αλλά και να δίνονται και στις εκθέσεις ώστε να προσελκύσουμε τέτοιες ομάδες όπως το κάνει ήδη η Λέρος και η Κως.

Τον Ιούλιο- Αύγουστο συνήθως κάνουν διακοπές οι νέοι. Ας τους βρούμε στον δικό τους χώρο που συχνάζουν, στις ιστοσελίδες ,στα facebook ,κτλ ,να γίνονται σε αυτούς τους χώρους ανακοινώσεις, αλλά και παρουσίαση του νησιού με φωτογραφίες και πληροφορίες για την νυχτερινή ζωή του νησιού αλλά και τις δραστηριότητες που θα μπορεί να λάβει μέρος ένας νέος.

Νομίζω ότι θα πρέπει να αλλάξει το τουριστικό φυλλάδιο διότι έχουν γίνει πολλά σημαντικά στο νησί και πρέπει να τα προβάλλουμε. Αυτά είναι το αεροδρόμιο και τα δρομολόγια του, το αρχαιολογικό μας μουσείο το αρχαιολογικό μας πάρκο με τον Χριστό της Ιερουσαλήμ, τα καινούργια σπήλαια μας, το υπό κατασκευή θαλάσσιο πάρκο, το ταχύπλοο Κάλυμνος Σταρ που συνδέει με το διεθνές αεροδρόμιο της Κω με συχνά δρομολόγια ,διανύοντας την μικρή απόσταση που μας χωρίζει από το γειτονικό νησί σε 20 λεπτά, ο βιολογικός καθαρισμός για το περιβάλλον το κολυμβητήριο, το σύγχρονο ιδιωτικό ιατρικό κέντρο απεικονίσεων . Το φυλλάδιο να είναι πιο τετραγωνισμένο να μπορεί να το κρατά για να το διαβάσει ο επισκέπτης και να είναι εύκολο στην χρήση, σε αρκετές γλώσσες, όπως ελληνικά, αγγλικά ,γερμανικά, ιταλικά, γαλλικά, ρώσικα τούρκικα ,σκανδιναβικά. Επίσης άλλα νησιά χρησιμοποιούν χορηγούς σε αυτά ώστε το κόστος κατεβαίνει για τον Δήμο.

Να μπουν τα ιδιαίτερα χαρίσματα του νησιού όπως:

Η Κάλυμνος έχει την δική της ταυτότητα και πρέπει βάση αυτού να την προβάλλουμε. Ένα νησί γραφικό, το οποίο δεν είναι μικρό αντίγραφο μιας πόλης, είναι υπέρ μας, γιατί όλο τον χρόνο ζουν σε πόλεις και θέλουν στις διακοπές τους κάτι διαφορετικό. Έχουμε τα μαράσια μας, μπαλκόνια στο αιγαίο με πανέμορφη θέα .Πρέπει όμως να τα διατηρήσουμε καθαρά χωρίς τους κάδους των σκουπιδιών γεμάτους σκουπίδια παρατημένα για μέρες. Διαθέτουμε γραφικά πλακόστρωτα στενά ,σκάλες και σκαλάκια, ασπρισμένα λευκά και λουλακιά (αυτά στην Σαντορίνη μαζί με το ηλιοβασίλεμα τους ,που της Τελένδου είναι πολύ καλύτερο φέρνουν επισκέπτες σε αυτό το νησί). Έχουμε εναλλαγές τοπίων καταπληκτικά σε θέα σημεία όπως ο Άγιος Σάββας , οι Μυρτιές με την καταπληκτική θέα της Τελένδου, το Βαθύ με το φυσικό φιόρδ αλλά και κάθε χωριό όπου και αν πάνε με ένα άριστο οδικό δίκτυο, όλα έχουν καταπληκτική θέα και φιλοξενία να τους χαρίσουν. Έχουμε πολυνησιακό σύμπλεγμα με πανέμορφα νησιά γύρω από την Κάλυμνο. Την Τέλενδο και την Ψέριμο να την διαφημίσουμε μαζί για την ιδιαιτερότητα τους ,την ηρεμία χωρίς τροχοφόρα και την έλλειψη ηχορύπανσης που έχουν ,για όσους προτιμούν αυτό το είδος του τουρισμού.

Το φαγητό είναι και νόστιμο και οικονομικό. Τα σουζερί ,τα θαλασσινά και οι τοπικές συνταγές πρέπει προβληθούν σε εκπομπές και περιοδικά με ανάλογο περιεχόμενο.

Υπάρχουν 6 Μουσεία που δεν τα βρίσκεις εύκολα σε άλλα νησιά και με διαφορετικό αντικείμενο το καθένα .Να δημιουργηθεί ένα μικρό φυλλάδιο με μόνο τα μουσεία μας και τις ώρες λειτουργίας τους ή να μπουν στο γενικό φυλλάδιο ,όμως με τις ώρες και τις ημέρες λειτουργίας τους και μια αναφορά για τα εκθέματα του κάθε μουσείου.

Αναφορά στις αποθήκες σφουγγαριών και το πως επεξεργάζονται τα σφουγγάρια ,αφού πάντα η ζωή των σφουγγαράδων ενδιαφέρει τους επισκέπτες,(αναφορά στα πολιτιστικά μας σωματεία).Το νησί διαθέτει άριστους καλλιτέχνες, οι χορωδίες, το Λύκειο των ελληνίδων με τα χορευτικά του, τα ιδιωτικά εργαστήρια χορού με τους πολύ καλούς χορευτές, τους αξιόλογους παραδοσιακούς μουσικούς, οργανοπαίχτες μας, τις ορχήστρες όλων των τάσεων που έχουμε, τους δύο θεατρικούς συλλόγους και το πνευματικό κέντρο, το Αναγνωστήριο Αι Μούσαι με αξιόλογες εκδόσεις. Έχουμε πλούσιο ανθρώπινο δυναμικό που κάθε χρόνο μπορούν να παρουσιάζουν εξαιρετικά πολιτιστικά τοπικά θεάματα για εμάς και τους επισκέπτες του νησιού μας. Όλα αυτά πρέπει να συμπεριληφθούν στην διαφήμιση μας.

Ακόμα να εκμεταλλευτούμε και να διαφημίσουμε τα πανηγύρια του καλοκαιριού, αφού υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον από τους επισκέπτες για αυτά .

Το νοσοκομείο και το πλήθος φαρμακείων 16 στον αριθμό, τα ιατρικά εργαστήρια αιματολογικά και διαγνωστικά, το κέντρο απεικονίσεων και η πληθώρα των ιατρών όλων των ειδικοτήτων που έχουμε αλλά και ο θάλαμος αποσυμπίεσης που υπάρχει στο νησί των σφουγγαράδων ,πρέπει να διαφημιστούν. Είναι απαραίτητο να νιώθει εμπιστοσύνη ο επισκέπτης, για ό,τι του συμβεί να μπορεί να το αντιμετωπίσει ειδικά για όποιον έχει και παιδιά μαζί του. Ακόμη τα ξενοδοχεία μαζί και τα ενοικιαζόμενα δωμάτια να φτιάξουν ένα κοινό φυλλάδιο με φωτογραφικό υλικό που να δίνεται σε εκθέσεις και στο τουριστικό περίπτερο του δήμου. Τα ατομικά μικροφυλλάδια δεν είναι σωστή εικόνα και οι τουρίστες τα πετάνε.

Αν όμως δεν προλαβαίνει ο Δήμος να βγάλει καινούργιο φυλλάδιο μία καλή πρόταση είναι να φτιάξει ατζέντες ημερολόγια που να έχουν μέσα την ιστορία μας, τα έθιμα μας και φωτογραφίες με τα αξιοθέατα της Καλύμνου, τα χρήσιμα τηλέφωνα και ότι άλλο είναι χρήσιμο για αυτούς. Υπάρχει πιθανότητα να μην τις πετάξουν να τις χρησιμοποιούν όλο τον χρόνο και είναι για μας καλή διαφήμιση και υπενθύμιση ότι έρχονται για διακοπές.

Διαφήμιση στο ιντερνέτ , συνεχής ενημέρωση και όλος ο τουριστικός οδηγός στην ιστοσελίδα του δήμου.

Να παρουσιαστεί dvd με τους σφουγγαράδες και να δοθεί σε σχολεία και πανεπιστήμια σε όλη την Ελλάδα, για να κάνουν έρευνα για ένα επάγγελμα μοναδικό που σβήνει, ή ο δήμος να αποστείλει βιβλία με θέμα την σπογγαλιεία .

Το Πάσχα είναι τόσο ιδιαίτερο πρέπει να διαφημιστεί ,με αναφορά σε όλη την μεγάλη εβδομάδα και την Ανάσταση, με πακέτα προσφορών σε εφημερίδες .

Ένας σφουγγαράς να σταλεί σε αθηναίκο τηλεοπτικό κανάλι να δείξει πως γίνεται το σπινιάλο και η σφουγγαράδικη κακαβιά, εξιστορώντας συγχρόνως και τον τρόπο ζωής των σφουγγαράδων, ακόμα να δείξουμε χορευτικό από την ένωση Καλύμνιων Αττικής να χορέψουν τον χορό του μηχανικού, είμαστε πλέον το μοναδικό νησί των σφουγγαράδων ώστε να το εκμεταλλευθούμε για την διαφήμιση μας στο έπακρον, μια και σε αυτό το θέμα δεν έχουμε ανταγωνιστή και πάντα έχει ενδιαφέρον και το θέμα θα έχει τηλεθέαση που αυτό ενδιαφέρει τα κανάλια.

Επειδή η μακρινή απόσταση από την Αθήνα και την υπόλοιπη Ελλάδα και τα λιγοστά μας δρομολόγια ,αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα για να έρθουν στην Κάλυμνο οι επισκέπτες και είναι γνωστό ότι κατακλύζουν τα κοντινά τους νησιά ,Κυκλάδες και λοιπά, με χιλιάδες επισκέπτες καθημερινά ,πρέπει λοιπόν και εμείς να στραφούμε και στα γύρω από μας νησιά , στα Δωδεκάνησα ,αλλά και στη Σάμο, Χίο, Μυτηλήνη, που είναι μεγάλη αγορά. Υπάρχει καθημερινή συγκοινωνία ,τους αρέσει η Κάλυμνος και έρχονται γρήγορα. Τα εισιτήρια αν ταξιδέψουν με καράβι είναι πολύ οικονομικά .Να κάνουμε διαφήμιση στα τοπικά

τους κανάλια, και τις εφημερίδες τους. Μακάρι να μπορούσαμε να κάνουμε το ίδιο με την Τουρκία, μια αγορά εκατομμυρίων με μια ώρα μόνο απόσταση.

Προστασία ακτών και αιγιαλών από την αυθαίρετη δόμηση. Προσπάθεια από την πλευρά του δήμου μίας έστω οργανωμένης παραλίας σύμφωνα με τις οδηγίες του ΕΟΤ.

Να δημιουργήσουμε ένα προτεινόμενο πρόγραμμα που να καλύπτει ένα οχταήμερο, με επισκέψεις στα Μουσεία , τα σπήλαια μας, την Ψέριμο και την Τέλενδο, την Κω την Λέρο ,και την Τουρκία ακόμα, τον γύρο του νησιού με σκάφος, τις τοποθεσίες της Καλύμνου, που κάποιος μπορεί να επισκεφτεί, την κατάδυση και την αναρρίχηση, τις βραδινές εξόδους και την νυχτερινή ζωή , τις φτηνές αγορές που μπορούν να κάνουν στα καταστήματα του νησιού ,όλα αυτά καλύπτουν με το παραπάνω το οχταήμερο χωρίς να βαρεθούν. Αυτό είναι σημαντικό για τον προγραμματισμό τους και την απόφαση που θα πάρουν για να μας προτιμήσουν, ως τόπο διακοπών τους.

Το καλύτερο κεφάλαιο όμως που έχουμε, είμαστε εμείς οι ίδιοι, οι Καλύμνιοι. Είναι το ζεστό μας χαμόγελο ,η φιλοξενία που την έχουμε έμφυτη. Πρέπει να το αναδείξουμε , γιατί ως συνήθως αυτό λείπει από τα νησιά που επισκέπτονται. Οι άνθρωποι έχουν γίνει απρόσωποι, υποκριτικά φιλόξενοι και επιφυλακτικοί στους αναπτυγμένους τουριστικούς προορισμούς. Η Κάλυμνος παραμένει ανόθευτη και προσφέρει την γνήσια ελληνική φιλοξενία κάτι που αρέσει πάρα πολύ σε όσους την επισκέπτονται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δρ. Λ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, Ευαισθητοποιημένη Τοπική Κοινωνία, Εκδ. Τυπωθήτω Γ. Δάρδανος, Αθήνα 2002
- Σ. Ν. ΤΡΙΚΟΙΛΗΣ. Ο Ξεναγός της Καλύμνου. Κάλυμνος 2010
- ΗΜΕΡΙΔΑ. «Κάλυμνος: Αναρριχητικός Τουρισμός- Προοπτικές» Κυριακή 3 Μαΐου 2009 Δήμος Καλυμνίων
- KALYMNOS ROCK CLIMBING GUIDE by Aris Theodoropoulos, Published by Acharnes Alpine Club, 2008 Revised Edition, Greece
- Έγγραφα πορίσματα καταδυτικών φεστιβάλ 2004-2006 Καλύμνου από το Δήμο Καλυμνίων
- Δρ. Λ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, Τουρισμός-Αγροτουρισμός και Τοπική Ανάπτυξη, Αθήνα, 2001
- ΠΕΖΟΠΟΡΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ, ΚΑΛΥΜΝΟΣ, Έκδοση 2007, Σύνθεση χάρτη Πηνελόπη Ματσούκα, Copyright ANABΑΣΗ
- ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ, Ιστορία και πολιτισμός της Καλύμνου, Έκδ. Επαρχείου Καλύμνου
- ΙΠΠ.ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ, Ιστορία της Καλύμνου, Έκδ. ΣΚΑΦΑΝΔΡΟ
- Ι.ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΛΕΡΟΥ-ΚΑΛΥΜΝΟΥ-ΑΣΤΥΠΑΛΛΙΑΣ, Κάλυμνος Ελληνορθόδοξος Ορισμός του Αιγαίου
- ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ, Τεύχη Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2006 και Ιουλίου-Αυγούστου 2006
- Εργασία Περιβαλλοντικής Ομάδας 2^{ου} Γυμνασίου Καλύμνου, Καρστικά σπήλαια της Καλύμνου, Σχ. Έτος 2004-05'

- ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΒΑΣΙΛΗΣ ,Περιπατητικός Τουρισμός, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
- ΕΡΓΑ ΔΕΥΑΚ Δημοσίευση στην τοπική εφημερίδα Αργώ αρ.φ. 4-4-6
- <http://www.iama.gr>
- <http://www.thermalsprings.blogspot.com>

Παράρτημα Εργασίας

1. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΠΡΕΒΑΖΑΣ 48 100 ΠΡΕΒΕΖΑΣ.
2. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΑΓ.ΒΑΡΒΑΡΟΥ 300 04 ΤΡΥΦΟΣ
3. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ 81 100 ΛΙΣΒΟΡΙ ΛΕΣΒΟΣ
4. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΑΓ. ΦΩΚΑ 85 300 ΚΩΣ
5. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΑΓ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ
6. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΑΔΑΜΑΝΤΟΣ 84801 ΜΗΛΟΣ
7. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΑΜΜΟΥΔΑΡΑΣ 52 200 ΑΜΜΟΥΔΑΡΑ
8. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΑΜΑΡΑΝΤΟΥ 44 100 ΑΜΑΡΑΝΤΟΣ
9. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΑΡΑΧΩΒΙΤΙΚΩΝ 260 01 ΑΡΑΧΩΒΙΤΙΚΑ
10. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΑΓΙΑΣΜΑΤΩΝ 82 100 ΧΙΟΣ
11. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΛΟΥΤΡΑΚΙΟΥ ΠΕΛΛΑΣ 58 400 ΛΟΥΤΡΚΙ ΠΕΛΛΑΣ
12. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΞΥΘΟΚΕΡΑΣ 27 100 ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΞΥΘΟΚΕΡΑΣ
13. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΠΑΛΑΙΟΒΡΑΧΑΣ 35 003 ΠΑΛΙΟΒΡΑΧΑ
14. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΓΕΝΗΣΑΙΑΣ 67 100 ΝΕΑ ΚΕΣΣΑΝΗ
15. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΓΙΑΛΤΡΩΝ 34 300 ΓΙΑΛΤΡΑ ΕΥΒΟΙΑΣ
16. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΔΡΑΝΙΤΣΑΣ ΚΑΙΤΣΑΣ 35 010 ΜΑΚΡΥΡΑΧΗ
17. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΕΧΙΝΟΥ 67 300 ΘΕΡΜΑ ΞΑΝΘΗΣ

18. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΕΥΘΑΛΟΥΣ ΛΕΣΒΟΥ 81 100 ΜΥΘΗΜΝΑ
19. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΘΕΡΜΗΣ ΛΕΣΒΟΥ 81 100 ΘΕΡΜΗ ΛΕΣΒΟΥ
20. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΘΕΡΜΩΝ ΚΑΛΥΜΝΟΥ 85 200 ΚΑΛΥΜΝΟΣ
21. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΚΟΚΚΙΝΟ ΣΤΕΦΑΝΙ 30 100 ΚΟΚΚΙΝΟ ΣΤΕΦΑΝΙ
22. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΚΟΚΚΙΝΟ ΝΕΡΟ 41 001 ΚΑΡΔΙΤΣΑ ΛΑΡΙΣΗΣ
23. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΚΑΒΑΣΙΛΩΝ ΠΗΞΑΡΙΑΣ 44 100 ΙΩΑΝΝΙΝΑ
24. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΚΟΛΠΟΥ ΓΕΡΑΣ 81 100 ΜΥΤΙΑΗΝΗ
25. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΛΙΤΣΕΚΙΟΥ 30 100 ΛΙΤΣΕΚΙ- ΑΙΤ/ΝΙΑΣ
26. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΘΕΡΜΗ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ (ΣΕΔΕΣ) 546 25
27. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ 62 300 ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟ
28. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΜΑΝΔΡΑΚΙΟΥ 85 303 ΝΙΣΥΡΟΣ ΔΩΔ/ΝΗΣΟΥ
29. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΜΟΥΡΤΣΙΑΝΟΥ 300 11 ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ-ΑΙΤ/ΝΙΑΣ
30. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ Ν. ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΣ 54 624 Ν. ΑΠΟΛΛΩΝΙΑ-
ΘΕΣ/ΝΙΚΗ
31. ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΤΡΑΙΑΝΟΥΠΟΛΗΣ 68 100 ΤΡΑΙΑΝΟΥΠΟΛΗ-
ΕΒΡΟΥ